

**T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TÜRK HUKUKUNDA
MAĞARALARIN KORUNMASI**

ASLI DÖNMEZ

**DANIŞMAN ÖĞRETİM ÜYESİ
DOÇ. DR. KÖKSAL KOCAAĞA**

**ANTALYA
2006**

**TÜRK HUKUKUNDA
MAĞARALARIN KORUNMASI**

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR.....	VI
ÖZET.....	VIII
SUMMARY.....	IX
GİRİŞ.....	1

**BİRİNCİ BÖLÜM
TEMEL KAVRAMLAR VE
MAĞARALARA YÖNELİK TEHDİTLER**

I. TEMEL KAVRAMLAR.....	3
A. Mağara Kavramı.....	3
1. Mağaranın Tanımı.....	3
2. Mağara Türleri.....	3
a) Yapay Mağaralar.....	4
b) Doğal Mağaralar.....	4
aa) Birincil Mağaralar.....	4
bb) İkincil (Karstik) Mağaralar.....	4
3. Mağaralardan Yararlanma Alanları.....	5
a) Bilimsel Amaçlı Yararlanma.....	5
b) Sportif Amaçlı Yararlanma.....	6
c) Turizm Amaçlı Yararlanma.....	6
d) Tedavi Amaçlı Yararlanma.....	7
e) Barınma ve Barınak Amaçlı Yararlanma.....	7
f) Tarım Amaçlı Yararlanma.....	7
g) Depo Amaçlı Yararlanma.....	8
h) Yeraltı Suyunun Teminine Yönelik Yararlanma.....	8

<i>B. Mağara Ekosistemi Kavramı</i>	9
1. Genel Olarak.....	9
2. Mağara Ekosistemlerinin Özellikleri.....	9
3. Mağara Biyoçeşitliliği ve Önemi.....	10
a) Biyoçeşitlilik (Biyolojik Çeşitlilik) Kavramı.....	10
b) Mağara Canlıları.....	11
aa) Bitkiler.....	11
bb) Hayvanlar.....	11
cc) Mantarlar.....	12
dd) Bakteriler.....	12
c) Mağara Biyoçeşitliliğinin Önemi.....	12
II. MAĞARALARA YÖNELİK TEHDİTLER.....	13
A. Genel Olarak	13
B. Tehdit Türleri.....	14
1. Doğal Tehditler	14
2. Beşeri Tehditler.....	14
a) Genel Olarak.....	14
b) Fiziksel Tehditler.....	15
c) Kimyasal Tehditler.....	15
d) Biyolojik Tehditler.....	16
e) Atmosferik Tehditler.....	16
3. Mağaraların Turizme Açılması.....	16
a) Mağara Turizmi Kavramı.....	17
b) Mağara Turizminin Alanları.....	17
aa) Gezi Turizmi.....	17
bb) Sağlık Turizmi.....	17
cc) Macera Turizmi.....	18
c) Mağaraların Turizme Açılmasında İzlenen Prosedür.....	18
aa) Turizme Açılma Kriterleri.....	18
bb) Turizme Açmada Yetkili Makamlar.....	19
cc) Turizme Açılan Mağaralarda Meydana Gelen Zararlar.....	20
C. Mağaraların Korunması İçin Alınabilecek Önlemler.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

MAĞARALARIN KORUNMASINA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

I.	GENEL OLARAK	23
II.	MAĞARALARIN HUKUKİ STATÜSÜ.....	23
III.	ULUSAL DÜZENLEMELERDE MAĞARALARIN KORUNMASI.....	24
	A. Genel Olarak.....	24
	B. Mağaraların Korunması Gerekli Taşınmaz Tabiat Varlığı Niteliğine Sahip Olmaları.....	25
	C. Mağaraların Sit Alanları İçinde Yer Almaları.....	30
	1. Genel Olarak.....	30
	2. Sit Alanı Çeşitleri.....	31
	a) Kentsel Sit Alanı.....	31
	b) Tarihi Sit Alanı.....	32
	c) Arkeolojik Sit Alanı.....	32
	aa) I. Derece Arkeolojik Sit.....	33
	bb) II. Derece Arkeolojik Sit.....	34
	cc) III. Derece Arkeolojik Sit.....	35
	dd) Kentsel Arkeolojik Sit.....	35
	d) Doğal (Tabii) Sit Alanı.....	35
	aa) I. Derece Doğal (Tabii) Sit Alanı.....	35
	bb) II. Derece Doğal (Tabii) Sit Alanı.....	37
	cc) III. Derece Doğal (Tabii) Sit Alanı.....	37
	3. Sit Alanlarına Yönelik Tehditler.....	38
	D. Mağaraların Milli Parklar, Tabiatı Koruma Alanları, Tabiat Anıtları Veya Tabiat Parkları İçinde Yer Almaları.....	40
	1. Milli Parklar.....	41
	2. Tabiat Parkları	44
	3. Tabiat Anıtları.....	45
	4. Tabiatı Koruma Alanları.....	46
	E. Mağaraların Özel Çevre Koruma Bölgesi İçinde Yer Almaları.....	46

F. Mağaraların Yaban Hayatı Koruma Sahası ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahası İçinde Yer Almaları.....	49
G. Mağaraların Muhafaza Ormanları İçinde Yer Almaları.....	50
IV. TÜRKİYE’NİN TARAF OLDUĞU ULUSLARARASI ANLAŞMALARDA MAĞARALARIN KORUNMASI.....	51
A. Genel Olarak	51
B. Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern Sözleşmesi).....	52
C. Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkındaki Sözleşme (Ramsar Sözleşmesi).....	54
D. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme.....	57
E. Akdeniz’in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi (Barselona Sözleşmesi)	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MAĞARALARININ KORUNMASINDA YETKİLİ MAKAM VE KURULLAR

I. YETKİLİ MAKAMLAR.....	60
A. Genel Olarak.....	60
B. Kültür ve Turizm Bakanlığı.....	60
C. Çevre ve Orman Bakanlığı.....	64
1. Genel Olarak.....	64
2. Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı.....	66
3. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü.....	66
II. YETKİLİ KURULLAR.....	68
A. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu.....	69
1. Yüksek Kurulun Yapısı	69
2. Yüksek Kurulun Çalışma Şekli.....	69
3. Yüksek Kurulun Görev ve Yetkileri.....	70
B. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları.....	71
1. Bölge Kurullarının Yapısı	71

2. Bölge Kurullarının Çalışma Şekilleri.....	72
3. Bölge Kurullarının Görev ve Yetkileri.....	73

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
YABANCI HUKUKLARDA
MAĞARALARIN KORUNMASI

I. GENEL OLARAK	77
II. AMERİKAN HUKUKUNDA	77
A. Genel Olarak.....	77
B. Yasal Düzenlemeler.....	78
1. Federal Kanunlar.....	78
a) Milli Park Hizmetleri Kanunu.....	78
b) Ulusal Çevresel Yönetim Kanunu (NEPA).....	79
c) Tehlike Altındaki Türler Kanunu (ESA).....	80
d) Federal Mağara Kaynaklarını Koruma Kanunu.....	80
e) Lechuguilla Mağarası Koruma Kanunu.....	81
f) Ulusal Mağara ve Karst Araştırmaları Enstitüsü Kanunu.....	82
2. Eyalet Kanunları.....	82
C. Korumada Rol Oynayan Organizasyonlar	83
1. Genel Olarak.....	83
2. Ulusal Organizasyonlar.....	83
a) Ulusal Speleoloji Derneği (NSS).....	83
b) Amerikan Mağara Koruma Derneği (ACCA).....	84
c) Uluslararası Yarasa Koruma (BCI) Organizasyonu	85
d) Karst Suları Enstitüsü (KWI).....	85

DEĞERLENDİRME.....86

BİBLİYOGRAFYA.....93

KISALTMALAR

ACCA	: The American Cave Conservation Association (Amerikan Mağara Koruma Derneği)
AY.	: Anayasa
b.	: bent
B.	: Baskı
BCI	: Bat Conservation International (Amerikan Uluslararası Yarasa Koruma Organizasyonu)
bkz.	: bakınız
Bkz.	: Bakınız
Bölge Kurulları	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları
BÜMAK	: Boğaziçi Üniversitesi Mağara Araştırma Kulübü
C.	: Cilt
C.D.	: Ceza Dairesi
Dan.	: Danıştay
dpn.	: dipnot
E.	: Esas
EIS	: Environmental Impact Statement (Çevresel Etki Raporu)
ESA	: The Endangered Species Act (Amerikan Tehlike Altındaki Türler Kanunu)
IUCN	: The International Union For The Conservation Of Nature And Natural Resources (Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği)
K.	: Karar
KTVKK.	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
KWI	: The Karst Waters Institute (Amerikan Karst Suları Enstitüsü)
m.	: madde

MAD	: Mağara Araştırma Derneği
MPK	: Milli Parklar Kanunu
MTA	: Maden Tetkik Arama
NEPA	: The National Environmental Policy Act (Amerikan Ulusal Çevresel Yönetim Kanunu)
NSS	: National Speleological Society (Amerikan Ulusal Speleoloji Derneği)
ODTÜ-SAT MADAG	: Ortadoğu Üniversitesi Sualtı Topluluğu Mağara Dalış Grubu
ÖÇKB	: Özel Çevre Koruma Bölgesi
ÖÇÇKB	: Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı
p.	: paragraf.
RG.	: Resmi Gazete
S.	: Sayı
s.	: sayfa
T.	: Tarih
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK.	: Türk Ceza Kanunu
TMB	: Türkiye Mağaracılar Birliği
TTKD	: Türkiye Tabiatını Koruma Derneği
UNESCO	: United Nations Of Education, Science And Culture Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
Y.	: Yargıtay
Yüksek Kurul	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
vb.	: ve benzeri

ÖZET

Ülkemizde bulunan ve 40.000 adet olduğu sanılan doğal mağaraların korunmasına yönelik olarak hukukumuzda doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Ulusal ve uluslararası düzenlemelerdeki koruma statülerinden, bu alanlar içinde yer almak suretiyle yararlanan mağaralar etkin bir biçimde korunamamakta ve mevcut yasal boşluk nedeni ile sürekli artan bir biçimde zarar görmektedirler.

Türkiye'nin önemli doğa alanları ile kültür ve tabiat varlıkları, ulusal düzenlemeler ile uluslararası düzenlemeler uyarınca farklı koruma statülerinde yararlanmaktadırlar. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Milli Parklar Kanunu, Orman Kanunu, Kara Avcılığı Kanunu, Su Ürünleri Kanunu ile ilgili yönetmelikler uyarınca koruma statüleri getirilirken; uluslararası alanda da Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma (Bern) Sözleşmesi, Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkındaki (Ramsar) Sözleşme, Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması (Barselona) Sözleşmesi ve Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme uyarınca bazı koruma statüleri iç hukukumuzda yer almaktadır.

Ülkemizdeki doğal mağaraların korunması bakımından, ulusal ve uluslararası düzenlemeler dolaylı bir koruma sağlayabilmektedirler. Bu düzenlemeler ve düzenlemelerin yetkili kıldıkları makamlar yetersiz kalmakta, mağaraların korunması için "Mağara Koruma Yasası"nın hazırlanarak hayata geçirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

SUMMARY

There is no direct legal arrangements in Turkish Law System for the conservation of the natural caves which are thought to be nearly 40.000. The caves can not be protected effectively although they benefit from the conservation statues in national and international legal arrangements if they are in these special protected areas and because of the legalloophole, they come to harm continuously .

The important nature areas, culture and nature assets benefit from different conservation statues with the national and international legal arrangements. There are conservation statues in domestic law with the Culture and Nature Assets Act, National Parks Act, Forest Act, Land Hunt Act, Fishery Products Act and related regulations; and there are some conservation statues take their places in domestic law with the conventions which are also signed by Turkey: The Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats (Bern Convention), The Convention Of Wetlands (Ramsar Convention), Protecting The Mediterranean Sea Convention (Barcelona Convention), Protection of the World Cultural and Natural Heritage Convention.

Unfortunately, these national and international legal arrangements can only provide an indirect conservation for the caves. Because of the insufficiency of legal arrangements and authorized agencies for the conservation of the caves in Turkish lands, there is an urgent need for a “Cave Conservation Act”.

GİRİŞ

Mağaralar bakımından çeşitlilik ve zenginlik gösteren ülkemiz, bu nadide doğa varlıklarını etkin bir biçimde koruyamamaktadır.

Yeterli bilgilendirme ve bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapılmadığı için mağaralar hakkında yanlış fikirler oluşmakta, özellikle definecilerin akınına uğrayan mağaralarda geri dönüşü mümkün olmayan zararlar meydana gelmektedir.

Yaklaşık 40.000 mağaranın bulunduğu tahmin edilen ülkemizde, mağaraları doğrudan koruyan bir yasal düzenleme bulunmamaktadır.

Korumaya yönelik doğrudan bir yasal düzenlemenin bulunmaması nedeniyle mağaralar ağır şekilde tahrip edilmekte, bilgisizlik ve ilgisizlik gibi nedenlerle de mağara ekosistemleri yok edilmektedir.

Mağaralar, diğer yasal düzenlemelerde yer alan koruma alanları içinde yer almaları halinde, ilgili düzenlemenin koruyucu hükümlerinden dolayı olarak yararlanmakta ve ilgili uluslararası sözleşmeler kapsamında bulunmaları nedeniyle yine dolaylı olarak korunmaya çalışılmaktadırlar.

Tez kapsamında doğal mağaralar incelenmiş olup, yapay mağaralar inceleme konumuz dışında bırakılmıştır.

Çalışmamızda, mağaraların korunmasını sağlayan yasal düzenlemeler ile bu konuda taraf olunan uluslararası sözleşmeler incelenmiştir. "Türk Hukukunda Mağaraların Korunması" isimli tez dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde mağara ile ilgili temel kavramlar açıklanmış, mağara türleri ve mağaralardan yararlanma alanlarına yer verilerek mağara ekosistemi kavramına

değinilmiş, mağaralara yönelik tehditler ele alınmiş ve mağaraların korunması için alınabilecek önlemler ortaya konmuştur.

İkinci bölümde mağaraların korunmasına yönelik düzenlemeler ulusal ve uluslararası boyutta ele alınmiş, iç hukukumuzda mağaraların korunmasına yönelik dolaylı koruma sağlayan düzenlemeler ile konuyla ilgili uluslararası sözleşmeler ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

nc bölümde mağaraların korunmasında yetkili makam ve kurullar incelenmiş, ilgili bakanlıkların görev ve yetkileri ile 2863 sayılı Kanun ile oluşturulan Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurullarının görevleri, yetkileri, yapıları ve alışma Şekilleri incelenmiştir.

Dördüncü bölümde ise, ülkemiz mağaralarının etkin bir biçimde korunmalarına yönelik oluşturulacak yasal düzenlemelere örnek olabileceği kanaatiyle Amerika Birleşik Devletlerindeki ilgili kanunlar hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu bölümde ayrıca, Amerika'da mağara koruma alanında etkin çalışmalarda bulunan ulusal organizasyonlara da kısaca değinilmiştir.

Çalışmamızın değerlendirme kısmında ise incelememiz esnasında vardığımız sonuçlar toplu olarak ortaya konularak, tavsiyelerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR VE

MAĞARALARA YÖNELİK TEHDİTLER

I. TEMEL KAVRAMLAR

A. Mağara Kavramı

1. Mağaranın Tanımı

Mağaralar için birçok bilim adamı tarafından çeşitli tanımlar verilmiştir. En çok kabul gören tanımı ile mağaralar, yüzeye açılımları olan ve en az bir insanın sürünerek girebilmesine olanak verecek genişlik ve yüksekliğe sahip yeraltı boşluklarıdır¹.

Yer altı boşlukları kavramı; birkaç metreden yüzlerce kilometre uzunluğa ve yüzlerce metre derinliğe kadar çeşitlilik göstermektedir².

2. Mağara Türleri

Mağaralar oluşumlarına, gelişimlerine, fiziksel özelliklerine ve yeryüzüne yakınlıklarına göre değişik şekillerde sınıflandırılmaktadırlar. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve mağaraların korunmasında yasal sınırların en doğru şekilde çizilebilmesi için konumuzla ilgili olduğu ölçüde ve genel hatları ile mağara türlerinin tanımına yer verilecektir. Buna göre mağaralar, ilksel oluşum özelliklerine göre yapay ve doğal olmak üzere iki ana gruba ayrılırlar³.

¹ NAZİK, Mağaraların Oluşumu , s. 3.

² Dünyanın en uzun mağarası Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Mammoth Mağara Sistemi olup 571 km uzunluktadır. Dünyanın en derin mağarası olan Krubera Mağarası ise 2080 m.'ye ulaşan derinliği ile Ukrayna'da bulunmaktadır.

³ NAZİK, Mağara Nedir, s. 14.

a) Yapay Mağaralar

Ülkemizin birçok bölgesinde örneklerine rastladığımız yapay mağaralar, insanların barınma, ibadet, depolama ve özellikle saklanma ve korunma ihtiyaçlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmış veya mezar olarak kullanılmak ya da maden çıkarmak amacıyla kazılmış veya oyulmuş yeraltı boşluklarıdır.

İşlenmesi kolay yumuşak kayaların (marn, tebeşir, volkanik tüf, vs) kazılması sonucu ortaya çıkan yapay mağaralara en güzel örnek, şüphesiz Kapadokya'da bulunan yeraltı şehirleridir.

b) Doğal Mağaralar

Doğal mağaralar, anakayanın doğal etken ve süreçlere bağlı olarak aşınmaları ile oluşmaktadır. Doğal mağaralar, birincil ve ikincil olarak iki alt gruba ayrılırlar⁴.

aa) Birincil Mağaralar

Bu alt grupta yer alan mağaralar, anakaya ile birlikte yani kayacın oluşması sırasında oluşan mağaralardır⁵. Bu mağaralara örnek olarak lav mağaraları, buzul mağaraları, traverten boşlukları gösterilebilir⁶.

bb) İkincil (Karstik⁷) Mağaralar

Mağarayı oluşturan kayacın oluşmasından sonra oluşan mağaralara ikincil mağaralar denilmektedir. İkincil mağaralar, "Karbonat, sülfat ve klorürlü kayaların çökelimlerinden sonra bir dizi fiziko-kimyasal etkileşimle erime ve aşındırılması sonucu oluşan boşluklardır"⁸.

⁴ NAZİK, Mağaraların Oluşumu, s. 3.

⁵ ÖZBEK, s. 2.

⁶ <http://www.mta.gov.tr/magara/tasari.html>

⁷ Karst: Karbonatlı (kireçtaşı, dolomitik kireçtaşı, dolomit, karbonat çimentolu konglomera ve kumtaşı) ve sülfatlı (jips) kayaların yüzey ve yer altı suları tarafından eritilmesi sonucu oluşan şekillerin genel adı.

⁸ NAZİK, Mağara Nedir, s. 14.

Doğal mağaraların en büyük ve en yaygın grubunu oluşturan bu mağaralara "karstik mağaralar" denilmektedir⁹.

Ülkemizin yaklaşık olarak %40'ı erimeye ve mağara gelişimine uygun karbonat ve sülfatlı kayalardan meydana gelmiş olup¹⁰, belirli kuşaklar şeklinde uzanan bu kayalar içinde yaklaşık 35.000- 40.000 adet mağaranın bulunabileceği tahmin edilmektedir¹¹.

3. Mağaralardan Yararlanma Alanları

Mağaraların oluşum ve gelişim özellikleri ile fiziki durumları, mağaraların kullanım alanlarını da etkilemektedir. "Mağara Cenneti" olarak adlandırılan ülkemizde, doğal mağaraların sahip oldukları özellik ve zenginliklere göre çok çeşitli amaçlarla kullanıldığı görülmektedir.

a) Bilimsel Amaçlı Yararlanma

Mağaralar, barındırdıkları zenginlikler bakımından birçok bilimsel araştırmanın konusunu oluşturmaktadırlar. Mağara canlılarından minerallere, yeraltı su sistemlerinden mağara sedimanlarına¹²; bölgesel jeolojik, jeomorfolojik, hidrolojik, hidrojeolojik, antropolojik, arkeolojik ve paleokolojik özelliklerin tespit edilmesine yardımcı pek çok bilimsel araştırma ve projeye kaynaklık etmektedirler.

Mağaralarla ilgili yapılan bilimsel araştırmaların bazı büyük baraj ve sulama suyu projelerinde, şehir ve köylerimize içme suyu temininde, yeraltı dereleri ile ülkemiz sınırlarından komşu ülke sınırlarına kaçan suların tespitinde önemli katkıları olmuştur¹³.

⁹ NAZİK, Mağaraların Oluşumu, s. 3.

¹⁰ NAZİK, Mağaraların Oluşumu, s. 2.

¹¹ AYGEN, s.10; <http://www.mta.gov.tr/magara/tasari.html>

¹² Mağara sedimanı: Mağara ortamında yer alan klastik, organik ve kimyasal kökenli çökelleri tanımlamaktadır (SÖYLEMEZ, s. 28).

¹³ AYGEN, s. 8-9.

b) Sportif Amaçlı Yararlanma

Sportif mağaracılık, ülkemizde yeni yeni tanınmaya başlayan bir spor koludur. Yatay ve dikey mağaralarda farklı teknikler kullanılarak gerçekleştirilen bu spor dalı bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Karanlık, soğuk, nem, kaygan zeminler, keskin kayalar, vb. gibi olumsuz koşullar karşısında diğer spor dallarına oranla çok daha fazla dikkat, dayanıklılık ve konsantrasyon gerektirmektedir.

Sportif mağaracılıktaki potansiyel tehlikeler olarak düşmeler, su baskınları, asetilan patlamaları, kaybolma, hipotermi, taş düşmeleri, tükenme, sıkışma, kötü hava vb. örnek olarak gösterilebilir¹⁴.

Ülkemizde bu spor dalı ile ilgili çalışmalar yapan çeşitli üniversite kulüpleri, dernekler ve araştırma gruplarının Türkiye Mağaracılar Birliği (TMB) adı ve çatısı altında toplandıkları ve federasyonlaşma çalışmaları içinde oldukları gözlemlenmektedir¹⁵.

c) Turizm Amaçlı Yararlanma

"Mağara Turizmi", mağaraları, yeraltındaki uçurumları, yarıkları, oyukları, yeraltı akarsularını gezip görmekle ilgili olay ve ilişkilerin bütünüdür.

Mağara turizmi', dünyada 1950'lerden sonra yaygın bir gelişme göstermiş ve özellikle Avrupa ile Amerika'da gelişmiştir¹⁶. Ülkemizde ise son dönemlerde doğal mağaralar turizm sektörünün ilgisini çekmeye başlamış olup, şu ana dek çeşitli bölgelerde bulunan 19 adet mağara turizme açılmıştır¹⁷.

Ülkemizdeki mağaraların turizme açılmaları ile ilgili detaylı bilgilere sonraki bölümlerde yer verilecektir¹⁸.

¹⁴ PANCARCI/ ÜNLÜ, s. 106-110.

¹⁵ <http://www.tumab.org>

¹⁶ AYGEN, s. 9.

¹⁷ ALTAY, s. 4.

¹⁸ Bkz. I. BÖLÜM, III-C.

d) Tedavi Amaçlı Yararlanma

Mağaralarda bulunan temiz ve bazı mağaralardaki nitelikli hava, insan sağlığı üzerinde bazı olumlu sonuçlara neden olabilmektedir. Bilimsel olarak "speloterapi" olarak adlandırılan mağara tedavisinin en bilinen özelliklerinden biri olarak mağara havasının astım hastalarına iyi gelmesi gösterilebilir. Bu özelliğinden dolayı Türkiye'den ve dünyadan astım hastaları terapi için yılda en az birkaç kere Antalya-Alanya'da yer alan Damlataş Mağarası'na gelmektedirler¹⁹.

Mağaraların iklim özellikleri de tedavide kullanılmakta olup, iklim tedavisi (klimaterapi) olarak adlandırılan bu yöntemle hava sıcaklığı, nem, güneş ışınimleri ve benzeri iklimsel faktörler sistematik olarak kür tarzında uygulanmaktadır. Ayrıca sessiz, sakin ve loş ortamları nedeniyle mağaralar sakinleştirici, yatıştırıcı özelliğe sahip olup, sağlığı olumlu yönde etkilemektedirler²⁰.

e) Barınma ve Barınak Amaçlı Yararlanma

Paleolitik dönem insanların doğal barınakları arasında ilk sırada yer alan mağaralar²¹, günümüzde de bazı bölgelerde bu ihtiyaca yönelik olarak kullanılmaktadırlar. Özellikle yerleşimlerden uzak kırsal bölgelerde çobanlar tarafından geçici barınma ihtiyacına çözüm olan mağaralar, genişliklerine göre çobanların yanlarında bulunan hayvan sürülerine de barınak olmaktadır.

Mağaraların, askeri amaçlarla sığınak ve korunak olarak kullanılmaları da söz konusu olabilmektedir.

f) Tarım Amaçlı Yararlanma

Mağaralar, nemli ortamları ve zengin mineral yapıları ile kültür mantarcılığı alanında yeni bir tarım alanı olarak kapı açmaktadırlar. Kültür mantarcılığı henüz deneme aşamasında olup, mağara ağzının çıkışa yakın bölümlerinin toprak ve eğim

¹⁹ <http://www.alanya-bld.gov.tr/alanya/magaralar.asp>

²⁰ EVCİ/ ARIKAN, s. 86-87.

²¹ TAŞKIRAN, s. 7.

bakımından uygun bölgelerinde yetiştirilmeleri söz konusu olabilmektedir. Bu bakımdan her mağara, kültür mantarcılığı için uygun değildir.

Mağaraların tarım bakımından taşıdıkları en büyük önem "guano"²² birikimleri" nedeniyledir. İçerdiği azot, fosfor ve potasyum oranı ile doğal gübre olarak bitkilere yüksek düzeyde besinsel destek sağlayan yarasa dışkısından özellikle patates, domates gibi sebze üretiminde verim artırıcı olarak yararlanılır²³. Ayrıca, mineral içeriği ile mükemmel bir organik gübre olan yarasa dışkısından evlerde ve işyerlerinde çiçek ve çeşitli süs bitkileri yetiştiriciliğinde de yararlanılmaktadır²⁴.

İçeriği bakımından zengin olan guano birikimleri, piyasada oldukça yüksek fiyatlara alıcı bulabilmektedir. Bu nedenle, yarasa popülasyonu yüksek olan mağaralar, bilinçsiz guano çıkarılması nedeni ile zarar görmektedirler.

g) Depo Amaçlı Yararlanma

Bazı yörelerde mağaraların depo olarak kullanılmasına rastlanmaktadır. Özellikle kırsal yörelerde yiyeceklerin bozulmadan muhafaza edildiği doğal soğuk hava depoları görevi görmektedirler.

Yüzeydeki hava şartlarından farklı olarak genellikle daha düşük sıcaklıklara sahip olan mağaralar, ülkemizde daha çok peynir, yağ gibi hayvansal ürünlerin olgunlaştırılması ve korunması amacıyla kullanılmaktadırlar.

h) Yeraltı Suyunun Teminine Yönelik Yararlanma

Mağaralar, yeraltı su sistemlerine de ev sahipliği yapmaktadırlar. Birçok ilimiz içme ve kullanma sularını yeraltı derelerinden temin etmektedirler²⁵. Kuraklık çekilen bazı bölgelerde yapılan düden araştırmaları sayesinde, yüzlerce metre derinlikte yer alan yeraltı su kaynakları tespit edilebilmekte; bu kaynaklar, sondaj yoluyla yerüstüne

²² Guano: Yarasa dışkısı.

²³ ALTINTAŞ/ KONTAŞ/ YILDIZ/ ERKAL, http://www.ankara.edu.tr/rectorate/kutuphane/VeterinerWeb_HTML/veteriner2005_1.htm

²⁴ ALTINTAŞ/ KONTAŞ/ YILDIZ/ ERKAL, http://www.ankara.edu.tr/rectorate/kutuphane/VeterinerWeb_HTML/veteriner2005_1.htm

²⁵ AYGEN, s. 9.

ıkarılabilmekte ve suyun kalitesine göre içme ve/ veya kullanma suyu olarak değerlendirilebilmektedirler.

B. Mağara Ekosistemi Kavramı

1. Genel Olarak

Ekosistem, "belirli bir bölgede yaşıyan ve birbirleri ile sürekli etkileşim içinde olan canlılar ile bunların cansız çevrelerinin oluşturduğu bir bütün" olarak ifade edilmektedir²⁶.

Mağaralar, sadece yeraltı boşluklarından ibaret değildir; aynı zamanda canlılar için yaşam alanı olma özelliğine de sahiptirler.

Mağaraların oluşum ve gelişim özellikleri ile fiziko-kimyasal özellikler, mağaralarda değişik yaşam bölgelerinin oluşumuna neden olur. Karanlık, düşük sıcaklık ve yüksek nem oranları gibi olumsuz özelliklerine rağmen bazı canlılar, mağaraların sahip olduğu koşullara tolerans göstererek veya adapte olarak bu bölgelerde yaşamlarını devam ettirebilmektedirler²⁷.

Mağaralarda yaşamını devam ettirme yeteneğine sahip olan canlılar, yeryüzündeki diğer canlılar gibi, çevreleri ile etkileşim halinde bulunurlar. Bu etkileşimler sonucunda, bazı durumlarda "mağaraya özgü" ekosistemler oluřabilmektedir²⁸.

2. Mağara Ekosistemlerinin zellikleri

Tüm ekosistemlerde olduğu gibi, mağara ekosistemlerinde de, aralarında sürekli madde ve enerji dönüşümleri gerçekleşen üreticiler, tüketiciler, ayrıştırıcılar ve parazitler gibi temel basamaklar bulunur.

Diğer ekosistemlerde olduğu gibi mağara ekosistemleri de allokton ve otokton ekosistemler olarak ikiye ayrılırlar. Allokton tipteki mağara ekosistemleri süreklilikleri için başka ekosistemlere ihtiyaç duymaları nedeniyle dış ortama bağımlıdırlar. Otokton

²⁶ YAMAÇ, Biyoloji, s. 34.

²⁷ NAZİK, Mağaraların Oluşumu, s. 15-16; YAMAÇ, Biyoloji, s. 33.

²⁸ YAMAÇ, Biyoloji, s. 34.

tipteki mağara ekosistemleri ise kendi kaynakları ile sürekliliklerini sağlayabilmektedirler²⁹.

Allokton tipteki mağara ekosistemlerinde organik maddeler mağaraya, yüzey suları veya mağaraya giren hayvanlar tarafından taşınırlar. Herhangi bir şekilde mağaraya giren yüzey suları, içlerinde hayvan gübresi, yaprak, ölü bitki ve hayvanlardan oluşan organik maddeleri mağara içine taşırlar. Organik maddelerin hayvanlar yoluyla mağara içine girişleri, özellikle yarasa guanoları ile gerçekleşir. Mağaralara geçici olarak gelen hayvanlar da dışkılarını bırakmaları ve mağarada ölmeleri yoluyla mağara içine organik madde girişi sağlarlar³⁰.

"Otokton tipteki mağara ekosistemlerinde ise, besin maddeleri kemosentetik bakteriler tarafından üretilir"³¹ ve bu tip ekosistemler süreklilikleri için dış ortama bağımlı değildir.

Günümüzde keşfedilmiş mağaraların çoğunluğu allokton tipte olmalarına rağmen, Romanya'daki Moville Mağarası gibi otokton tipte mağaralara da rastlanmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda Moville Mağarası'ndaki ekosistemin 5,5 milyon yıldır izole ve kendi kendine yetebilen bir sistem olduğu ortaya çıkarılmıştır³².

3. Mağara Biyoçeşitliliği ve Önemi

a) Biyoçeşitlilik (Biyolojik Çeşitlilik) Kavramı

Biyoçeşitlilik, "Bir yaşam ortamındaki canlı türlerin, bunlara ait genetik özelliklerin, habitat ve ekolojik ilişkilerin zenginliğini ifade eden bir kavramdır"³³.

Biyoçeşitlilik, pek çok çevresel ortam ve türlerle ilgili olabilen geniş kapsamlı bir terim olmakla birlikte, öncelikle çok farklı sayılardaki hayvan, bitki ve mikrobiyolojik türlerin bulunması anlamına gelen, yaşayan organizmaların çeşitliliği tanımına karşılık kullanılmaktadır³⁴.

²⁹ YAMAÇ, Biyoloji, s. 34.

³⁰ YAMAÇ, Biyoloji, s. 34.

³¹ YAMAÇ, Biyoloji, s. 34.

³² <http://www.bbc.co.uk/science/horizon/2000/vostok.shtml>

³³ YAMAÇ, Biyoloji, s. 40.

³⁴ <http://www.akdeniz.edu.tr/muhfak/cevre/coastlearn-r/bio/introduction.htm>

b) Mağara Canlıları

Mağara ortamına adapte olabilmiş canlılar, mağara ortamında bulunma şekillerine göre dört grupta toplanabilirler. Bunlar; kaza sonucu mağaralarda bulunan canlılar (örneğin bakteriler ile mantarların çoğu), geçici olarak mağarada bulunan canlılar (Troglksenler)³⁵, mağarada yaşamayı tercih eden ancak toprak üstü yaşam ortamlarında da yaşayabilen canlılar³⁶ ve mağaralarda yaşamak zorunda olan canlılardır (Troglobitler)³⁷.

Mağara canlıları, yaşam ortamlarının dış yaşam ortamlarından farklı olması nedeniyle vücut yapılarında farklılıklar gösterirler. Mağaraların ışık ulaşmayan bölümlerinde mutlak karanlığın söz konusu olması nedeniyle, mağara canlılarında gözün küçülmesi veya tamamen körelmesi söz konusu olurken; duyma, dokunma, koku alma gibi diğer duyu organları gelişir. Bu karanlık ortamda, dış doğada iletişimin ve gizlenmenin aracı olan renkler de önemini yitirirler. Bu nedenle, sürekli olarak mağara ortamında yaşayan canlılar kısmen veya tamamen renksizdirler³⁸.

Mağaralarda yaşayan canlılar bitkiler, hayvanlar, mantarlar ve bakteriler olarak dört farklı gruba ayrılırlar:

aa) Bitkiler

Nemli yerleri seven yosun ve ciğerotları gibi bitkilere mağara girişlerinde sıkça rastlanmaktadır. Işık alan kaya yüzeylerde ise daha çok yeşil algler yer alırlar. Mağaraların karanlık iç kesimlerine doğru gidildikçe yeşil bitkilerin giderek kayboldukları görülür³⁹.

bb) Hayvanlar

Mağaralarda yaşayan omurgalı hayvanların kuşkusuz ki en çok bilinen ve ilgi

³⁵ Bazı kuşlar ve memeli hayvanlar; özellikle yarasalar.

³⁶ Bazı mağara böcekleri ve semenderleri.

³⁷ Gözsüz ve renksiz balık, gözsüz karides ve bazı mağara böcekleri en önemli troglobitler arasında yer alırlar.

³⁸ YAMAÇ, Biyoloji, s. 36.

³⁹ YAMAÇ, Biyoloji, s. 36.

görenleri yarasalardır. Ülkemizde de mağara faunasını konu alan en kapsamlı çalışmalar yarasalar üzerine yapılmış olup, Türkiye’de bugüne kadar 32 yarasa türünün yaşadığı tespit edilmiştir⁴⁰.

Pek çok kuş türü de mağara girişlerini, yuva ve yavruların büyütülmesi amacı ile kullanmaktadırlar. Mağaralarda rastlanan diğer omurgalı hayvanlar ise balık ve sürüngenlerdir⁴¹. Mağara yaşamına adapte olmuş omurgasız hayvanlar olarak ise böcekler ve örümcekler örnek gösterilebilirler.

cc) Mantarlar

Organik maddelerin ayrıştırılmasına katkı sağlayan mantarlar, bu besin maddelerini mağara ekosistemindeki diğer canlıların kullanımına sunarlar. Ayrıca birçok böceğe doğrudan besin olan mantarlar, diğer mağara canlıları üzerinde parazit olarak yaşamaları nedeni ile de canlıların popülasyonlarına etki ederler⁴².

dd) Bakteriler

Kalıcı ya da geçici özellikte olan bakteriler, ekosistemin allohton ya da otokton tipte olmasını belirlerler.

Geçici bakteriler, mağaraya çeşitli taşıyıcılar (örneğin hava ve su akımları, hayvanlar, insanlar, vb.) aracılığıyla girerler ve organik maddelerin bulunduğu ortamları tercih ederler. Yaşamlarının devamı için bu organik maddelere ihtiyaç duyarlar. Kalıcı bakteriler ise, yaşamlarını devam ettirebilmek için dış kaynaklı besin maddelerine ihtiyaç duymazlar; enerji kaynağı olarak kullandıkları çeşitli maddeleri dönüştürerek besin üretimini yaparlar ve mağara ekosisteminin besin zincirini başlatırlar⁴³.

c) Mağara Biyoçeşitliliğinin Önemi

Mağara ekosistemleri özel sistemlerdir. Ekosistemden bir türün kaybolması,

⁴⁰ ALBAYRAK, s. 47-48.

⁴¹ YAMAÇ, Biyoloji, s. 36.

⁴² YAMAÇ, Mikrobiyoloji, s. 4.

⁴³ YAMAÇ, Mikrobiyoloji, s. 4.

ortamdaki madde üretim ve dolaşımını, beslenmeyi ve gelişimi tamamen değiştirebilir. En küçük etkiler bile, mağara ekosisteminin tamamen yokolmasına yol açabilir. Bir mağaranın biyoçeşitliliğin belirlenmesi ve korunması, mağara ekosisteminin de muhafazasına yardımcı olur.

Mağaralardaki biyolojik çeşitliliğin belirlenmesi ve korunması, birçok araştırma için özel önem taşımaktadır. Özellikle otokton ekosistemlerin incelenmesi ile dünyanın ilk yaşam koşulları ve olası diğer yaşam formlarına dair önemli ipuçlarına ulaşılabilir. Otokton tipteki mağaralardan elde edilen verilerden, Mars'taki olası yaşam alternatiflerinin değerlendirilmesinde yararlanılmakta ve "Movable Mağarası'nda"⁴⁴ olduğu gibi toprak altında sıvı formda suyun bulunduğu ortamlarda, Mars'ta yaşamın olabileceğine ilişkin hipotez giderek destek bulmaktadır"⁴⁵. Ayrıca, mağara biyoçeşitliliğinin incelenmesi ile elde edilecek verilerin tarım, eczacılık, tıp, sanayi gibi alanlarda da kullanılması söz konusu olabilir.

Mağara biyoçeşitliliğinin incelenmesi, mağaralardaki canlı türleri ile diğer canlılar arasındaki evrimsel ve akrabalık ilişkilerinin belirlenmesine de katkı sağlar⁴⁶.

II. MAĞARALARA YÖNELİK TEHDİTLER

A. Genel Olarak

Pek çoğunun oluşumu yüzbin ile milyon yıl arasında değişen doğal mağaralar, kendilerine özgü bir sisteme sahip olmaları nedeni ile alıştığımızdan farklı ortam koşullarına sahiptirler. Bu nedenle, endemik⁴⁷ canlı türlerine ve eşsiz mağara çökellerine⁴⁸ de evsahipliği yaparlar.

Durağan ve korunmasız ortamlara sahip olan mağaralar, mağara dışı tehditlere karşı savunmasızdırlar.

⁴⁴ Bkz. yukarıda II-B, 2.

⁴⁵ YAMAÇ, Biyoloji, s. 40.

⁴⁶ YAMAÇ, Biyoloji, s. 41.

⁴⁷ Endemik: Belli bir yere ya da bölgeye özgü tür.

⁴⁸ Mağara çökeli: Mağara içinde sarkıt, dikit ve benzeri mineral birikimiyle meydana gelen oluşumların genel adı.

B. Tehdit Türleri

Mağaralara yönelik tehditler iç veya dış kaynaklı olabilir. Mağara içi aktivitelere bağlı olarak meydana gelebileceği gibi, mağara dışında yer alan aktivitelere bağlı olarak da tehditler oluşabilir.

Mağaralara yönelik tehdit türlerini, doğal ve beşeri tehditler olarak ikiye ayırabiliriz.

1. Doğal Tehditler

Dış yüzey ile az veya çok etkileşim içinde bulunan mağaralar, mağara dışında meydana gelen değişimlerden de etkilenirler. Yüzeyde meydana gelen sel baskınları ve orman yangınları, mağaralara taşınan organizmaların değişmesi, farklılaşması veya yok olmasına neden olarak mağara ekosistemlerinin de değişmesine yol açabilirler.

Yağışların çok olması, toprak ve bitki yapısının değişmesi gibi nedenlerle özellikle yüzeye yakın mağaraların tavanlarında çökmeler yaşanması veya meydana gelebilecek şiddetli depremlerle mağaraların tamamen çökmesi ve yok olması da söz konusu olabilir. Ancak bu türlü doğal nedenlere bağlı tehditlerin, mağaraların gelişimlerinin doğal bir parçası olarak düşünülmesi gerektiği kanaatindeyim.

2. Beşeri Tehditler

a) Genel Olarak

İster iç kaynaklı ister dış kaynaklı olsun, mağaralara zarar verici tehditlerin neredeyse tamamı insan faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır.

Kasıtlı veya kasıtsız hareketler sonucunda zarar verici sonuçlar doğuran bu tehditler fiziksel, kimyasal, biyolojik ve atmosferik olarak dört grupta toplanabilir.

Yapılması hayati önem taşıyan araştırmalar ve gerekli altyapı çalışmaları yapılmadan mağaraların turizme açılmaları ise, beşeri tehditlerin tümünü bünyesinde barındırması nedeni ile aşağıda ayrı bir başlık altında incelenmiştir⁴⁹.

⁴⁹ Bkz. I. BÖLÜM, II, 3.

b) Fiziksel Tehditler

Fiziksel tehditlerin en başında, mağara çökellerinin kırılması, kirletilmesi, tahrip edilmesi gelmektedir. Görsel güzellikleri nedeni ile, çok uzun zaman dilimleri içinde meydana gelen sarkıt ve dikitler kırılmakta, hatıra olarak ve hatta ticari amaçlarla mağara dışına çıkarılmaktadırlar.

Define avcılarının mağaralara verdikleri fiziksel zararlar da büyük boyutlardadır. Bilgisizlik nedeni ile, içlerinde hazine bulunduğu sanılan büyük ebatlardaki sarkıt ve dikitler kırılmakta, mağara tabanı kazılmaktadır. Özellikle arkeolojik öneme sahip mağaralar, defineciler nedeniyle çok büyük zararlar görmektedirler.

Fiziksel tehditlerin mağara dışından kaynaklanması da mümkün olabilir. Örneğin, mağaranın bulunduğu bölge içinde veya yakın bir alanda inşai faaliyetler nedeniyle yapılacak patlatmalar mağaradaki oluşumların zarar görmelerine, sarkıt ve dikitlerin kırılmalarına ve hatta mağara galerinin çökmesine neden olabilir⁵⁰.

Özellikle kırsal kesimlerde mağaraların depo, hayvan barınağı olarak kullanılması da öncelikle fiziksel olmak üzere mağaralara zarar vermektedir⁵¹.

Fiziksel tehditlerin kasıtsız olarak meydana gelmesi de mümkündür. Örneğin sportif mağaracılıkla uğraşan dernek ve kulüplerin, yeni üyelerinin eğitim faaliyetleri için kullandıkları mağaralar dikkatsizlik nedeni ile zarar görmektedirler. Ayrıca, eğitim faaliyetleri için sürekli olarak aynı mağaraların kullanılmaları da tahribatın boyutunu artırmakta, hatta mağara içinde küçük patikaların oluştuğu gözlenmektedir.

c) Kimyasal Tehditler

Ortama yabancı katı, sıvı, gaz girişi şeklinde meydana gelen kimyasal tehditlerin en belirgin olanı mağaraların çöplük olarak kullanılmalarıdır. Kirli su atıklarının veya yerleşimlerin lağımalarının mağaraya verilmesi gibi durumlara da rastlanmaktadır.

⁵⁰ BAYARI, s. 68.

⁵¹ ŞENER/ SINMAZ, s. 73.

d) Biyolojik Tehditler

Mağara canlılarına zarar verilmesi biyolojik tehditlerin başında gelmektedir. Mağaraya giren bilinçsiz kişilerce canlılar öldürülmekte, ses ve ışıkla rahatsız edilmektedirler.

Mağaralara girenler tarafından, mağara ekosistemine yabancı mikroorganizmaların içeriye taşınması söz konusu olabilmektedir. Bu şekilde, mağara biotasının⁵² değişimine neden olmaktadır. Ayrıca, mağaraya girişlerde insanlar tarafından deri, saç, besin, kumaş, idrar, dışkı gibi formlarda organik maddeler içeriye taşınmaktadır. Bu taşınmanın sıklaşması ile mağara dışından gelen organik maddeler, yüzeyden gelen ve geçici olması beklenen mikroorganizmaların yerleşmesi için uygun bir ortam sağlamaktadır. Bu durumda mağara habitata, doğal mikrobiotanın yaşaması için uygun bir yer olmaktan çıkmaktadır⁵³.

e) Atmosferik Tehditler

Solunum gibi nedenlerle mağaranın atmosferik birleşiminin değiştirilmesi, mağaralara yönelik atmosferik tehditlere örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca, sportif mağaracılıkla uğraşanların veya mağara içinde uzun süreli araştırma yapanların tercih ettikleri aydınlatma aracı olan karpit lambası kullanımı ile mağara ortamına az miktarda da olsa asetilen gazı karışmakta ve mağaranın atmosferik birleşimine etki etmektedir.

3. Mağaraların Turizme Açılması

Bir mağaranın kontrolsüz bir biçimde turizme açılması fiziksel, kimyasal, biyolojik ve atmosferik bakımlardan mağaraya zarar verebilmektedir. Mağaralara yönelik tüm tehdit çeşitlerini bünyesinde barındırması nedeni ile, ülkemizde son yıllarda daha da popüler hale gelen mağara turizmi ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

⁵² Biota: Biyolojik ortam.

⁵³ YAMAÇ, Mikrobiyoloji, s. 6.

a) Mağara Turizmi Kavramı

Mağara turizmi dünyada 1950'li yıllarda yaygınlık kazanmaya başlamış, ülkemizde ilk örnek olarak Burdur İnsuyu Mağarası 1966 yılında turizme açılmıştır⁵⁴.

Mağara turizmi, farklı boyutlara sahip olmasına karşın ülkemizde daha çok görsel amaçlı olarak turizme açılmış mağaralar için kullanılmaktadır.

Görsel amaçlı olarak ziyarete açılmış mağara , "İçinde ziyaretçilerin özel donanım ihtiyacı duymadan dolaşmasını sağlayacak, düzenlemesi yapılmış ve dışında çevre düzenlemesi ile mağarayı gezmeye gelenlerin ihtiyacına cevap verebilecek üniteler ile donatılmış kontrollü ve ücret karşılığı ziyarete açılmış mağaralar" olarak tanımlanmaktadır⁵⁵.

b) Mağara Turizminin Alanları

Alternatif turizm dalları arasında önemli bir yere sahip olan mağara turizmi, ülkemizde daha çok "insan" eksenli olarak algılanmakta, mağaralar çok daha geri plana itilmektedir. Günümüzde ağırlıklı olarak gezi turizminin konusu olan mağaralar, zamanla sağlık turizmi ve macera turizminde de yerlerini almaktadırlar.

aa) Gezi Turizmi

Ülkemizde turizme açılan mağaralar, içlerinde yürüyüş yolları açılarak, platformlar kurularak ve iç aydınlatmaları yapılarak, belli bir ücret karşılığında yerli ve yabancı turistlerin ziyaretine sunulmaktadır.

bb) Sağlık Turizmi

Bazı mağaralarda bulunan nitelikli hava, bazı hastalıkları tedavi edici özelliğe sahiptir. Mağara tedavisinin en bilinen özelliği, bazı mağaraların sahip oldukları

⁵⁴ "Mağara Turizmi ve Sorunlar", <http://www.ae.metu.edu.tr/~yiscen/>

⁵⁵ Ülkemiz Mağaraları Hakkında Mevzuat, Uygulamalar Ve Öneriler, Turizm Bakanlığı Yatırımlar Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı, Yayın No 1993/7, Şubat 1993, s. 10.

havanın astım hastalarına iyi gelmesidir. Antalya-Alanya'da bulunan Damlataş Mağarası, havası astım hastalarına iyi gelmesi bakımından dünyaca tanınmaktadır.

Hastaların tedavi amaçlı olarak yılda bir iki kez geldikleri Damlataş Mağarası'nın ziyaret saatleri sağlık ve turistik amaçlı geziler için ayrı ayrı düzenlenmiş olup, tedavi amaçlı olarak mağaradan yararlanmak isteyen hastalardan, durumlarını belgeleyen sağlık raporu getirmeleri istenmektedir.

cc) Macera Turizmi

Dünyada hızla kabul gören ve gelişen sektörlerden biri de macera turizmidir. Sıradışı olarak kabul edilen spor dalları, turizm sektörü tarafından değerlendirilerek ücret karşılığında ilgi duyanların hizmetine sunulmaktadır.

Ülkemizde daha çok dağcılık ve rafting alanında görülen macera turizmi, yavaş yavaş kaya tırmanışı, kanyon geçişi ve mağaracılık gibi alanlara da yönelmektedir.

Mağaracılık gibi ciddi eğitim ve doğa bilinci gerektiren bir spor dalı, yetersiz eğitim ve donanım ile katılımcılara ücret karşılığında yaptırılmakta, ilgili turizm firmaları hiçbir denetim veya izne tabi tutulmamaktadırlar.

c) Mağaraların Turizme Açılmasında İzlenen Prosedür

Ülkemizde mağaralarla ilgili yasal bir düzenleme bulunmadığı için hiçbir kurum mağaralar üzerinde doğrudan yetkiye sahip bulunmamaktadır.

2005 yılı itibariyle ülkemizde 13 mağara turizme açılmış durumda olup, mağaraların turizme açılmasındaki uygulamalar çelişkiler içermektedir.

Mağaraların turizme açılmaları konusunda belirgin bir yasal düzenleme bulunmaması nedeni ile, işlemler dolaylı olarak ilgili kanun ve yönetmeliklere göre gerçekleştirilmektedir. Bunun sonucu olarak da "turizm" kavramı ön plana çıkmakta, mağara bilinci ve mağaraların korunması geri planda kalmaktadır.

aa) Turizme Açılma Kriterleri

Sahip oldukları doğal ve kültürel değerleri ile birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından turizm amaçlı değerlendirilebilmeleri için mağaraların bir takım özelliklere sahip olmaları gerekmektedir. Bunlar:

- Mağaraların ön etüdünün Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nce (MTA) yapılarak turizm amaçlı kullanıma elverişli olduğu belirlenmiş olmalı,
- Turizmin yoğun olduğu yerleşim merkezlerine yakın olmalı,
- Günübirlik ulaşım rahat ve kolay sağlanabilmeli (Yerleşim yerlerine azami uzaklık iki saat olmalı),
- İlginç morfolojik oluşumlara ve kültürel değerlere sahip olmalı,
- Büyük küçük herkesin ziyaretini rahat yapabileceği/ düzenlenebileceği mekanlara sahip olmalı.

Söz konusu kriterlerin tamamen turizm eksenli oldukları, mağaraların korunmasına yönelik bir öncelik bulunmadığı görülmektedir.

bb) Turizme Açmada Yetkili Makamlar

Ülkemizin turizme tahsis edilebilecek kaynaklarını araştırmak, önceliklerini belirlemek, turizm sektöründe kullanılacak doğal kaynakların korunması ve değerlendirilmesiyle ilgili çalışmaları yürütmek, 4848 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun⁵⁶ uyarınca Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görevleri arasındadır.

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu⁵⁷ uyarınca ilan edilen "Turizm Merkezleri ile Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri"nde yer alan kültürel ve doğal değerlerin turizm amaçlı kullanımı konusunda Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilidir. Bu alanlar dışında yer alan kültürel ve doğal değerlerin turizm amaçlı kullanımı hususunda yönlendirici olarak işlevi sürmektedir.

Son yıllarda mağaraların turizm amaçlı işletilmelerinde özel sektör yerini almaya başlamıştır⁵⁸. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK) m. 14 gereğince, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının kiralanması Kültür

⁵⁶ RG. 29.04.2003, No: 25093

⁵⁷ RG. 16.03.1982, No: 17635

⁵⁸ <http://www.dimcave.com.tr/index.htm>

ve Turizm Bakanlığı'nın iznine tabi olmakla, bir "taşınmaz tabiat varlığı"⁵⁹ olan mağaraların kiralanması da Bakanlık iznine bağlıdır.

KTVKK'nun 9. maddesinde, "Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde koruma bölge kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarında inşai ve fizikî müdahalede bulunulamaz, bunlar yeniden kullanıma açılmaz veya kullanımları değiştirilemez. Esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma, kazı veya benzeri işler inşai ve fiziki müdahale sayılır" hükmü yer almaktadır.

Bu doğrultuda, turizme açılmasına karar verilen bir mağara için "Doğal Sit" kararı alınmışsa, öncelikle ilgili Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na başvurularak prensip izni alınması gerektiği, bu izinden sonra uygulama projelerinin tasdik ettirilmesi gerekeceği belirtilmektedir⁶⁰.

Ülkemizin de taraf olduğu Ramsar Sözleşmesi kapsamında tüm karstik yapılar da "sulak alan" olarak değerlendirilmekte olup, "Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği"⁶¹ çerçevesinde ele alınmaktadır⁶². Sözleşmenin uygulayıcısı konumunda olan Çevre ve Orman Bakanlığı'nın uygun görüşü olmadan mağaralara zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunulmaması gerekmektedir. Bu bakımdan, turizme açılması planlanan mağaralar için Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından öncelikli olarak Çevre ve Orman Bakanlığı'nın olumlu yönde görüşünün alınması gerektiği kanaatindeyim.

Mevcut düzenlemeler ışığında mağaraların turizme açılmalarında Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkili olup, sulak alanlar içinde değerlendirilmeleri bakımından Çevre ve Orman Bakanlığı'nın, mağaranın sit alanı içinde yer alması veya tescil edilmiş bir mağara söz konusu olması durumunda ise ilgili Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan onay alınması gerekmektedir.

cc) Turizme Açılan Mağaralarda Meydana Gelen Zararlar

Mağaraları turizme açma yetkisi Turizm Bakanlığında olmakla birlikte bakanlığın kendi bünyesinde mağaraların turizm açısından değerlendirmesini

⁵⁹ Bkz. İKİNCİ BÖLÜM, II.

⁶⁰ Mevzuat ve Öneriler, s. 20.

⁶¹ RG. 07 Mayıs 2005, Sayı: 25818.

⁶² Bkz. İKİNCİ BÖLÜM, IV, C.

yapabilecek bir birimi bulunmamakta, uygulamada ön araştırmaların MTA tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

MTA bünyesindeki Karst ve Mağara Araştırmaları Birimi tarafından, mağaralar jeolojik, jeomorfolojik, hidrolojik-hidrojeolojik, meteorolojik ve biyolojik özellikleri incelenerek haritalanmakta ve ekonomik olarak kullanım alanları belirlenmekte; daha sonraki aşamada ise kullanıma açılacak mağaraların mimari, elektrik ve evre düzenlemelerinden oluşan Koruma ve Uygulama Projesi hazırlanmaktadır⁶³. Uygulamada ise mağara ekosistemi ile ilgili detaylı çalışmalar yapılmadığı, söz konusu raporların, mağaraların "Turizme Açılma Kriterleri"⁶⁴ gözönüne alınarak turizme açılmasının uygun olup olmadığı yönünde hazırladığı görülmektedir.

Turizme açılan mağaralar, geçitleri genişletmek amacıyla oluşumların kırılması; beton, demir, kablo gibi mağaraya yabancı malzemelerin gereğinden fazla kullanımı; gezi yollarının yeterince sınırlandırılmaması ve rehber bulundurulmaması nedeniyle oluşumların amurlanması, üzerine yazı yazılması ve mağaraya çöp bırakılması, kötü koku ve kaygan zeminin ortadan kaldırılması amacıyla guano birikimlerinin mağara dışına çıkarılması nedenleri ile zarar görmektedirler.

Mağara aydınlatmasında kullanılan ışık kaynakları, sürekli açık bırakılmaları nedeniyle mağara iklimini değiştirmekte ve yosun oluşumlarına yol açmaktadırlar. Yoğun ziyaretçi akını nedeni ile de mağara atmosferinde olumsuz etkiler ortaya ıkmaktadır⁶⁵.

Tüm bu nedenlerle; mağara canlılarının yaşama ortamları bozulmakta olup, canlıların rahatsız edilmesi ve kimi zaman da kasıtlı olarak veya dikkatsizlik sonucu ölmelerine sebebiyet verilmektedir. Yaşam ortamlarının köklü değişikliklere uğraması nedeniyle, bazı mağara canlıları ortamdaki yok olmakta, hayat döngüleri birbirlerine bağlı diğer mağara canlıları da mağara ortamından silinebilmektedir.

Yeterli inceleme ve değerlendirme yapılmadan turizme açılmalarına karar verilen ve sonrasında ilgili bakanlıkların ve uzman kişilerin denetiminden yoksun kalan mağaralar fiziki, biyolojik, kimyasal ve atmosferik tehditlere maruz kalmakta; geri dönüşü mümkün olmayan zararlara uğratılmaktadırlar.

⁶³ <http://www.mta.gov.tr/magara/tasari.html>

⁶⁴ Bkz. yukarıda BİRİNCİ BÖLÜM, II, B, 3, c, aa.

⁶⁵ BAYARI, s.70; EVCİ/ ARIKAN, s. 87.

C. Mağaraların Korunması İçin Alınabilecek Önlemler

Mağaraların karşı karşıya kaldıkları zararlar çok çeşitli olup, ortamda meydana gelebilecek en küçük değişiklik mağara ekosisteminin yok olmasına dahi yol açabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, mağaraları korumanın en etkili yolu mağaralara hiç girilmemesi olacaktır.

Mağara içindeki sarkıt ve dikitlerin kırılması; mağaraların depo, hayvan barınağı ve çöplük olarak kullanılmaları; lağımın mağara içine verilmesi; mağara canlılarının ürkütülmesi ve öldürülmesi gibi beşeri tehditlerin etkili bir şekilde önlenmesi için öncelikle halkın mağaralar ve mağaraların korunması konularında bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Tüm beşeri tehditleri bünyesinde barındıran ve mağaraların çok büyük zararlara uğramalarına neden olan mağara turizmi konusunda etkili önlemler alınmalı, bir mağaranın turizme açılabilme kriterleri -mağaranın korunması önceliğine bağlı kalınarak- detaylı ve ayrıntılı olarak düzenlenmeli, mağaralar turizme açıldıktan sonra da etkili denetime tabi tutularak korumanın sürekliliği sağlanmalıdır.

Mağaraların tehditler karşısında bu denli korunmasız kalmalarının en büyük nedeni, ülkemizde doğal mağaraları doğrudan korumaya yönelik yasal düzenlemelerin bulunmamasıdır. Mağaraların kullanımları, turizme açılmaları, mağaraların ve mağara ekosistemlerinin korunması ve konu ile ilgili yaptırımların belirlenmesi, "Mağara Koruma Yasası" olarak ayrıntılı bir şekilde düzenlenmelidir.

İKİNCİ BÖLÜM

MAĞARALARIN KORUNMASINA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

I. GENEL OLARAK

Ülkemizde, doğal mağaraların korunmasına ilişkin doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Konuyla ilgili olarak mevcut ulusal düzenlemeler ile Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar uyarınca dolaylı bir koruma sağlanabilmektedir.

Doğrudan düzenlemenin bulunmaması nedeni ile yasal bir boşluk oluşmakta, dolayısıyla hiçbir kurum, doğal mağaraların korunması ile ilgili olarak doğrudan yetkiye sahip bulunmamaktadır. Mağaraları dolaylı olarak kapsamlarına alan kanunlar ve taraf olduğumuz uluslararası anlaşmalar uyarınca yetkili kılınan kamu kurum ve kuruluşları, doğal mağaraların korunmasında rol oynamaktadırlar.

II. MAĞARALARIN HUKUKİ STATÜSÜ

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK)'nın 3. maddesinde verilen tanımlar uyarınca jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunan veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yerüstünde, yeraltında veya su altında bulunan değerler "Tabiat Varlıkları" olarak tanımlanmıştır.

Tabiat Varlıkları ile ilgili tanımlamada "jeolojik devir" ifadesi, insanın ortaya çıkışından önceki dönemi göstermek için kullanılmış olup, "tarih öncesi" ifadesi ise insanın ortaya çıkışından yazının bulunmasına kadar olan dönemi kapsayacak şekilde kullanılmıştır⁶⁶.

KTVKK kapsamında kültür ve tabiat varlıkları, "taşınır" ve "taşınmaz" olarak iki farklı kategoride değerlendirilmişlerdir. Buna göre kültür ve tabiat değerlerinden bir yerden diğer bir yere nakledilmeleri mümkün olanlar "taşınır kültür ve tabiat varlıkları",

⁶⁶ DABAK, s. 17.

bir yerden başka bir yere nakledilmeleri mümkün olmayanlar ise "taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları" olarak adlandırılmaktadırlar.

KTVKK m.3 kapsamında, oluşumları jeolojik devirlere kadar uzanan ve nadir bulunan veya özellik ve güzellikleri nedeniyle korunması gerekli, yeraltında bulunan ve bir yerden bir yere nakilleri mümkün olmayan doğal mağaralar, bu özellikleri dolayısıyla "taşınmaz tabiat varlıkları" olarak değerlendirileceklerdir.

Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının Devlet malı niteliğinde olduğu, KTVKK.'nun 5. maddesinde hüküm altına alınmıştır. Buna göre; " korunması gerekli taşınmaz tabiat varlığı" niteliğinde olan mağaralar, özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan araziler içinde yer alsalar dahi Devlet malı niteliğindedirler.

Kanunda hüküm altına alınan "Devlet malı niteliği" kavramı özel hukuktaki mülkiyet hakkı olmadığı gibi, kamu hukukunun düzenlediği mülkiyet hakkını da ifade etmez. Korunması gerekli taşınır ve taşınmaz varlıklar üzerinde devletin, mülkiyet hakkının özünde bulunan satma yetkisi bulunmadığı gibi kullanma yetkisinin de koruma görevi ile kısıtlanmış olduğu ifade edilmektedir⁶⁷. Buna göre Devlet, korunması gerekli taşınmaz tabiat varlığı niteliğindeki mağaralar üzerinde denetim, gözetim, koruma ve değerlendirme yetkilerine sahiptir.

III. ULUSAL DÜZENLEMELERDE MAĞARALARIN KORUNMASI

A. Genel Olarak

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın "Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması" başlıklı 63. maddesinin birinci fıkrasında devletin, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlayacağı, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alacağı hükmü yer almaktadır.

Doğal mağaraların korunmasında ulusal çaptaki en önemli düzenleme ise 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'dur⁶⁸. Kanun kapsamında,

⁶⁷ KANADOĞLU, s. 84.

⁶⁸ RG. 23 Temmuz 1983, Sayı: 18113.

korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları tanımlanmakta, yapılacak işlem ve faaliyetler düzenlenmektedir. Kanununun 51. maddesinin ikinci fıkrasının (a) bendinde ise, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun (Yüksek Kurul) görevleri arasında "*korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek*" hükmüne yer verilmiş olup, Yüksek Kurulun ilke kararları, koruma ile ilgili önemli düzenlemeler içermektedir.

Millî park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesine, özellik ve karakterleri bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin esasları içeren 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu⁶⁹, mağaraların dolaylı olarak korunmasına yardımcı olmaktadır. Kanun kapsamında yer alan millî park, tabiat parkı, tabiat anıtı veya tabiatı koruma alanı içinde kalan mağaralar, bu koruma statülerinden faydalanırlar.

Kapsamlarında yer alan özel alanlar, bölgeler ve sahalar nedeniyle 2872 sayılı Çevre Kanunu⁷⁰, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu⁷¹, 6831 sayılı Orman Kanunu⁷² da doğal mağaraların dolaylı olarak korunmalarına yardımcı olmaktadır.

Tez konumuzun dışında kalması bakımından yapay mağaraların, yapılış amaçlarına ve taşıdıkları tarihi öneme göre birer "kültür varlığı" olarak kabul edildiklerini⁷³, bu bağlamda Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında ilgili hükümler uyarınca koruma altında olduklarını belirtmekle yetineceğiz.

B. Mağaraların, Korunması Gerekli Taşınmaz Tabiat Varlığı Niteliğine Sahip Olmaları

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit Ve Tescili Hakkında Yönetmelik'te⁷⁴ "taşınmaz tabiat varlıkları", jeolojik devirlerle tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan taşınmazlar olarak

⁶⁹ RG. 11 Ağustos 1983, Sayı: 18132.

⁷⁰ RG. 11 Ağustos 1983, Sayı: 18132.

⁷¹ RG. 11 Temmuz 2003, Sayı: 25165.

⁷² RG. 8 Eylül 1956, Sayı: 9402.

⁷³ Y.11.CD., T. 29.09.1999, E. 1999//4367, K. 1999/6536.

⁷⁴ RG. 1 Aralık 1987, Sayı 19660.

ifade edilmiştir (m. 3/b,2) . Bu tanıma giren özellikleri nedeni ile doğal mağaralar da birer taşınmaz tabiat varlığıdır.

KTVKK'nun 6. maddesinde, "korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları" ayrıca hüküm altına alınmıştır. Maddede, korunması gerekli taşınmaz varlıklar belirtilirken daha çok kültür varlıklarına ağırlık verilerek kapsamı ve örnekleri ayrıntılı olarak düzenlenmiş; "korunması gerekli tabiat varlıkları" genel düzeyde ele alınmıştır.

Maddenin son fıkrasında ise taşınmaz tabiat varlıkları sayılmış; tarihi mağaralar, kaya sığınakları, özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri, korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıklarına örnek olarak gösterilmiştir.

Tarihi mağaralar, tarih öncesi çağlarda mesken olarak kullanılan ve bir yamaca veya kaya içine doğru uzanan doğal veya insan yapısı genişçe kovuklar olarak tanımlanmaktadır⁷⁵. Buna göre, tarih öncesi çağlarda yerleşime konu olmuş doğal mağaralar, KTVKK m. 6 kapsamında korunması gerekli taşınmaz tabiat varlığı olarak kabul edilmektedirler.

Kanunun 6. maddesi, 3. madde ile birlikte ele alınmalı ve geniş kapsamlı değerlendirilmelidir. 6. maddede açıkça sayılmamış ancak 3. maddede yer alan tanımıyla yeraltında bulunan değerlerden olan doğal mağaralar jeolojik, tarih öncesi veya tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları nedeni ile veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli tabiat varlıklarıdır. Nitekim, KTVKK m. 6'nın son fıkrasında yer alan örnekler için "(...) ile benzerleri" denilmek suretiyle, sayılan bu örneklerin tahdidi olmadıkları anlaşılmaktadır.

Bir nesneyi tabiat varlığı saymak için, o nesnenin gelecek kuşaklar için korunmasında kamu yararı bulunması gerektiği ifade edilmektedir⁷⁶.

KTVKK m. 7, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tespit ve tescilini düzenlemektedir. Tespit, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından doğrudan doğruya veya diğer ilgili kurum ve kuruluşlarının uzmanlarının yardımlarından faydalanılarak yapılır. Tespit ve tescille ilgili usul, esas ve kıstaslar, bu maddeye dayanılarak yayınlanan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik⁷⁷ ile belirlenmiştir. Buna göre "tespit", KTVKK'nun 3.

⁷⁵ KANADOĞLU, s. 88.

⁷⁶ DABAK, s. 17.

⁷⁷ RG. 10 Aralık 1987, Sayı: 19660.

maddesinde tarif edilen ve 6. maddesine belirtilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bu yönetmelikle belirtilen usuller, esaslar ve kıstaslar doğrultusunda teknik bir çalışma ile değerlendirilerek belgelendirilmesidir. "Tescil" ise taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından korunması gerekli olanların koruma kurulu kararıyla belirlenmesidir.

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının, Kültür ve Turizm Bakanlığının tespitinde bulunması ile ve koruma kurullarınca tescili yapıldıkları için bu niteliği kazanmadıkları; bu varlıkların tespit ve tescil edilmeseler dahi 6. maddede sayılan örnekler kapsamında iseler korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları oldukları belirtilmektedir⁷⁸. Kaldı ki, 6. maddenin (a) ve (d) bendlerinde yer alan varlıklar bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın tespit yetkisi dahi bulunmamaktadır. Bu bakımdan tespit ve tescil, nitelik kazandırıcı (inşai) değil, açıklayıcı (izhari) kararlardandır⁷⁹.

Tescil edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanları da tespit edilmektedir. Tespit edilen bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi Koruma Bölge Kurullarına aittir (KTVKK. m. 8/1).

Bu korunma alanlarının tespitinde korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması, görünümünün ve çevreleri ile uyumlarının muhafazası için yeteri kadar korunma alanına sahip olmalarına dikkat edilir (KTVKK. m. 8/2).

Yüksek Kurulun ilke kararları çerçevesinde karar alan Bölge Kurullarının bu kararlarına aykırı olarak, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarında:

- a) Her çeşit inşai ve fiziki müdahalede bulunmak,
- b) Bunları yeniden kullanıma açmak,
- c) Kullanımlarını değiştirmek, yasaklanmıştır (KTVKK. m. 9).

Onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma ve benzeri işler fiziki müdahale sayılmıştır (KTVKK m. 9).

Söz konusu yasağa aykırı hareket etmenin yaptırımını 65. maddede hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte, somut olayda koruma kurulu kararı bulunmasa dahi,

⁷⁸ KANADOĞLU, s. 101.

⁷⁹ UMAR/ ÇİLİNGİROĞLU, s.131.

korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığına yapılacak yasaklanmış eylemlerin ceza uygulamasını gerektireceği haklı olarak dile getirilmiştir⁸⁰.

Nitekim KTVKK'nun 6. maddesinde belirtilen ve örnekleri sayılan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları bu nitelikleri nedeni ile doğrudan koruma altında olup, koruma bölge kurulu kararı bulunmasa da bunlara karşı yapılacak yasaklanmış eylemler, ceza yaptırımını ile karşılaşacaktır. Örneğin, tescili yapılmamış tarihi bir mağaraya, bu niteliği bilinmesine rağmen kasten zarar verilmesi 65. madde uyarınca yaptırımla karşılaşacaktır. Bu yaptırımlar 3 bent halinde düzenlenmiştir. Buna göre, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının her ne suretle olursa olsun kasten zarara uğramalarına neden olanlar (m.65/a); sit şartları, koruma planları ile koruma kurullarınca belirlenen alanlarda öngörülen şartlara aykırı olarak izinsiz inşaat yapan veya yaptıranlar (m. 65/b) ile kanunda belirlenen usuller dışında usulsüz yıkma veya imar izni verenlerin (m.65/c) değişen oranlarda ağır hapis ve ağır para cezaları ile cezalandırılacakları hükme bağlanmıştır.

Buna göre; korunması gerekli taşınmaz tabiat varlığı olan doğal bir mağarada, kanunda belirlenen şartlara aykırı olarak inşaat yapan veya yaptıranlar, örneğin turizme açılması planlanan bir mağarada plan ve projeler doğrultusunda ama koruma kurulu kararına aykırı olarak inşai faaliyetlerde bulunanlar KTVKK. M.65/b uyarınca cezalandırılacaklardır. Bölge Kurulu kararına aykırı olarak yapılan bu inşai faaliyetler nedeni ile mağara içindeki nadir oluşumların kırılması söz konusu olmuşsa ne olacaktır? Bazı yazarlar tarafından, bu durumda 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 44. maddesindeki (765 sayılı TCK m. 79) fikri içtima hükmü uyarınca çiğnediği kurullarda öngörülen cezaların ayrı ayrı ve toplamı ile değil, en ağırıyla cezalandırılacağı; yani 65. maddenin (a) ve (b) maddelerinin ihlali halinde sanığın (a) bendi uyarınca cezalandırılacağı ileri sürülmektedir⁸¹.

Bu görüş karşısında, TCK. m. 44'te yer alan fikri içtima hükmünün uygulanabilmesinin tek eylemin bulunmasına bağlı olduğu, yukarıda verilen örnekte olduğu gibi koruma kurulu kararına aykırı olarak inşaat yapılması eylemi ile bu inşaat yapma eylemi sırasında hangi amaçla olursa olsun varlığa *kasten* zarar verilmesi hareketinin ayrı kasıtle işlenmiş ayrı eylemler oldukları için olayda tek bir eylemden

⁸⁰ KANADOĞLU, s. 121-122.

⁸¹ ÖZTÜRK, s. 25-26 ve dpn. 29 ve 30.

bahsedilemeyeceği ve bu durumda fikri içtima hükmünün uygulanmasının mümkün olamayacağı haklı olarak dile getirilmiştir⁸².

Yukarıda verilen örnekte olduğu gibi, Bölge Kurulu kararına aykırı olarak yapılan bir inşai müdahale sonucunda mağarada tahribat meydana getirilmesi durumunda, KTVKK m. 65/a'da öngörülen suçun oluşmayacağı, böyle bir eylemden dolayı sadece 65/b maddesi gereğince ceza verilebileceği görüşümdedir. Nitekim KTVKK m. 65/a'da yer alan suçun oluşması için her ne sebeple olsun mağaraya zarar verme kastının bulunması gerekecektir.

KTVKK m. 16 uyarınca korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların koruma alanlarında inşaat yapılabilmesi için öncelikle 9 madde uyarınca Bölge Kurulu'ndan onay alınması, bölge kurulunca onay verilmesi halinde ise ilgili kamu kuruluşundan (Belediye veya Vilayet) 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 21. maddesi uyarınca yapı ruhsatnamesi alınması gerekmektedir. Ruhsat alınmadan inşaat yapılması halinde koruma amaçlı imar planlarında plana, sitlerde sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar, 3194 sayılı Kanun'un 32. maddesi uyarınca yıktırılır.

Maddeyle ilgili ceza yaptırımını KTVKK m. 66'da yer almakta olup, bu iki madde arasında herhangi bir bağlantı bulunmaması nedeni ile eleştirilmektedir. İlgili madde uyarınca, 16. maddede yer alan yasaklara aykırı olarak belge verenlerin, suçun diğer kanunlarda daha yüksek bir cezayı gerektirmemesi halinde bir yıldan üç yıla kadar hapis ve ağır para cezası ile cezalandırılacakları belirtilmektedir. 66. maddede, 16. maddede yer alan yasaklara aykırı belge verenler ceza yaptırımına bağlanmış olup, 16. maddede ise yasaklar değil, ruhsatsız inşaat yasağı yer almaktadır.

65. maddede yer alan "belge verenler" deyişinin, yapı ruhsatı vermeye yetkili olan kamu kuruluşu görevlilerinin suçun faili olduğunu gösterdiği, koruma amaçlı imar planına veya sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılara 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 30. maddesine göre "yapı kullanma izni" veren belediye veya valilik görevlilerinin 16. maddede yer alan yasaklara aykırı olarak belge vermek yoluyla 66. maddede öngörülen suçu işlediklerinin kabul edilebileceği belirtilmiştir⁸³.

Ülkemizde taşınmaz tabiat varlığı (Doğal Varlık) olarak tescili yapılmış 99 adet mağara bulunmaktadır⁸⁴. KTVKK kapsamında taşınmaz tabiat varlığı olarak

⁸² KANADOĞLU, s. 273.

⁸³ KANADOĞLU, s. 380-381.

⁸⁴ Envanter.

değerlendirilen mağaraların kanun kapsamında etkin bir biçimde korunması gerekirken, sürekli ve yeterli denetim yapılamaması nedeni ile çok da etkili olarak korunamadıkları gözlenmektedir.

Esasen KTVKK m. 6/a kapsamında, korunması gerekli tabiat varlığı niteliğine sahip mağaraların, taşıdıkları bu nitelik nedeni ile koruma hükümlerinden yararlanabilmeleri için tespit ve tescillerinin yapılmış olması şart değildir. Tespit ve tescil edilmemiş olsalar dahi KTVKK kapsamında korunmaktadırlar. Doğal varlık olarak tescil edilmiş mağaralar için dahi etkin bir koruma sağlanamazken ve özellikle bilinçsiz yöre halkı tarafından mağaralara verilen zararlar denetimsizlikten tespit edilemez iken, idari makamlarca tespiti dahi yapılmamış, bilinmeyen ya da ulaşmaları çok güç gerçekleştirilebilen mağaraların etkin bir şekilde korunabilmeleri pek de mümkün görünmemektedir.

C. Mağaraların Sit Alanları İçinde Yer Almaları

1. Genel Olarak

Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar, "sit" olarak ifade edilmiştir (KTVKK. m. 3/a,3). Bu maddede yer alan "sit" tanımının eksik yapıldığı ve özelden genele doğru kentsel, arkeolojik, tarihi ve tabii sit tanımlamaları ile sit kavramına varılmak istendiği dile getirilmiştir⁸⁵.

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'de⁸⁶ ise sitler "tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri, arkeolojik siteleri kapsayan alanlar" olarak tanımlanmıştır (m.1).

KTVKK m. 3 doğrultusunda, doğal sitler dışında, sit tanımlamasına giren yerlerde alınacak koruma kararları açıklayıcı niteliktedirler. Bu yerler herhangi bir

⁸⁵ KANADOĞLU, s. 49.

⁸⁶ RG. 14 Şubat 1982, Sayı: 17959.

tespit ya da tescil kararına gerek olmaksızın sit niteliği taşırlar⁸⁷. Maddede yer alan "tespiti yapılmış tabiat özellikleri" deyiminden de anlaşılacağı üzere diğer sit türlerinden farklı olarak, doğal sitin sit niteliğini kazanabilmesi için tespitinin yapılmış olması ve Bölge Kurulunca tescil edilmesi gereklidir.

Ağustos 2005 tarihi itibarıyla 6019 adet Arkeolojik Sit Alanı, 942 adet Doğal Sit Alanı, 204 adet Kentsel Sit Alanı, 128 adet Tarihi Sit Alanı ve 399 adet Diğer Sit Alanları olmak üzere toplam 7692 adet Türkiye genelinde tescil edilmiş sit alanı bulunmaktadır⁸⁸.

Tespit ve tescil edilen sit alanları içinde kalmaları, doğal mağaraların ülkemizde en etkin şekilde korunabilme yollarından birisidir.

2. Sit Alanı Çeşitleri

Korunması Gerekli Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Tespit Ve Tescili Hakkında Yönetmeliğin 3. maddesinde sit çeşitleri sayılmıştır. Buna göre kentsel sit, tarihi sit, arkeolojik sit ve tabii sit olmak üzere dört çeşit sit alanı tanımlanmıştır.

Yüksek Kurulun çeşitli ilke kararlarıyla da arkeolojik sit, tarihi sit ve doğal sit kavramlarına açıklık getirilmiş, bu alanlardaki koruma ve kullanma koşulları belirlenmiştir.

Sit ve sit alanlarının tanımları, sınırları ve korunma şekilleri Koruma Yüksek Kurulunun aldığı ilke kararları doğrultusunda şekillenmektedir. Doğal mağaraların korunması, doğal sit ve arkeolojik sit çeşitleri ile sağlanmaktadır. Özellikle, bir mağaranın arkeolojik sit alanı içinde kalması, bu alanlarda yapılan bilimsel araştırmalar ve denetimler yoluyla mağaranın kendi kaderine terk edilmemesi, ülkemizdeki diğer koruma statülerine oranla mağaralar için daha etkin bir koruma getirmektedir.

a) Kentsel Sit Alanı

KTVKK ve ilgili yönetmeliklerde yer alan tanımı ile kentsel sit; "mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları sebebiyle

⁸⁷ GÜNDEL, s. 20.

⁸⁸ <http://www.turizm.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF499B69D61D44A960>.

teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan, kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte buldukları alan" şeklinde tanımlanmaktadır.

Yüksek Kurul ilke kararında ise kentsel sitler, "kentsel ve yöresel nitelikleri, mimari ve sanat tarihi açısından gösterdikleri fiziksel özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin dönemin sosyo ekonomik, sosyo kültürel yapılanmasına, yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulduran ve bu açılarından doku bütünlüğü gösteren alanlar" olarak tanımlanmıştır⁸⁹.

Kentsel sitler, yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik olup, inceleme konumuz olan doğal mağaralar bakımından bir koruma getirmemektedirler.

b) Tarihi Sit Alanı

Korunması Gerekli Kültür Ve Tabiiat Varlıklarının Tespit Ve Tescili Hakkında Yönetmeliğin 3. maddesinde yer alan tanımıyla tarihi sit, önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve bu sebeple korunması gerekli yerleri ifade etmektedir.

Yüksek Kurulun ilke kararı doğrultusunda ise, "Milli tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlar" tarihi sit olarak tanımlanmıştır.

c) Arkeolojik Sit Alanı

Yüksek Kurulun ilke kararında yer alan tanımıyla arkeolojik sit; insanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanları ifade etmektedir⁹⁰.

⁸⁹ Karar No: 419, T. 19.04.1996.

⁹⁰ Karar No: 658, T. 05.11.1999.

Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi⁹¹ m. 1'de ise arkeolojik sit (ören yeri), "Topografik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş insan emeği ile doğal değerlerin birleştiği alanlar" olarak eksiksiz biçimde tanımlanmıştır.

Her iki tanımlı birleştirdiğimizde, eski uygarlıkların korunma ve barınma ihtiyaçlarına yönelik olarak kullanılmış oldukları yeraltında yer yüzeyinin altında yer alan doğal mağaralar, bu özellikleri nedeni ile arkeolojik sit alanları olarak tespit ve tescil edilmekte ve korunmaktadır.

İlgili Yüksek Kurul ilke kararında arkeolojik sitler, taşıdıkları önem ve özellikleri nedeni ile I., II. ve III. derece arkeolojik sit ile kentsel arkeolojik sitler olmak üzere dört ayrı kategoride derecelendirilmiş olup, bu derecelere göre koruma ve kullanma koşulları düzenlenmiştir.

Arkeolojik sit, doğal mağaraların en etkin şekilde korunma yollarından birisidir. Türkiye'de tescilli yapılmış 219 adet doğal mağaranın 51 adeti sadece arkeolojik sit alanı içinde, 25 adeti ise hem arkeolojik hem de doğal sit alanı içinde kalmakta⁹² ve bu mağaraların neredeyse tamamı 1. derece arkeolojik sit içinde yer aldıkları için korunabilmektedirler.

aa) I. Derece Arkeolojik Sit

Korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlardır. Bu alanlar -bazı istisnalar haricinde- kesinlikle hiçbir yapılaşmaya izin verilmeyen, imar planlarında aynen korunacak sit alanı olarak belirlenen, bilimsel amaçlı kazılar dışında hiçbir kazı yapılamayan alanlardır. Ancak, bu alanlar için bazı istisnalar kabul edilmiştir:

- a) Resmi ve özel kuruluşlarca, zorunlu durumlarda yapılacak alt yapı uygulamaları için müze müdürlüğünün ve varsa kazı başkanının olumlu görüşüyle, konu koruma kurulunda değerlendirilebilecek ve uygun görülmesi halinde alt yapı uygulamaları yapılabilecektir.

⁹¹ 20.04.19889 gün ve 3534 sayılı yasa ile onaylanmıştır.

⁹² Envanter.

- b) Yeni tarımsal alanların açılması yasak olmakla birlikte, sınırlı mevsimli tarımsal faaliyetler ile koruma kurullarınca uygun görülme şartıyla seracılığa devam edilebilecektir.
- c) Höyük ve tümülüslerde⁹³ toprağın sürülmesine dayalı tarımsal faaliyetler kesinlikle yasak olup, ağaçlandırmaya gidilemeyecek; yalnızca mevcut ağaçlardan ürün alınabilecektir.
- d) Bu alanlardan taş, toprak, kum, vb. alınamayacak; bu alanlarda kireç, taş, tuğla, mermer, kum, maden vb. ocaklar açılmayacak ve toprak, çürük, çöp, sanayi atığı vb. malzeme dökülemeyecektir.
- e) Bu alanlar içinde yer alan ören yerlerinde gezi yolu düzenlenmesi, meydan tanzimi, açık otopark, WC, bilet gişesi, bekçi kulübesi gibi ünitelerin, koruma kurulundan izin alınarak yapılabilmesi mümkündür.
- f) Bu alanlar içinde yer alan ve halen kullanılmakta olan umuma açık mezarlıklarda sadece defin işlemleri yapılabilecektir.
- g) Taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir etmeyecek şekilde birleştirme (tevhid) ve ayırma (ifraz) yapılabilecektir.

Ülkemizdeki tescil edilmiş mağaraların 76 adeti arkeolojik sit alanı içinde yer almakta ve bunların çok büyük bir çoğunluğu 1. derece arkeolojik sit alanı içinde yer almaları nedeni ile bu alanlara özgü korumadan yararlanmaktadırlar.

bb) II. Derece Arkeolojik Sit

Bu alanlar; korunması gereken, ancak koruma ve kullanma koşulları Bölge Kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır.

Bu alanlarda yeniden yapılaşmaya izin verilmemekle birlikte:

- a) Halen kullanılmakta olan tescilsiz yapıların basit onarımlarının yürürlükteki ilke kararı doğrultusunda yapılabilecektir.
- b) I. derece arkeolojik sit koruma ve kullanma koşullarına dair yukarıda açıklamış olduğumuz a, b, c, d, e, f, g maddelerin bu alanlar için de geçerli olacaktır.

⁹³ Tümülüs: Önemli kişilere, özellikle de kral ve prenslere ait, dış görünüş olarak birer "yapay tepecik"ten oluşmuş mezar yapılarıdır.

Ordu, Mersin ve Tekirdağ illerimizde tescil edilmiş bulunan toplam 6 adet doğal mağara II. derece arkeolojik sit koruma ve kullanma kararları dahilinde korunmaktadır⁹⁴.

cc) III. Derece Arkeolojik Sit

Koruma kullanma kararları doğrultusunda, yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlardır.

Ülkemizde III. derece arkeolojik sit alanı içinde kalan bir doğal mağara bulunmamaktadır.

dd) Kentsel Arkeolojik Sit

Arkeolojik sitlerle, KTVKK m. 6'da tanımlanan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarını içeren ve yine bu madde gereğince korunması gerekli kentsel dokuların birlikte bulunduğu alanlar olup, doğal mağaraların korunması bakımından herhangi bir önemi bulunmamaktadır.

d) Doğal (Tabii) Sit Alanı

Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır.

Yüksek Kurulun "Doğal (Tabii Sitler) Koruma ve Kullanma Koşulları" başlıklı ilke kararında⁹⁵ doğal sitin tanımı bu şekilde yapılarak bu sit alanı I. Derece, II. Derece ve III. Derece Doğal Sit olmak üzere üç farklı koruma statüsüne kavuşturulmuştur.

aa) I. Derece Doğal (Tabii) Sit Alanı

İlgili ilke kararından tanımlandığı şekliyle I. derece doğal sit alanları, bilimsel

⁹⁴ Envanter.

⁹⁵ Karar No: 659, T. 05.11.1999.

muhafaza açısından evrensel değeri olan, ilginç özellik ve güzelliklere sahip olması ve ender bulunması nedeniyle kamu yararı açısından mutlaka korunması gerekli olan, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlardır.

Bu alanlarda bitki örtüsü, topografya, silüet etkisini bozabilecek, tahribata yönelik hiçbir eylemde bulunulamayacağı karar altına alınmış olmakla birlikte, bazı istisnai durumlar kabul edilmiştir.

İlgili ilke kararının 1/(a) bendinde, I. derece doğal sit alanlarında kesin yapı yasağı bulunmakla birlikte, resmi ve özel kuruluşlarca zorunlu olan alanlarda kanalizasyon, açık otopark, telesiyej, teleferik, içme suyu, enerji nakil hattı, telefon hattı ve benzeri teknik altyapı hizmetleri uygulamalarının Koruma Kurulunca uygun görüleceği şekliyle yapılabileceği belirtilmiştir.

(b) bendinde ise, 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı veya 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı doğrultusunda hazırlanacak projesine göre ilgili koruma kurulundan izin almak koşulu ile halka açık rekreasyon amaçlı lokanta, büfe, kafeterya, soyunma kabinleri, wc, gezi yolu, açık otopark ve benzeri günübirlik tesisler ile alanın ve çevrenin özelliklerinden kaynaklanan faaliyetlerin korunması ve geliştirilmesi amacına yönelik iskele, balıkçı barınağı, bekçi kulübesi ve benzeri yapıların yapılabileceği karar altına alınmıştır.

Söz konusu ilke kararının (c) ve (d) bendlerinde Orman Genel Müdürlüğü'nün ilgili biriminden alınacak görüş doğrultusunda ağaçlandırmaya veya ağaç kesimine koruma kurulunca izin verilebileceği belirtilmiş; (e) bendinde ise orman alanlarına yangın için gerekli koruma önlemlerinin ilgili kuruluşlarca alınmasına karar verilmiştir.

İlgili ilke kararının (f) bendi uyarınca, I. derece doğal sit alanlarından taş, toprak, kum alınamayacak; kireç, taş, tuğla, mermer, kum, maden vb. ocaklar açılmayacak; toprak, curuf, çöp, sanayi atığı vb. malzeme dökülemeyecektir. Yine aynı bentte belirtildiği üzere, sit kararı ilanından önce söz konusu işlere ilişkin ruhsat almış olan işletmelerde sahanın rehabilite edilerek yasal süresi içinde işlerinin tasfiyesine karar verilmiştir.

(g) bendinde ise doğal dengenin devamlılığın sağlanması amacıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşleri doğrultusunda alanın özelliğinden kaynaklanan faaliyetlerin Bölge Kurulu izni doğrultusunda sürdürülebileceği de karar altına alınmıştır.

Ülkemizdeki tescil edilmiş mağaraların 43 tanesi doğal sit alanı içinde, 25 tanesi ise hem doğal, hem de arkeolojik sit alanı içinde yer almakta olup, bu alanlara ilişkin koruma hüküm ve kararlarından faydalanmaktadırlar.

bb) II. Derece Doğal (Tabii) Sit Alanı

İlgili ilke kararının ikinci maddesinde II. derece doğal sit, doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yanında kamu yararı göz önüne alınarak kullanıma açılacak alanlar olarak tanımlanmıştır. Bu alanlarda, turizm yatırım ve turizm işletme belgeli turistik tesisler ile hizmete yönelik yapılar dışında herhangi bir yapılaşmaya gidilemeyeceği karar altına alınmıştır.

Kullanıma açılacak bölgelerle ilgili olarak, bu bölgelerde geçici dönem yapılanma koşullarının ilgili kurumların görüşleri alınarak Bölge Kurullarınca belirlenmesine, hazırlanacak Koruma Amaçlı İmar Planı kriterlerini etkileyebilecek nitelik ve yoğunluktaki uygulamalara Koruma Amaçlı İmar Planı yaptırılmadan izin verilmeyeceği karara bağlanmıştır. I. derece sit alanları için getirilen (f) ve (g) bendlerinde yer alan düzenlemeler, II. derece doğal sit alanları için de aynen kabul edilmiştir.

cc) III. Derece Doğal (Tabii) Sit Alanı

Bu alanlar, doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yolunda, yörenin potansiyeli ve kullanım özelliği de göz önünde tutularak konut kullanımına da açılacak alanlardır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, söz konusu alanlar için yerleşim kriteri ön plana çıkmaktadır.

Bu alanlarda, kullanıma açılacak bölgelerde geçici dönem yapılanma koşullarının ilgili kurumların görüşleri alınarak, Bölge Kurullarınca belirlenmesine karar verilmiş olup, hazırlanacak Koruma Amaçlı İmar Planı kriterlerini etkileyebilecek nitelik ve yoğunluktaki uygulamalara Koruma Amaçlı İmar Planı yaptırılmadan izin verilemeyeceği belirtilmiştir.

Söz konusu ilke kararının 3/ (b) bendinde mevcut tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülmesinin yanı sıra, koruma kurulundan izin almak koşuluyla yeni tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerinin yapılabileceğine de karar verilmiştir.

I. ve II. derece doğal sitlerden farklı olarak, bu sit derecesi ile korunan alanlardan kum, çakıl, taş , maden ve benzeri malzeme alınabileceği karar altına alınmış, ancak bu işlemlerin doğal peyzaj ve silüet dikkate alınarak koruma kurulunca belirlenecek koşullar doğrultusunda yapılabileceği belirtilmiştir. Diğer doğal sit alanlarında olduğu gibi bu alanlara da toprak, curuf, çöp, sanayi artığı ve benzeri dökülmesi yasaktır.

I. ve II. derece doğal sit alanlarında kalan köy yerleşik alanları da III. derece doğal sit kapsamında değerlendirilmekte, III. derece doğal sit alanlarına özgü koruma kararlarından yararlanmaktadırlar.

I., II. ve III. derece doğal sit alanlarında bazı istisnai durumlarda, çevreye zarar vermeyecek enerji santralleri yapılabileceği, yeni tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerine de izin verilebileceği belirtilmiştir. Ancak bunun gerçekleştirilebilmesi için öncelikle ülke çıkarları açısından yapılmasında zorunluluk olduğunun ilgili Bakanlıkça belirlenmesi ve ilgili Bölge Kurulunun uygun görüşü veya izni alınması zorunludur.

3. Sit Alanlarına Yönelik Tehditler

Sahip oldukları koruma statüsü nedeni ile içlerinde yer alan mağaralar bakımından da önemli bir koruma sağlayan sit alanları bakımından uygulamada karşılaşılan en büyük sorunlardan birisi sit alanlarının derecelerinin düşürülmesine veya kaldırılmasına yönelik olarak Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarınca verilen kararlardır.

Özellikle, kesin yapı yasağı bulunan 1. Derece Doğal Sit özelliklerine sahip alanların koruma derecesinin düşürülmesi kararları ile bu alanların yapılaşmaya açılması tehlikesi ortaya çıkmaktadır.

Konu ile ilgili son örneklerden birisi, Gediz Deltasının parçası olan Çiğli Kipa önündeki sulak alanın doğal sit statüsününün 26 Eylül 2002 tarihinde İzmir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun aldığı karar ile 2. dereceden 3. dereceye düşürülmesidir⁹⁶. Söz konusu karar ile yapılaşma tehlikesi ortaya çıkmış, ancak karar aleyhine açılan iptal davası⁹⁷ sonunda doğa koruma adına olumlu sonuçlanarak söz konusu kararın iptaline karar verilmiş ve koruma alanları statülerinin hukuk sistemi

⁹⁶ Karar No: 10936, T. 26.09.2002.

⁹⁷ İzmir 4. İdare Mahkemesi, T. 25.06.2004, E. 2002/ 1549, K. 2004/ 878.

tarafından gözetilmesi ile ülkemizde her geçen gün yok olan doğal yaşam alanlarının kurtuluşu yönünde olumlu bir adım atılmıştır. Söz konusu dava temyiz aşamasındadır.

Sit alanlarına yönelik tehditlerin bir diğer örneği ise önemli sit alanlarını etkileyebilecek komşu bölgelerin turizm alanı olarak ilan edilmesidir.

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu⁹⁸ uyarınca doğal, tarihi, arkeolojik ve sosyo- kültürel turizm değerleri, mevcut diğer potansiyelle de dikkate alınarak planlama ilkeleri doğrultusunda Turizm Bakanlığının önerisi ve Bakanlar Kurulu kararı ile turizm merkezlerinin tespit edileceği belirlenmiş ve bu bölgelerde mevcut doğal, kültürel değerlerin kamu yararına korunması, turizm hizmetlerinin gereği olarak bu alanların geliştirilmesi, turizm yatırım ve işletmelerinin teşvik edilmesi ve denetlenmesi düzenlenmiştir.

Uygulamada, sit alanı olarak ilan edilen bölgelerde veya bu alanlara komşu bölgelerde ilan edilen turizm alanlarının, sit alanı için öngörülen koruma statülerine uygun olarak çevreyle duyarlı ve sınırlı bir yapılaşma ile kullanılması gerekirken koruma-kullanma dengesinin doğal çevre aleyhine gelişecek bir yaklaşım içinde olduğu gözlenmektedir. Konu ile ilgili yargı kararları ise, sit alanlarına komşu olan veya etkileme alanında bulunan bölgelerin turizm merkezi olarak ilan edilmesi işlemlerinde şehircilik ilkelerine, planlama esaslarına ve kamu yararına uyarlık bulunmaması nedeni ile iptal edilmesi yönündedir⁹⁹.

Konu ile ilgili bir diğer olumsuz durum ise, sit alanı olarak ilan edilen yerlere ilişkin Koruma Bölge Kurulları kararlarının iptali istemi ile açılan davaların reddi ile temyiz incelemesi sonucu kesinleşen yargı kararlarına rağmen, söz konusu alanların sit alanı olma özelliklerini yitirdikleri iddiası ile Koruma Bölge Kurullarına söz konusu yerlerin sit alanı statüsünden çıkarılması istemi ile yapılan başvuruların reddi karşısında açılan iptal davaları ile sit alanlarının sürekli olarak tehdit edilmesidir. Bu durum karşısında yerel mahkemelerin eksik tespit ve değerlendirme sonucunda konu ile ilgili kesinleşmiş yargı kararlarının hukuki sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde verdikleri kararlar düşündürücüdür¹⁰⁰.

⁹⁸ RG. 16 Mart 1982, Sayı: 17635.

⁹⁹ Dan.6.D., T.6.12.1999, E.1998/3571, K.1999/6104; Dan.6.D., T.6.12.1999, E.1998/3575, K.1999/6105; Dan.6.D., T.8.11.1999, E.1998/3572, K.1999/5278.

¹⁰⁰ Bkz. Bursa 1. İdare Mahkemesi, T.01.10.2002, E. 2000/ 1128, K. 2002/ 1528.

Ancak Danıştay 6. Dairesi benzer bir olayda, taşınmazın sit alanı statüsü ile kesinleşmiş bir yargı kararı mevcut iken, taşınmazın sit alanı olarak tescil edildiği tarihten günümüze kadar geçen sürede değişen hangi nedenlerle taşınmazın bu özelliğini yitirdiğine ilişkin bir gerekçeye yer verilmeden sit alanı statüsüne ilişkin kesinleşmiş yargı kararının hukuki sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde ve eksik incelemeye dayalı olarak sit alanı statüsünün kaldırılması sonucunu doğuracak şekilde verilen kararda isabet görmemiştir¹⁰¹.

D. Mağaraların Milli Parklar, Tabiatı Koruma Alanları, Tabiat Anıtları Veya Tabiat Parkları İçinde Yer Almaları

"Yurdumuzdaki milli ve milletlerarası düzeyde değerlere sahip milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesine, özellik ve karakterleri bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin esasları düzenlemek" amacı ile 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu (MPK)¹⁰² yürürlüğe girmiştir.

Kanun milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının belirlenmesini, planlanmasını, bu sahalardaki kamulaştırma faaliyetlerini, izin işlemlerini, görevleri, yasaklanan faaliyetleri ve ceza işlemlerini hükme bağlamış¹⁰³ ve koruma statülerini belirginleştirmiştir.

MPK kapsamında yer alan alanlarda, doğal ve ekolojik denge ve doğal ekosistem değerinin bozulamayacağı, yaban hayatın tahrip edilemeyeceği, bu alanların özelliklerinin kaybolmasına veya değiştirilmesine sebep olan veya olabilecek her türlü müdahaleler ile toprak, su ve hava kirlenmesi ve benzeri çevre sorunları yaratacak iş ve işlemlerin yapılamayacağı, doğal dengeyi bozacak her türlü orman ürünleri üretimi, avlanma ve otlatma yapılamayacağı, onaylanmış planlarda belirtilen yapı ve tesisler ile Genel Kurmay Başkanlığınca ihtiyaç duyulacak savunma sistemi için gerekli tesisler dışında kamu yararı açısından vazgeçilmez ve kesin bir zorunluluk bulunmadığı sürece hiçbir yapı ve tesis kurulamayacağı, işletilemeyeceği veya bu alanlarda var olan yerleşim sahaları dışında iskân yapılamayacağı hüküm altına alınmış olmakla (MPK m. 14), kanun kapsamındaki alanlar bakımından ciddi bir koruma sağlanmaktadır.

¹⁰¹ Dan.6.D., T. 17.04.2003, E. 2003/ 131, K. 2003/ 2312.

¹⁰² RG. 11 Ağustos 1983, Sayı: 18132.

¹⁰³ GÜMÜŞ, s. 42.

Kanunda yer alan yasaklamalara ve zorunluluklara aykırı hareket edenler, bu Kanunda ayrıca bir ceza gösterilmediği ve suça konu fiilleri daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde, sulh ceza mahkemelerince bir aydan altı aya kadar hapis ve ağır para cezası ile cezalandırılırlar (MPK m.21).

Orman Kanunu, Kara Avcılığı Kanunu ve Su Ürünleri Kanunu'nda yasaklanan fiillerin MPK'nun uygulandığı yerlerde işlenmesi durumunda, cezaların bir misli artırılarak hükmolunacağı da belirtilerek, kanun kapsamındaki yerlerin korunması bakımından daha etkin yaptırımlar getirilmiştir¹⁰⁴.

1. Milli Parklar

İlk kez Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya atılan ve daha sonra 1872 yılında kongre tarafından benimsenen milli park kavramı, diğer ülkelerde de geniş bir uygulama alanı bulmuştur¹⁰⁵. Her ülkede farklı uygulamaları bulunması ve ortak bir payda oluşturulması amacıyla dünya çapında gerçekleştirilen çeşitli kongre ve konferanslarla "Milli Park" kavramının içeriği tartışılmıştır.

Milli park uygulamalarının farklılıklarından kaynaklanan endişelerin ortadan kaldırılması amacıyla, doğa ve doğal varlıkları her ülkede aynı yaklaşım çerçevesi içerisinde korunmasını isteyen Uluslararası Doğa Koruma Birliğinin (IUCN)¹⁰⁶ 1969'da gerçekleştirilen 10. Genel Kurul Toplantısında milli parkın genel bir tanımı kabul edilmiş olup, ülkelerin bu doğrultuda milli park oluşturmaları önerilmiştir. Buna göre milli park:

- 1- İnsan işletme ve işgali ile bir veya birkaç ekosistemi değişime uğramamış; bitki ve hayvan türleri, jeomorfolojik alanlar ve habitatları yönünden özel bir bilimsel, eğitsel ve rekreasyonel değer taşıyan ya da doğal peyzajın üstün güzellikte olduğu,
- 2- Ülkenin en üst uzman karar organınca, olası en kısa zamanda tüm alanda işletme veya işgali önlemek ya da kaldırmak ve alanın milli park olarak

¹⁰⁴ Y.3.C.D., T.22.03.1999, E.1999/1899, K.1999/3321, Y.7.C.D., T.14.10.1998, E. 1998/ 7483, K.1998/ 7983 K.

¹⁰⁵ ARAS, s. 228.

¹⁰⁶ 1948 yılında kurulmuş, günümüzde devletlerin ve gönüllü çevre kuruluşlarının üye olduğu dünya çapındaki en önemli kuruluşlardan birisi olup; IUCN'e Çevre Bakanlığı 'Devlet Üyesi', ÖÇKKB ise 'Hükümet Üyesi' statüsünde üyedir.

ayrılmasa neden olan jeolojik, jeomorfolojik veya estetik özelliklerine özenle yaklaşılmasını zorunlu kılmak için gerekli önlemlerin alınmış olduğu ve,

3- Ziyaretçilerin esinlenme, eğitsel, kültürel ve rekreasyonel yaralanmaları için özel koşullar altında içerisine girmelerine izin verilen yerlerdir¹⁰⁷.

IUCN, " koruma alanı" kavramını, "özellikle biyolojik çeşitliliğin, doğal ve kültürel kaynakların korunmasına ve sürdürülmesine ayrılmış, yasal ya da diğer etkili araçlar yoluyla yönetilen bir arazi ve/ veya deniz parçası" olarak tanımlamış ve olası koruma amaçlarını şu şekilde ortaya koymuştur: Bilimsel araştırma, yabanıl yaşamın olumsuz etkilere karşı korunması, genetik çeşitliliğin ve türlerin saklanması, çevresel koşulları iyileştirme katkılarının sürdürülmesi, özel öneme sahip doğal ve kültürel görünümünün bozucu etkilerden sakınılması, turizm ve dinlenme, eğitim, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, kültürel ve simgesel kalıntıların sürdürülmesi, vb.

Bu amaçların gerçekleştirilmesine yönelik olarak altı koruma yapısı ve yönetim biçimi önermektedir. Bunlar: 1) Tam Doğal Rezerv ve Doğal Yaşam Alanı, 2) Milli Park, 3) Doğa Anıtı, 4) Yaşama Ortamı/ Tür Yönetim Alanı, 5) Bozulmamış Kara/ Deniz görüntüsü, 6) Kaynak Koruma Alanı'dır. Bu koruma yapılarından biri olan Milli Park, şu şekilde tanımlanmıştır: "Korunması ve yeniden canlandırılması amacıyla yönetilen alanlardır. (a) Yaşayan ve gelecekteki kuşaklar için önem taşıdığı düşünülen ekosistem bütünlüğünün korunması; (b) bilimsel araştırma, eğitim, dinlenme ve turizm etkinliklerine ortam oluşturması amaçlarıyla ayrılmış olan, ayrılma amacına uygun olmayan kullanım veya yerleşim biçimlerine izin verilmeyen doğal arazi veya deniz parçasıdır¹⁰⁸".

Milli park kavramının mevzuatımıza girişi ve yasal dayanağa kavuşması 6831 sayılı Orman Kanunu'nun¹⁰⁹ 25. maddesi ile gerçekleşmiştir¹¹⁰. Bu maddede, Orman Genel Müdürlüğünün, mevki ve taşıdığı önem nedeniyle gerekli göreceği ormanları ve orman rejimine giren sahaları bilim ve fenni yaralanmasına tahsis etmek, tabiatı muhafaza etmek, yurdun güzelliğini sağlamak, toplumun çeşitli dinlenme ve spor

¹⁰⁷ Bkz. GÜMÜŞ, s. 32-33.

¹⁰⁸ Tabiatı Koruma Alanları, s. 12-15.

¹⁰⁹ RG. 8 Eylül 1956, Sayı: 9402.

¹¹⁰ GÜMÜŞ, s. 39.

ihtiyaçlarını karşılamak, turistik hareketlere imkan vermek amacıyla milli parklar olarak ayrılabilceği hükme bağlanarak, milli park uygulamalarına olanak tanınmıştır.

En son MPK m. 2/a'da tanımlanan şekli ile milli park, "bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları"dır.

Ülkemizdeki önemli ve yaygın koruma statülerinden biri olan milli parklara ilişkin en önemli tehditlerin birisi, bu alanların 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununun¹¹¹ 3/d maddesi tanımlandığı şekli ile Bankalar Kurulu kararı ile "turizm merkezi" olarak ilan edilmesidir. 2634 sayılı Yasanın 4. maddesinde turizm merkezlerinin tespitinde ülkenin doğal, tarihi, arkeolojik ve sosyo-kültürel turizm değerleri, kış, av ve su sporları ve sağlık turizmi ile mevcut diğer turizm potansiyelinin dikkate alınacağı öngörülmüştür. Milli Parklar Kanunu'nun 8. maddesinde, kamu yararı olmak şartıyla ve plan dahilinde turistik amaçlı bina ve tesisler yapmak üzere gerçek ve tüzel kişiler lehine izin verilebileceği öngörülmüştür. Yasanın bu hükmü karşısında milli parklarda 8. maddenin öngördüğü amaç ve koşullara uygun olarak yapılaşmaya gidilebileceği şüphesizdir. Ancak uygulamada, Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca Bakanlar Kurulu kararı ile bir alanın turizm merkezi olarak ilan edilmesinin doğal çevre ve bölgenin içinde yer aldığı milli park açısından olumsuz etkiler doğurabileceği hususu gözardı edilmekte, yeterli incelemeden yoksun olarak turizm merkezlerinin ilan edildiği gözlemlenmektedir.

Konu ile ilgili olarak, Bakanlar Kurulunun bir bölgenin kış sporları turizm merkezi tespit ve ilanına karşı açılan iptal davasında yerinde yapılan keşif ve bilirkişi incelemesi sonucunda düzenlenen bilirkişi raporunu esas alan Danıştay 6. Dairesi, dava konusu turizm merkezinin çok büyük bir kısmının milli park sınırları içerisinde kaldığı, söz konusu turizm merkezi kararının yalnızca doğayı zedeleyen pist ve mekanik tesislerin yapımına neden olmayıp beraberinde yoğun yapılaşma getireceği, bu durumun flora ve fauna için olumsuz etkiler doğuracağı, söz konusu bölgenin turizm merkezi ilan edilmesinin doğal çevre ve milli park açısından olumsuz etkiler doğuracağı gerekçeleri ile dava konusu işlemin iptaline karar vermiştir¹¹².

¹¹¹ RG. 16 Mart 1982, Sayı: 17635.

¹¹² Dan.6.D., T.10.10.1999, E. 1998/ 1455, K. 1999/ 5011.

Ülkemizde 33 adet milli park olarak ilan edilmiş alan¹¹³ bulunmakta olup, bu milli parklarımızdan biri de Altınbeşik Mağarası Milli Parkı'dır. Mağara odaklı olarak ilan edilmiş bulunan tek milli parkımız olan Antalya ili İbradı ilçesinde yer alan Altınbeşik Mağarası, adını üst kısımda yer alan Altınbeşik tepesinden almaktadır.

Yatay-dikey ve kısmen aktif bir mağara sistemi olan mağara, üst üste 3 seviyede gelişmiştir. En alttaki ve orta seviyeler yağışlı mevsimlerde aktif, en üst seviye ise devamlı kurudur. Altınbeşik Mağarasının çevresindeki zengin flora ile karst topografyasının vahşi güzelliği, milli parkın peyzaj değerlerini oluşturmaktadır¹¹⁴.

Özel olarak milli park ilan edilmiş olmasa da, belirlenen ve ilan edilen milli parklar içinde kalan mağaralar da bu koruma statüsünden faydalanırlar. Nitekim, bir yerin milli park olarak ilan edilmesi ve koruma altına alınması, milli park planlamasının tam olarak yapılarak, bu plan doğrultusunda koruma ve kullanma dengesinin sağlam zemine oturtulmuş olması halinde, milli park olarak ilan edilen alanda yer alan bütün güzellik ve değerlerin korunmasına ve geleceğe aktarılmasına da hizmet edecektir¹¹⁵. Ayrıca, bu alan içinde kalan flora ve fauna da doğal yaşam ortamı ile korunacağından, bir çok endemik türün de korunması sağlanmış olmaktadır.

Pek çok doğal mağara, ilan edilen Milli Park, Özel Çevre Koruma Alanı, Tabiatı Koruma alanı gibi alanlar içinde kaldığından etkin şekilde korunabilmiştir. Örneğin, Beydağları, Aladağlar, Küre Dağları Milli Parkları gibi mağara oluşumlarına çok sık rastlanan alanlar, içlerinde yer alan doğal mağaraların korunmasını sağlamaktadırlar.

2. Tabiat Parkları

Milli Parklar Kanunu'nun 2. maddesinde tanımlandığı şekli ile tabiat parkları, bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarıdır.

Milli Parklardan farklı olarak, milli ve milletlerarası ender bulunan sadece tabii kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları olup, ülkemizde 16 adet Tabiat Parkı bulunmaktadır¹¹⁶.

¹¹³ http://www.kultur.gov.tr/portal/default_tr.asp?BELGENO=45657.

¹¹⁴ http://www.kultur.gov.tr/portal/turkiye_tr.asp?belgeno=45666.

¹¹⁵ GÜMÜŞ, s. 91.

¹¹⁶ http://www.kultur.gov.tr/portal/turkiye_tr.asp?belgeno=45658.

Bir alanın tabiat parkı olarak belirlenmesinde, zengin bitki örtüsü, zengin yaban hayatı ve manzara güzelliklerine sahip bulunması, üstün rekreasyonel değerlere sahip olması gibi kıstasların rol oynadığı görülmektedir.

Tabiat Parklarında, ekolojik yapı gözönünde bulundurularak çoğunlukla gününbirlik kullanım alanlarına yer verilmektedir. Bu alanlar sadece koruma kavramı ile değil, rekreasyonel özellikleri ile de ön plana çıkmaktadırlar. Bolu'da bulunan Abant Gölü Tabiat Parkı, Antalya ilinde bulunan Kurşunlu Şelalesi Tabiat Parkı ve Balıkesir'de bulunan Ayvalık Adaları Tabiat Parkı, ülkemizde en bilinen tabiat parkları arasında yer almaktadırlar.

Rekreasyonel kullanımları ön plana çıkmakla birlikte, tabiat parkı olarak belirlenen alanlara özgü özellikler de korunmakta ve devamlılıkları sağlanmaktadır.

Tabiat Parkları da Milli Parklar Kanunu kapsamında yer almakta olup, Kanun'un öngördüğü koruma hükümlerinden yararlanırlar. Mağara eksenli bir tabiat parkımız bulunmamakla birlikte, bu alanlar içinde yer alan doğal mağaralar da ilgili koruma hükümlerinden yararlanırlar.

3. Tabiat Anıtları

Tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değerlere sahip, milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçalarıdır (MPK m. 2/c).

IUCN'nin en son 1994 yılında belirlediği koruma alanları kategorilerinden olan "Doğa Anıtı", ender, temsil özelliği bulunan veya estetik nitelikleri ya da kültürel önemi nedeniyle önemli ya da eşsiz değeri bulunan, doğal veya kültürel özelliklerden bir ya da birkaçını kapsayan ortamlar olarak tanımlanmıştır¹¹⁷.

Ülkemizde tabiat anıtı olarak belirlenen 89 değer neredeyse tamamı asırlık ağaçlardan oluşmaktadır. Ankara- Nallıhan'da bulunan farklı dirençteki kil tabakalarının aşınımıyla oluşmuş ender örneklerden biri olan 52 hektarlık bir tepe ve Konya'da bulunan bir volkanik patlamayla meydana gelen çukurda oluşan Meke Gölü de ilginç tabiat anıtlarımız arasında yer almaktadır.

¹¹⁷ Koruma Alanları, s. 14.

4. Tabiatı Koruma Alanları

Tabiatı koruma alanı, bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup, sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçalarını ifade etmektedir (MPK. m. 2/d).

Ülkemizde 35 adet doğa koruma alanı ilan edilmiş olup, bu alanlardan hiçbirisi mağara eksenli değildir. Çoğunlukla, özellik arzeden orman ve göl bölgeleri tabiatı koruma alanı olarak ilan edilmiştir. Bu alanların, nadir bir ekosistem özelliği göstermeleri, ilginç orman peyzajı özelliğinde olmaları, endemik fauna ve flora türlerini barındırmaları bu alanların tabiatı koruma alanı olarak belirlenmelerinde rol oynamaktadır.

Tanıtma ve uygulamaya bakıldığında, bu özelliklerin birini veya birkaçını barındıran doğal mağaraların da tabiatı koruma alanı olarak ilan edilmesinde hiçbir engel yoktur. Özellikle, kaybolmaya yüz tutan türleri barındıran doğal mağaraların sadece bilim ve eğitim amaçlı olarak kullanımlarına izin veren bu koruma statüsünün uygulanması önem taşımaktadır.

E. Mağaraların Özel Çevre Koruma Bölgesi İçinde Yer Almaları

"Özel Çevre Koruma Alanı" kavramı ilk kez 1976 yılında Barselona'da imzalanan "Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi"nde¹¹⁸ yer almıştır¹¹⁹. Sözleşmeye ek olarak düzenlenen Akdeniz'de Özel Çevre Koruma Alanlarına İlişkin Cenevre Protokolü¹²⁰ ile Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin, bu kıyılarda Özel Koruma Alanı belirleyip, gerekli koruma önlemleri almaları ilke olarak kabul edilmiştir.

Cenevre Protokolü'nde yer alan bu ilke kararının iç hukukumuzda yansıması, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun¹²¹ 9. maddesinde gerçekleştirilen değişiklik ile söz konusu olmuştur. Söz konusu maddede Bakanlar Kurulu'nun ülke ve dünya ölçeğinde

¹¹⁸ RG. 12 Haziran 1981, Sayı: 17368.

¹¹⁹ ADAY, s. 35.

¹²⁰ RG. 23 Ekim 1988, Sayı: 19968.

¹²¹ RG. 11 Ağustos 1983, Sayı: 18132.

ekolojik önemi olan çevre kirlenmeleri ve bozulmalarına duyarlı alanların, tabii güzelliklerin sonraki nesillere ulaşmasını güvence altına almak üzere gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi amacıyla, "Özel Çevre Koruma Bölgesi" olarak tespit ve ilan etmeye yetkili kılındığı belirtilmektedir (m.9/ d).

Özel Çevre Koruma Bölgesi (ÖÇKB), tarihi, doğal, kültürel vb. değerler açısından bütünlük gösteren ve gerek ülke gerekse dünya ölçeğinde ekolojik önemi olan alanlar olarak tanımlanmaktadır¹²².

ÖÇKB’nde uyulması gereken ve iç hukukumuza geçmiş bulunan uluslararası sözleşmeler ve protokoller şunlardır:

- Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme,
- Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme,
- Akdeniz’in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi,
- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme,
- Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi,
- Denizlerin Gemiler Tarafından Kirlenmesi’nin Önlenmesine Ait Uluslararası Sözleşme,
- Akdeniz’de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol,
- Akdeniz’in Gemilerden ve Uçaklardan Vaki Olan Boşaltma Sonucunda Kirlenmeden Korunmasına Ait Protokol,
- Akdeniz’in Kara Kökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunması Protokolü¹²³.

Türkiye’de 13 alan ÖÇKB olarak tespit ve ilan edilmiş olup, bugüne kadar hiçbir mağara kendi taşıdığı özellik bakımından ÖÇKB olarak ilan edilmemiştir. Ancak şüphesiz ki, ilan edilen ÖÇKB içinde yer alan mağaralar, bu koruma statüsünden faydalanacaklardır.

¹²² ARDA, s. 56.

¹²³ Bkz. ADAY, s. 30-31.

5491 sayılı Kanun ile Çevre Kanununda yapılan son değişiklikler¹²⁴ ile çevre sorunlarına daha etkin çözümler getirilmeye çalışılmış ve çevrenin korunması bakımından önemli adımlar atılmıştır.

Çevre Kanununun değişik 9. maddesi ile çevrenin korunması amacıyla, doğal çevreyi oluşturan biyolojik çeşitlilik ile bu çeşitliliği barındıran ekosistemin korunmasının esas olduğu (m.9/a), ulusal mevzuat ve taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınarak koruma statüsü kazandırılmış alanlar ve ekolojik değeri olan hassas alanların her tür ölçekteki planlarda gösterilmesinin zorunlu olduğu, koruma statüsü kazandırılmış alanlar ve ekolojik değeri olan alanların plan kararı dışında kullanılmayacağı (m.9/c), sulak alanların doğal yapılarının ve ekolojik dengelerinin korunmasının esas olduğu, sulak alanların doldurulması ve kurutulması yolu ile arazi kazanılamayacağı (m.9/e), biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından nesli tehdit veya tehlike altında olanlar ile nadir bitki ve hayvan türlerinin korunmasının esas olduğu ve bunların mevzuata aykırı biçimde ticarete konu edilmelerinin yasak olduğu (m.9/ f), ülkenin deniz, yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının ve su ürünleri istihsal alanlarının korunarak kullanılmasının sağlanmasının ve kirlenmeye karşı korunmasının esas olduğu (m.9/ h) açık olarak hüküm altına alınmış ve cezai hükümler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Söz konusu düzenlemeler her ne kadar doğal mağaraların korunması açısından doğrudan düzenlemeler içermese de, içeriğinde yer alan tanımlarla mağaraların korunması bakımından önemli faydalar sağlayacak niteliktedir. Biyolojik çeşitliliği barındıran ve sulak alan kavramı içerisinde değerlendirilen mağaraların¹²⁵ bu özellikleri nedeni ile doğal yapılarının ve ekosistemlerinin, içlerinde nesli tehdit veya tehlike altında olan birçok nadir bitki ve hayvan türlerini barındıran mağaraların korunmasının esas olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Çevre Kanunu ile getirilen ve mağaralar açısından önem taşıyan bir diğer hüküm ise 20. maddede yer alan ve caydırıcı niteliğe sahip para cezalarına ilişkindir. 20. maddenin (k) bendinde, kanunun 9. maddesinin (a) bendinde belirtilen hususlara aykırı olarak biyolojik çeşitliliği tahrip edenlere, (d) bendi uyarınca ilan edilen Özel Çevre Koruma Bölgeleri için tespit edilen koruma ve kullanım usul ve esaslarına aykırı davrananlara ve (e) bendinin ikinci paragrafı uyarınca sulak alanlar

¹²⁴ Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG. 13 Mayıs 2006, Sayı: 26167.

¹²⁵ Bkz. İKİNCİ BÖLÜM, 4, C.

için yönetmelikle belirlenen koruma ve kullanım usul ve esaslarına aykırı davrananlar ile (f) bendinde belirlenen esaslara ve yasaklamalara aykırı davrananlara idari para cezası verilmesi öngörülmüştür.

Yine 20. maddenin (n) bendi uyarınca, kanunun 9. maddesinde belirlenen koruma esaslarına aykırı olarak içme ve kullanma suyu koruma alanlarına, kaynağın kendisine ve bu kaynağı besleyen yeraltı ve yerüstü sularına, sulama ve drenaj kanallarına atık boşaltanlara idari para cezası verilecektir. İçme ve kullanma amaçlı olarak kullanılan yeraltı su kaynaklarını barındıran mağaralar, bu özellikleri nedeni ile tehdit altındadırlar. Bazı bölgelerde kanalizasyon atıklarının, içlerinde yeraltı su sistemlerini veya yüzeye çıkışı bulunan nehirleri barındıran mağaralara verildiği görülmüştür. Çevre Kanununa aykırı olan bu tür eylemlerin para cezasına konu olmasına rağmen, kırsal alanda denetimin yetersiz olması nedeni ile uygulama alanı bulamadığı gözlemlenmektedir.

Mağaraların karşı karşıya kaldıkları bir diğer tehdit ise, katı atıkların mağara girişlerine atılması veya mağara ağızlarının taş ve molozla doldurularak kapatılması durumlarıdır. Çevre Kanununun 8. maddesinde bu eylemlerin çevreye zarar verecek şekilde, ilgili yönetmeliklerde belirlenen standartlara ve yöntemlere aykırı olarak doğrudan veya dolaylı biçimde alıcı ortama verilmesinin, depolanmasının, taşınmasının, uzaklaştırılmasının ve benzeri faaliyetlerde bulunulmasının yasak olduğu düzenlenmiş ve 20. maddenin (j) bendinde kanunda ve yönetmelikte öngörülen yasalara veya standartlara aykırı olarak veya önlemleri almadan toprağa verene para cezası verileceği hüküm altına alınmıştır.

F. Mağaraların Yaban Hayatı Koruma Sahası ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahası İçinde Yer Almaları

Doğanın korunmasında önem taşıyan bir diğer statü de "Yaban Hayatı Koruma Sahaları"dır.

4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu¹²⁶, av ve yaban hayvanlarını ve yaşama ortamlarını, bunların korunmasını ve geliştirilmesini içermekle, sadece yaban hayvanların değil, onların yaşama alanlarının da korunmasını sağlar.

¹²⁶ RG. 11 Temmuz 2003, Sayı: 25165.

Kanun ve "Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları İle İlgili Yönetmelik"¹²⁷ uyarınca yaban hayatı koruma sahası, yaban hayatı değerlerine sahip, korunması gerekli yaşam ortamlarının bitki ve hayvan türleri ile birlikte mutlak olarak korunduğu ve devamlılığının sağlandığı sahaları ifade etmektedir.

"Yaban hayatı geliştirme sahası" ise av ve yaban hayvanlarının ve yaban hayatının korunduğu, geliştirildiği, av hayvanlarının yerleştirildiği, yaşama ortamını iyileştirici tedbirlerin alındığı ve gerektiğinde özel avlanma planı çerçevesinde avlanmanın yapılabildiği sahaları tanımlamaktadır.

Doğal mağaralar, pek çok yaban hayvanının yaşam ortamı olmaları bakımından Kanun'un koruyucu hükümlerinden yararlanırlar. Yaban hayatı koruma sahası veya yaban hayatı geliştirme sahası içinde yer alan mağaralar, bu alanlara tanınan koruma hükümlerinden faydalanacaklardır.

G. Mağaraların Muhafaza Ormanları İçinde Yer Almaları

6831 sayılı Orman Kanunu'nun¹²⁸ 4. maddesi uyarınca ormanlar, karakter bakımından muhafaza ormanları, milli parklar ve istihsal¹²⁹ ormanları olarak üçe ayrılmaktadır. Mağaraların korunması bakımından katkı sağlayabilecek milli parklar, Orman Kanunu'nun 25. maddesinde öngörülmüş olmakla birlikte, önemleri nedeniyle Milli Parklar Kanunu olarak özel bir düzenlemeye tabi tutulmuşlardır¹³⁰. İstihsal ormanları ise orman ürünü veren ve bu amaçla işletilebilen ormanlar olup, bu tür ormanlardan kereste ve sanayi odunu gibi üretime yarayan ve sanayide kullanılan ürünler ile yakacak odun temin edilmektedir¹³¹.

Muhafaza ormanları ise özel durumları nedeniyle kamuya doğrudan fayda sağlayan; toprağın, suyun ve iklimin korunmasına hizmet eden ormanlardır. Bu özellikleri nedeni ile muhafaza ormanları, her türlü işletmeye kapalı ormanlardır.

Orman Kanununun 23. maddesinin birinci fıkrasında muhafaza ormanları, nitelikleri itibarıyla ikiye ayrılmışlardır.

¹²⁷ RG. 8 Kasım 2004, Sayı: 25637.

¹²⁸ RG. 08 Eylül 1956, Sayı: 9402.

¹²⁹ İstihsal: İşletme, üretim.

¹³⁰ Bkz. Milli Parklar için İKİNCİ BÖLÜM, III, D, 1.

¹³¹ Bkz. ÜNAL, s. 28-34.

Bunlardan birincisi arazi kayması ve yağmurlarla yıkanması tehlikesine maruz olan yerlerdeki ormanlarla, yerleşim yerlerinin havasını, şose ve demiryollarını, toz ve kum fırtınalarına karşı koruyan, nehir yataklarının dolmasını önleyen veya yurt savunması için önem taşıyan Devlet ormanları veya maki ve fundalarla örtülü yerlerdir. Bu gibi yerler, daimi olarak muhafaza ormanı olarak ayrılabilirler.

İkinci grup ise tahrip edilmiş veya yangın görmüş olup eski haline döndürülmesi için ağaçlandırılmaya tahsis edilmiş ormanlardır. Bu gibi ormanlar da istihsal ormanı haline gelinceye kadar muhafaza ormanı olarak ayrılabilirler.

Muhafaza Ormanı olarak ayrılmış yerlerin tespiti ve ilanı şart olup, bu yerlerin ayrılma şart ve esasları, idaresi, süresi, imar ve ıslahı ile yararlanma şekli Çevre ve Orman Bakanlığınca belirlenir (Orman Kanunu m. 23/2).

Bir yerin muhafaza ormanı olarak ayrılması ile bu alan her türlü işletmeye kapatılmakta olup muhafaza ormanlarında işlenen orman suçlarına ilişkin cezalar iki kat artırılarak verilmektedir. Bu şekilde, muhafaza ormanı olarak ayrılan sahalara, daha etkin bir şekilde korunabilmektedir. Muhafaza ormanı içinde yer alan mağaralar da dolaylı olarak bu koruma statüsünde faydalanırlar.

IV. TÜRKİYE’NİN TARAF OLDUĞU ULUSLARARASI ANLAŞMALARDA MAĞARALARIN KORUNMASI

A. Genel Olarak

Uluslararası anlaşmaların hukuktaki yerine ilişkin AY.’nın 90. maddesinde "...Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle:5170 – 7.5.2004 / m.7) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır" denilmiştir.

2004 yılında yapılan Anayasa değişikliği sonrası eklenen, uluslararası anlaşmalar ile yasal düzenlemelerin çatışması halinde uluslararası anlaşmaların esas alınacağı hükmü ile özellikle çevre ile ilgili uluslararası anlaşmalar yasal düzenlemelerin üstünde bir konuma yükselmiştir.

Uluslararası bir sözleşmenin ihlali durumunda, ihlal eden devlet uluslararası itibarını ve onurunu yitirmektedir. Usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan bir uluslararası anlaşmanın AY. m. 90 uyarınca iptal edilebilmesi de söz konusu değildir ve bu bakımdan uluslararası anlaşmalar, iç hukukumuzda kanunlardan daha güçlü ve kalıcıdır.

Türkiye, çeşitli konularda birçok uluslararası sözleşmeye taraf olarak, bu sözleşmelerdeki yükümlülükleri yerine getirme taahhüdü altına girmiştir.

Çevre hukukunda ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden, konumuz itibarıyla özel önem taşıyanlar Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi, Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkındaki Sözleşme, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme ve Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi'dir.

B. Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern Sözleşmesi)¹³²

Yabani flora ve faunayı ve bunların yaşama ortamlarını muhafaza etmek, özellikle birden fazla devletin işbirliğini gerektirenlerin korunması ve bu konuda üye ülkeler arasında işbirliğini geliştirmek amacıyla hazırlanan bu sözleşmeye ülkemiz de taraf bulunmaktadır.

Yabani bitki ve hayvanların ve bunların doğal yaşam ortamlarının korunmasını amaçlayan sözleşme, kesin olarak koruma altına alınan bitki ve hayvan türlerini, korunan hayvan türlerini ve yasaklanan av metod ve araçlarını ayrıntılı bir biçimde sayan dört adet ek liste içermektedir.

Sözleşmenin önsözünde yabani flora ve faunanın korunması ve gelecek nesillere aktarılması gerekli estetik, bilimsel, kültürel, rekreasyonel, ekonomik ve özgün değerde doğal bir miras oluşturduğu belirtilerek, biyolojik dengelerin devamlılığında yabani flora ve faunanın oynadığı temel rol vurgulanmış; yabani flora ve faunan birçok türünün ciddi biçimde tükenmekte olduğu ve hatta yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı ifade edilerek, doğal yaşama ortamlarının korunmasının yabani flora ve

¹³² RG. 20 Şubat 1994, Sayı: 18318 (9.1.1984 tarih ve 84/7601 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmıştır).

faunanın korunmasında hayati önemi olduğu belirtilmiştir. Sözleşmede, nesli tehlikeye düşmüş veya düşebilecek türlere, özellikle göçmen olanlarına özel önem verileceği ayrıca hüküm altına alınmıştır.

Bu açıklamalar ışığında, sözleşmenin üç temel amacı dile getirilmiştir:

- 1- Planlama aşamalarında ekolojik fonksiyonların daha fazla dikkate alınmasını sağlamak,
- 2- Başlıca yabancı bitki ve hayvan türleri için asgari bir koruma, az sayıda bulunan nadir ve tehlike altındaki türlerle göçmen türler için kesin bir koruma sağlamak,
- 3- Sözleşmeye taraf olan ülkeler arasında doğayı koruma konusunda sıkı bir işbirliğini gerçekleştirmek¹³³.

Sözleşmenin 4. maddesinde, sözleşmeye taraf olanların yabancı bitki ve hayvan türlerinin yaşama ortamlarının, özellikle I ve II nolu ek listeler uyarınca kesin olarak koruma altına alınan flora ve fauna türlerinin ve yok olma tehlikesi altında bulunan doğal yaşama ortamlarının korunmasını güvence altına almak üzere, uygun ve gerekli yasal ve idari önlemleri alacağı belirtilmektedir.

Sözleşmenin 6. maddesinde ise, II nolu ek listede yer alan kesin olarak koruma altına alınan fauna türlerinin özel olarak korunmasında, bu türlere yönelik her türlü kasıtlı yakalama ve alıkoyma, kasıtlı öldürme şekilleri; üreme ve dinlenme yerlerine kasıtlı olarak zarar verilmesi veya buraların tahrip edilmesi, özellikle üreme, geliştirme ve kış uykusu dönemlerinde kasıtlı olarak rahatsız edilmesi, yabancı çevreden yumurta toplanması veya kasten tahrip edilmesi veya boş olsa bile bu yumurtaların alıkonulması hallerinin akit taraflarca özellikle yasaklanacağı belirtilmektedir.

Sözleşmenin III nolu ek listesinde "Korunan Fauna Türleri" içinde sayılan yabancı faunanın korunmasını güvence altına alacak uygun ve gerekli yasal ve idari önlemlerin akit taraflarca alınacağı da sözleşmenin 7. maddesinde dile getirilmiştir.

Bern Sözleşmesi, mağaralarda yaşayan canlıların korunmasına yönelik en önemli düzenlemelerden biri olup, mağara canlılarının korunmasının yanı sıra bu canlıların yaşama ortamı olan doğal mağaraların da korunmasını öngörmektedir.

¹³³ Bkz. ARDA, s. 36.

Sözleşmenin II nolu ek listesinde, "Kesin Koruma Altına Alınan Fauna Türleri" içinde mağaraların belirgin canlılarından MICROCHIROOPTERA (Küçük Yarasalar) da sayılmış ve *Pipistrellus pipistrellus* (Cüce Yarasa) dışındaki bütün türlerin kesin koruma altına alınan türlerden oldukları belirtilmiştir. Cüce yarasalar ise, yine sözleşmenin III nolu ek listesinde korunan fauna türleri arasında sayılmaktadırlar. Endemik canlı türlerinden olan PROTEIDAE (Mağara Semenderi) de ek liste II'de sayılmış kesin koruma altına alınan türler arasındadır.

Bern Sözleşmesi uyarınca, sadece bu türler koruma altında olmayıp, sözleşmeye taraf olan devletler bu canlı türlerinin yaşama ortamlarını, özellikle I ve II nolu ek listelerde yer alan ve yok olma tehlikesi altında bulunan flora ve faunanın doğal yaşama ortamlarının muhafazasını güvence altına almayı da taahhüt etmektedirler.

Türkiye, Ek Liste II'de yer alan ancak ülkemiz şartlarında kesin koruma altına alınmayacak fauna türleri ile Ek Liste IV'te yer alan Metod ve Araçlarına dair bazı ihtirazi kayıtlar koymuştur. Bu ihtirazi kayıtlar incelendiğinde, ülkemiz şartlarında kesin koruma altına alınmayacak fauna türleri arasında mağara canlıları sayılmamıştır. Türkiye, Bern Sözleşmesi'ne taraf olarak, ihtirazi kayıt koymamış olduğu hususlarda yaban hayatı ve yaşam alanlarını koruma altına almayı taahhüt etmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan, sözleşme uyarınca kesin koruma altına alınan ve korunan fauna türleri arasında sayılan mağara canlıları ve bunların yaşam ortamı olan mağaraların korunması, Bern Sözleşmesi kapsamında uluslararası taahhüt altındadır.

C. Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkındaki Sözleşme (Ramsar Sözleşmesi)¹³⁴

Ramsar Sözleşmesi, sulak alanların ekonomik, kültürel, bilimsel ve rekreasyonel olarak büyük bir kaynak oluşturduğu ve kaybedilmeleri halinde bir daha geri getirilemeyeceği inancıyla, sulak alanların giderek artan şekilde kaybına sebep olacak hareketleri durdurmak isteğiyle, su kuşlarının mevsimsel göçleri sırasında sınırlar aşabildiği ve bu nedenle uluslararası bir kaynak olduğu tanınarak sulak alanların ve onlara bağlı bitki ve hayvan topluluklarının korunmasının, ileri görümlü ulusal

¹³⁴ RG. 17 Mayıs 1994, Sayı: 21937 (15.3.1994 gün ve 5434 nolu Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmıştır).

politikalarla, koordineli uluslar arası faaliyetlerin birleştirilmesi yoluyla sağlanacağı düşüncesiyle akit taraflar sözleşmeye taraf olmuşlardır.

Sözleşmede sulak alanlar; doğal veya yapay, devamlı ya da geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerine gel-git hareketinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan bütün sular, bataklık, sazlık ve türbiyerler olarak tanımlanmıştır.

Sözleşmenin ikinci maddesi uyarınca akit taraflar, ülkesi topraklarında yer alan elverişli sulak alanları sözleşmenin sekizinci maddesi uyarınca tutulacak ‘Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Listesi’ne dahil edilmek üzere belirleyeceklerdir. Liste için sulak alanların belirlenmesinde bu alanların ekolojik, botanik, zoolojik, limnolojik ve hidrolojik açılardan uluslararası önemlerine göre yapılacağı ve hangi mevsimde olursa olsun, su kuşları için uluslararası öneme sahip sulak alanların öncelikle dahil edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Sözleşmenin taraflarının planlamalarını, listeye dahil ettirdikleri sulak alanların korunmasını geliştirecekleri ve ülkelerindeki diğer sulak alanların mümkün olduğunca akıllıca kullanılmalarını sağlayacak şekilde formüle edip uygulayacakları (m.3/1) ve listeye dahil olsun ya da olmasın, sulak alanlarında tabiatı koruma alanları ayırarak sulak alanların ve su kuşlarının korunmasını geliştirecekleri ve yeterli inzibati tedbirleri alacakları (m. 4/1) hüküm altına alınmış ve sözleşmeye taraf olan devletlere konuyla ilgili önemli yükümlülükler getirilmiştir.

Sözleşme, 1971 yılından günümüze kapsamı ve politikaları açısından bazı değişiklikler geçirmiştir. Sözleşmenin çerçevesi su kuşlarından sulak alanlara doğru genişlemiş, geleceğe dönük politikaları da su kaynaklarını kapsayacak şekilde şekillenmiştir¹³⁵.

Sözleşme doğrultusundaki strateji ve politikaların belirlenmesi ve güncellenmesi amacıyla taraf devletler, sözleşmenin altıncı maddesi uyarınca düzenlenen konferanslarda biraraya gelmektedirler. 2002 yılında toplanan ilgili konferansta, karstik yapıların da sulak alanlar kapsamında değerlendirilmesi karara bağlanmıştır.

Ülkemizin yaklaşık %40’a varan bir bölümünün, karstik oluşumlara uygun karbonat ve sülfatlı kayalardan meydana geldiği düşünüldüğünde, söz konusu kararın

¹³⁵ ERDOĞAN, s. 22.

geniş karstik alanlara sahip Türkiye bakımından taşıdığı önem daha da ciddi bir boyut kazanmaktadır.

Ramsar Sözleşmesi doğrultusunda hazırlanan "Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği"¹³⁶, sulak alan kavramını etkin bir koruma statüsü haline getirmiştir. Yönetmelik, sözleşme kapsamında uluslararası öneme sahip olsun veya olmasın tüm sulak alanlar ile bu alanlarla ilişkili habitatların korunması ve akılcı kullanımlarını kapsamaktadır.

Sözleşme uyarınca listeye dahil edilen alanların, uluslararası taahhüt altında olmaları nedeniyle sadece sorumlusu olan kurum tarafından değil, tüm ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından etkin olarak korunmak zorunda oldukları haklı olarak dile getirilmiştir¹³⁷.

Sulak alan kavramına getirilen bu yeni kriter, ülkemizdeki doğal mağaraların en büyük ve yaygın grubunu oluşturan karstik mağaralar açısından büyük önem taşımaktadır. Karstik yapıların da sulak alan olarak değerlendirilmesi ile ülkemizde potansiyel "Ramsar Alanları" yüzlerle, belki de binlerle ifade edilecek sayıya ulaşacaktır.

30 Ocak 2004 tarihinde gerçekleştirilen Ulusal Sulakalan Komisyonunun 2. olağan toplantısında Yumurtalık Lagünleri, Meke Gölü ve Kızören Obruğu'nun Ramsar sınırları kabul edilmiş, Çevre ve Orman Bakanlığının 4 nolu Sulakalanlar Tebliği¹³⁸ ile Kızören Obruğu Ramsar listesine dahil edilerek ülkemizde ilk defa bir doğal mağara Ramsar Sözleşmesi ve Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği kapsamında korumaya alınmıştır.

Sözleşmesi kapsamında karstik yapıların da "sulak alan" olarak kabul edilmesi ile birlikte Ramsar Sözleşmesi doğal mağaraların korunması bakımından çok önemli bir düzenleme haline gelmiştir.

¹³⁶ R.G. 17 Mayıs 2005, Sayı: 25818.

¹³⁷ ERDOĞAN, s. 22.

¹³⁸ RG. 9 Şubat 2005, Sayı : 25722.

D. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme¹³⁹

Tüm insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen istisnai neme sahip kültürel ve doğal varlıkların yok olma tehdidi karşısında bu değerlerin korunması ve yaşatılması için gerekli işbirliğini sağlamak amacı ile UNESCO'nun 17 Ekim- 21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanan oturumunda bu sorunun uluslararası bir sözleşme konusu yapılmasına karar verilmiş ve 16 Kasım 1972 tarihinde Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme kabul edilmiştir.

Sözleşmenin birinci maddesinde "anıtlar, yapı toplulukları ve sitler", "kültürel miras" kavramı içinde değerlendirilmiş ve bunların tanımları ayrıntılı olarak verilmiştir.

Buna göre anıtlar "tarih, sanat veya bilin açısından istisnai evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri" olarak, sitler ise "tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar" olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar doğrultusunda, eski dönemlerde insan yerleşimlerine konu olmuş doğal mağaralar, istisnai evrensel değere sahip olmaları koşulu ile kültürel miras kapsamına girebileceklerdir.

Sözleşmenin ikinci maddesinde ise "doğal miras"ın tanımı yapılmıştır. Buna göre:

- Estetik veya bilimsel açıdan istisnai evrensel değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum topluluklarından meydana gelmiş doğal anıtlar;
- Bilim veya muhafaza açısından istisnai evrensel değere sahip jeolojik ve fizyolojik oluşumlar ve tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği kesinlikle belirlenmiş alanlar;
- Bilim, muhafaza veya doğal güzellik bakımından istisnai evrensel değeri olan doğal sitler veya kesinlikle belirlenmiş doğal alanlar.

¹³⁹ RG. 14 Şubat 1982, Sayı: 17959 (23.5.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanmıştır)

Bu sayılan değerler Sözleşme kapsamında doğal miras olarak değerlendirilmiş olup, bu tür istisnai evrensel değere sahip olan doğal mağaraların, maddede sayılan özellikleri bakımından doğal miras kapsamında değerlendirilmeleri mümkündür.

Sözleşmeye taraf olan devletlerin topraklarında bulunan söz konusu kültürel ve doğal mirasın belirlenmesinde, korunmasında, muhafazasında, teşhiri ve gelecek kuşaklara iletilmesinin sağlanmasında öncelikli görevin kendilerine ait olduğu hüküm altına alınmıştır. Bu yükümlülük dahilinde devletlerin, kaynaklarını sonuna kadar kullanarak ve uygun olduğunda özellikle mali, sanatsal, bilimsel ve teknik alanlarda her türlü uluslararası yardım ve işbirliği sağlayarak elinden geleni yapacakları belirtilmektedir (m. 4).

Ülkemizin, Dünya Miras Listesi'ne dahil dokuz adet varlığı bulunmaktadır. Bu varlıklardan İstanbul, Safranbolu, Boğazköy (Hattuşaş), Nemrut Dağı, Xanthos-Letoon, Divriği Ulu Camii ile Darüşşifası ve Truva Arkeolojik Kenti kültürel miras olarak; Pamukkale ve Göreme- Kapadokya hem kültürel, hem doğal miras olarak listeye alınmışlardır. Ayrıca, Dünya Miras Merkezi tarafından 2000 yılında onaylanan Geçici Listede 16 adet kültür ve tabiat değerimiz bulunmaktadır.

Bunların yanı sıra UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'nde yer alan Efes ve Karain örenyerlerine ait adaylık dosyaları da UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne gönderilmiştir.¹⁴⁰ Antalya ili sınırları içinde yer alan Karain örenyerinde bulunan Karain Mağarası yontmataş dönemi yerleşimine konu olmuş doğal bir mağaradır. Karain örenyerinin Dünya Miras Listesi'ne alınması ile, ülkemizde ilk defa bir doğal mağara bu koruma statüsünden yararlanmış olacaktır.

E. Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi (Barselona Sözleşmesi)¹⁴¹

16 Şubat 1976 tarihinde Barselona'da, çevre kirliliğini önlemek amacıyla, kısaca "Barselona Sözleşmesi" olarak adlandırılan Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi imza altına alınmıştır.

¹⁴⁰ www.kulturturizm.gov.tr/portal/turkiye_tr.asp?belgeno=2668.

¹⁴¹ RG. 12 Haziran 1981, Sayı: 17368 (7.12.1980 tarih ve 9/2/2067 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmıştır).

Bu sözleşme ile taraflar, tek tek veya birlikte, Akdeniz Bölgesi'nde deniz çevresinin korunmasını ve daha iyi duruma getirilmesini sağlamak üzere kirlilikten korunma, kirliliği hafifletme ve kirlilikle mücadele için gerekli bütün tedbirleri almakla yükümlüdürler.

Barselona Sözleşmesi'ne ek olarak dört adet de protokol düzenlenmiş olup bunlar:

- Akdeniz'in Gemilerden ve Uçaklardan Vaki Olan Boşaltma Sonucunda Kirlenmeden Korunması,
- Fevkalâde Hallerde Akdeniz'in Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Yapılacak Mücadele ve İşbirliği,
- Akdeniz'in Kara Kökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunması,
- Akdeniz'de Özel Koruma Alanları Kurulması, konularına ilişkin protokollerdir.

Bu protokollerden en önemli ve çalışmamız ile ilgili olan Akdeniz'in Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol¹⁴²,dür. Bu protokolde yer alan özel koruma alanlarının iç hukukumuza yansımaları, "Özel Çevre Koruma Bölgesi" şeklinde olmuştur¹⁴³. Bu şekilde pek çok doğal mağaranın dolaylı bir biçimde de olsa korunması sağlanmaktadır.

Söz konusu protokol 1995 yılında sözleşmeye taraf olan ülkelerin katılımı ile yeniden düzenlenmiş ve her iki belgenin tarafları arasındaki ilişkilerde 1982 tarihli Akdeniz'in Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol'ün yerine geçmek üzere "Akdeniz'de Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğe İlişkin Protokol"¹⁴⁴ imza altına alınmıştır.

¹⁴² RG. 23 Ekim 1988, Sayı: 19968 (7.10.1988 tarihli ve 88/13151 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmıştır).

¹⁴³ Bkz. İKİNCİ BÖLÜM, III, E.

¹⁴⁴ RG.22 Temmuz 2002, Sayı: 24854 (22.7.2002 tarihli ve 2002/4545 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmıştır).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAĞARALARIN KORUNMASINDA

YETKİLİ MAKAM VE KURULLAR

I. YETKİLİ MAKAMLAR

A. Genel Olarak

Doğal mağaralarımızın ve mağara canlılarının korunması bakımından, iç hukuk düzenlemeleri ile Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar uyarınca Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı yetkili kılınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, tabiat varlığı niteliğinde olmaları ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK) kapsamında yer almaları nedeniyle mağaraların korunması bakımından sorumludur. Çevre ve Orman Bakanlığı ise Çevre Kanunu, Milli Parklar Kanunu, Orman Kanunu, Kara Avcılığı Kanunu uyarınca yetkili kılınmış olması bakımından ve doğrudan veya dolaylı olarak mağaraları ve mağara ekosistemini korumaya yönelik hükümleri içeren uluslararası sözleşmelerin uygulayıcısı konumunda bulunması nedeniyle mağaraların korunmasında önemli bir konuma sahiptir.

B. Kültür Ve Turizm Bakanlığı

KTVKK m. 10'da, her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldirmek ve bunların her türlü denetimini yapmak yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı'na verilmiştir. Taşınmaz tabiat varlığı niteliğindeki doğal mağaralar bu hüküm gereğince Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca korunur ve denetlenirler.

Ancak bu madde hükmü ile bazı istisnalar kabul edilmiştir. Buna göre TBMM, Milli Savunma Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü, kendi idare ve

denetimlerinde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunmaları ve denetimleri bakımından görevli kabul edilmişlerdir.

Bu korumanın TBMM tarafından gerçekleştirilecek olması halinde, gerektiğinde Kültür ve Turizm Bakanlığının teknik yardımının ve işbirliğinin sağlanacağı; Milli Savunma Bakanlığı'nın idare ve denetiminde veya sınır boyu ve yasak bölgede bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının ise Milli Savunma Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında düzenlenecek protokol esaslarına göre yürütüleceği hüküm altına alınmıştır.

Yine aynı maddenin beşinci fıkrasında ise, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma ve değerlendirilmesinin, KTVKK hükümlerine uygun olarak kendileri tarafından sağlanacağı da belirtilmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı genel yetkiye sahip olmakla birlikte, Milli Savunma Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve diğer kamu kurum ve kuruluşları kendi idare ve denetimlerinde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi ile, TBMM Başkanlığı ise sadece korunması ile yetkilendirilmiştir.

Kanaatimce, bu madde ile taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları bakımından TBMM, Milli Savunma Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne yapılan yetki devirleri yerinde değildir. Yine aynı şekilde, mülkiyetlerinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi bakımından, mülkiyet sahibi kamu kurum ve kuruluşlarının yetkili hale getirilmeleri ve bu amaçla her yıl bütçelerine ödenek ayrılması da sakıncalıdır. Nitekim, kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi, bilgi ve uzmanlık gerektiren alanlardır. Bu varlıkların korunması sırasında atılacak yanlış adımlar, geri dönülmesi imkansız zararlara sebebiyet verebilecek niteliktedir. Bu açıdan bakıldığında, koruma işlerinin önemi daha da öne çıkmaktadır. Bu nedenlerle, kültür ve tabiat varlıklarının korunması işlerinin uzman bir kadro ile tek elden yürütülmesi gerektiği görüşümdedir.

KTVKK m. 7 uyarınca, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespitinin Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından doğrudan doğruya veya diğer ilgili kurum ve kuruluşların uzmanlarından faydalanılarak yapılacağı hüküm altına alınmıştır. Yalnız Bakanlığın bu yetkisi, korunması gerekli tüm taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını kapsamaz. Nitekim, Kanunun 6. maddesinin (a) bendi¹⁴⁵ ile

¹⁴⁵ "Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19. yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar".

(d) bendi¹⁴⁶ kapsamındaki taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları hakkında Bakanlığın tespit yetkisi yoktur¹⁴⁷. Bu bakımdan, KTVKK m. 6/a kapsamında yer alan doğal mağaraların, korunmaları için Bakanlık tarafından tespit edilmeleri söz konusu olmaz. Bu mağaraların tümü özellikleri gereği korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları olup, korunmaları için tek tek tespit edilmeleri söz konusu değildir.

KTVKK m. 13 ile, Hazineye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait olup da usulüne göre tescil ve ilan olunan her çeşit korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı ile bunlara ait korunma sınırı dahilindeki taşınmazların, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni olmadan gerçek ve tüzelkişilere satılamayacağı ve hibe edilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Böyle bir yetkinin, hiçbir görüşe bağlı tutulmadan sadece Bakanlığın inisiyatifine bırakılmış olmasının yerinde olmadığı, Bakanlığın bu yöndeki izninin, Yüksek Kurul'dan olumlu görüş alınmasına bağlanması gerektiği kanaatindeyim.

Ayrıca Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının Devlet malı niteliğinde olduğunu dile getirmiştik¹⁴⁸. Bu açıdan değerlendirildiğinde, korunması gerekli taşınmaz tabiat varlığı niteliğindeki doğal mağaraların özel hukuk kişilerine satılmalarının söz konusu olamayacağı kanaatindeyim. Ancak, bu nitelikteki bir doğal mağaranın içinde yer aldığı arazinin satılması pek tabiki söz konusu olabilir. Böyle bir durumda, arazinin satılabilmesi için Kültür ve Turizm Bakanlığından izin alınması gerekliliği, doğal mağaranın tescil ve ilan edilmiş olması şartına mı bağlanacaktır? Nitekim maddede dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da söz konusu iznin, "usulüne uygun tespit ve ilan olunan" varlıklar hakkında söz konusu olmasıdır. Bu durumda tescil ve ilan olunmamış varlıklar ile bunların koruma sınırları dahilindeki taşınmazların, Bakanlığın iznine dahi gerek duyulmadan gerçek ve tüzelkişilere satılabileceği veya hibe edilebileceği sakıncası ortaya çıkmaktadır.

¹⁴⁶ "Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler".

¹⁴⁷ KANADOĞLU, s. 100.

¹⁴⁸ Bkz. İKİNCİ BÖLÜM, II.

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının, Kültür ve Turizm Bakanlığının tespitte bulunması ile ve koruma kurullarınca tescili yapıldıkları için bu niteliği kazanmadıklarını, bu varlıkların tespit ve tescil edilmeseler dahi 6. maddede sayılan örnekler kapsamında iseler korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olduklarını dile getirmiştik¹⁴⁹. Kanaatimce, bu bakımdan, korunması gerekli taşınmaz tabiat varlığı niteliğindeki doğal bir mağaranın içinde yer aldığı bir kamu kurum veya kuruluşuna ait olan arazinin özel hukuk kişilerine satılması veya hibe edilecek olması durumunda, Bakanlığın izninin alınması için doğal mağaranın tespit edilmiş olması şartının aranmaması gerekir. Ancak yasa hükmü çok açık ve net olmakla, konuyla ilgili yorum yapılmasına imkan vermemektedir. Madde uyarınca, Hazineye ve diğer kamu kurum veya kuruluşlarına ait olan bir arazi, içinde tescil ve ilan olunmamış ancak KTVKK. kapsamında korunması gerekli taşınmaz tabiat varlığı olan bir doğal mağaranın bulunduğu biliniyor olsa dahi Bakanlığın izninin alınmasına gerek olmadan gerçek veya tüzelkişilere satılabilecek veya hibe edilebilecektir.

KTVKK m. 14'te, korunması gerekli taşınmaz ve kültür ve tabiat varlıklarının intifa haklarının, belirli sürelerle kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu yararına çalışan ulusal derneklere bırakılmasının veya gerçek ve tüzel kişilere kiraya verilmesinin Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın iznine tabi olduğu belirtilmiştir.

Bu madde hükmününün 13. madde ile olan bağlantısı nedeniyle, intifa hakkı verilecek veya kiraya verilecek taşınmazların, Hazineye ve diğer kamu kurum veya kuruluşlarına ait usulüne göre tescil ve ilan olunmuş korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olması gerekmektedir. Buna göre, korunması gerekli taşınmaz tabiat varlığı olan bir doğal mağara, tescil ve ilan olmuş olması şartı ile Bakanlığın izni alınmak suretiyle kiraya verilebilecektir.

KTVKK m. 35'te ise, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının meydana çıkarılması için yapılacak araştırma, sondaj ve kazı yapma hakkının sadece Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ait olduğu hüküm altına alınmıştır. Buna göre, Türk ve Yabancı heyet ve kurumlara araştırma izni Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, kazı ve sondaj izni ise Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından verilir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın elemanları veya Bakanlıkça görevlendirilecek Türk bilim

¹⁴⁹ Bkz. İKİNCİ BÖLÜM, III, B.

adamları tarafından yapılacak araştırma, sondaj ve kazılar için Bakanlığın izni yeterli olacaktır.

Maddede yer alan araştırmanın, mutlak biçimde "arkeolojik" olacağı belirtilmektedir¹⁵⁰. Madde ile arkeolojik öneme sahip doğal mağaralar bakımından da korunma sağlanmakta; ehil olmayan kimseler tarafından yapılacak olan araştırma, kazı ve sondajlar nedeniyle meydana gelebilecek tahribatın da önüne geçilmektedir. Bu nedenlerle, Bakanlığın takdir yetkisini kullanırken titiz davranması son derece önemlidir.

Uluslararası alanda ise, taraf olduğumuz Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme uyarınca oluşturulan Dünya Miras Listesinde 9 adet varlığımızın yer alması, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen çalışmalar sonucunda gerçekleşmiş olup, daha çok varlığımızın bu listede yer alabilmesi için gerekli çalışmalar da sürdürülmektedir.

C. Çevre Ve Orman Bakanlığı

1. Genel Olarak

Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun¹⁵¹ uyarınca, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, arazinin ve doğal kaynakların en uygun ve verimli şekilde kullanılması ve korunması, ülkemizin doğal bitki ve hayvan varlığı ile doğal zenginliklerinin korunması, geliştirilmesi ve her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi ve ormanlarımızın korunması, geliştirilmesi ve orman alanlarının genişletilmesi, ormanların içinde ve bitişiğinde yaşayan köylülerin kalkındırılması ve bunun için gerekli tedbirlerin alınması, orman ürünlerine olan ihtiyacın karşılanması ve orman ürünleri sanayinin geliştirilmesi için Çevre ve Orman Bakanlığı kurulmuş, teşkilat ve görevlerine ilişkin esaslar ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Bakanlığın görevleri, ilgili kanunun 2. maddesinde sayılmıştır. Buna göre Bakanlığın konumuz bakımından önem taşıyan görevleri şunlardır:

- Çevrenin korunması, kirliliğin önlenmesi ve iyileştirilmesi için ilgili çalışmaları yapmak,

¹⁵⁰ KANADOĞLU, s. 195.

¹⁵¹ RG. 8 Mayıs 2003, Sayı: 25102.

- Hayvanların korunmasına yönelik çalışmaları ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşların konuyla ilgili işbirliğini sağlayarak gerçekleştirmek; konuyla ilgili olarak yürütülen faaliyetleri desteklemek ve denetlemek ve denetlenmesini sağlamak,
- Çevre konusunda görev verilmiş olan özel kuruluşlar ile kamu kurum ve kuruluşları arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, gönüllü kuruluşları yönlendirmek, desteklemek,
- Çevreye olumsuz etkileri olan her türlü faaliyeti ülke bütününde izlemek ve denetlemek,
- Çevre ve orman konularında uluslararası düzeyde sürdürülen çalışmaların izlenmesi ve bu çalışmalara ülkemizin iştirakine ilişkin koordinasyonun sağlanmasına uluslararası ilişkilerin yürütülmesi ile ilgili mevzuat çerçevesinde yardımcı olmak,
- Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve orman içi mesire yerleri ile biyolojik çeşitliliğin, av ve yaban hayatı alanlarının tespiti, yönetimi, korunması, geliştirilmesi, işletilmesi ve işlettilmesini sağlamak.

Çevre Kanununun 9/h bendi uyarınca, atık su yönetimi ile ilgili politikaların oluşturulması ve koordinasyonun sağlanması da Çevre ve Orman Bakanlığının sorumluluğuna bırakılmıştır.

Kara Avcılığı Kanununun 4. maddesinin 5. fıkrasında da yaban hayatı koruma ve geliştirme sahalarında yaban hayatın tahrip edilemeyeceği, ekosistemin bozulamayacağı, yaban hayatı koruma ve geliştirme sahaları ile üretme istasyonları sınırları dışında da olsa bu sahalara olumsuz etki yapacak tesislere izin verilemeyeceği, mevcut tesislerin atıklarının arıtılmadan bırakılmayacağı, onaylanmış planlarda belirtilen yapı ve tesisler dışında hiçbir yapı ve tesis kurulamayacağı, irtifak hakkı tesis edilemeyeceği hüküm altına alınmış ve bu sahalarda gerektiğinde ilave yasakların getirilmesi Çevre ve Orman Bakanlığının sorumluluğuna bırakılmıştır. Bu alanlarda, Bakanlığın uygun görüşü alınmadan diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca yasaklama getirilmesi de mümkün değildir.

2. Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı

Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesinde yer alan önemli bir kuruluş da "Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı (ÖÇKKB)"dir. ÖÇKKB, önce Başbakanlığa bağlı ve tüzel kişiliğe sahip olarak, Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol'ün iç hukukumuzda girmesinden sonra kurulmuş ve 383 sayılı Kanun Hükmünde Kararname¹⁵² ile görev ve yetkileri tanımlanmıştır.

9 Ağustos 1991 tarih ve 444 sayılı Kanun Hükmünde Kararname¹⁵³ ile ÖÇKKB, görev ve yetkilerinde değişiklik olmaksızın Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş haline getirilmiştir.

Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname ile, Çevre Kanunu'nun 9. maddesi uyarınca Özel Çevre Koruma Bölgesi (ÖÇKB) olarak ilan edilen ve edilecek alanların sahip olduğu çevre değerlerini korumak ve mevcut çevre sorunlarını gidermek için tüm tedbirleri almak, bu alanların koruma ve kullanma esaslarını belirlemek, imar planlarını yapmak, mevcut her ölçekteki plan ve plan kararlarını revize etmek ve re'sen onaylamak yetkileri ÖÇKKB'na verilmiştir.

Kurum bu yetkilerini kullanırken, uluslararası koruma sözleşmeleri ve çevre mevzuatını dikkate alarak ÖÇKB'ndeki koruma ve kullanma esaslarını tespit eder, yeniden düzenlemeler yapar ve ÖÇKB'nin bu KHK'nin amacı doğrultusunda korunması için her türlü icraatta bulunur, araştırma ve incelemeleri yaptırır, gerektiğinde tüm kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili dernek ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği sağlar.

3. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü

Kanunun üçüncü bölümünde "Ana Hizmet Birimleri" başlığı altında, Bakanlığa bağlı müdürlük ve daire başkanlıkları ile bunların görevleri yer almaktadır. 8. maddede sayılan birimlerden "Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü" mağaraların korunması bakımından önemli yetkilere sahip bulunmaktadır. Bu kanunla, daha önce ayrı görev alanlarına sahip bulunan Milli Parklar ve Av Yaban Hayatı Genel

¹⁵² RG. 13 Kasım 1989, Sayı: 20341.

¹⁵³ RG. 13 Kasım 1989, Sayı: 20341.

Müdürlüğü ile Çevre Koruma Genel Müdürlüğü birlikte değerlendirilmiş ve "Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü" olarak yeniden yapılandırılmıştır.

Müdürlüğün görevleri 13. maddede sayılmıştır. Buna göre Müdürlüğün, konumuz bakımından özellikle önem taşıyan görevleri şunlardır:

- Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve yeterli mesire yerlerini ayrılması, korunması, planlanması, düzenlenmesi, geliştirilmesi, tanıtılması, yönetilmesi, işletilmesi ve işlettirilmesi ile ilgili işleri yürütmek,
- 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ile verilen görevleri yapmak ve yaptırmak,
- Yaban hayatı ve kara av kaynakları ile orman içi su kaynakları, dere, göl, gölet ve sulak alanların ve hassas bölgelerin korunması, geliştirilmesi, kara avcılığının düzenlenmesi, av kaynaklarının işletilmesi ve kontrolü ile ilgili her türlü etüt, envanter, plânlama, projelendirme, uygulama ve izlemeye ilişkin iş ve işlemleri yapmak ve yaptırmak, bu hizmetlerle ilgili tesisleri kurmak ve kurdurmak,
- Kara avcılığını düzenleyen mevzuat ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek.,
- Uluslararası koruma sözleşmeleri ile belirlenen yörelerdeki koruma ve kullanma esaslarını çevre mevzuatı dikkate alınarak tespit etmek ve yeni düzenlemeler yapmak,
- Uluslararası sözleşme ile koruma altına alınan, canlı türleri (flora, fauna) ile alanların korunması konusunda tedbirler almak, ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak,
- Hayvanların korunmasına yönelik çalışmaları, ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütleriyle işbirliği içinde yapmak, yaptırmak, bu konuda yürütülen faaliyetleri desteklemek, denetlemek ve denetlenmesini sağlamak.
- Çevrenin korunması ile ilgili hedef, ilke ve amaçlar ile stratejiler belirlemek, bunların uygulanmasını izlemek ve koordine etmek.

Tüm bu düzenlemeler ışığında Çevre ve Orman Bakanlığı; mağaralar ile mağara canlılarının korunmasında önem taşıyan ve ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşme hükümlerini uygulamakla da yükümlüdür. Buna göre, konumuz bakımından önem taşıyan Bern Sözleşmesi, Ramsar Sözleşmesi, Barselona Sözleşmesi ve Cenevre

Protokolü hükümlerinin iç hukukumuzda uygulanmasından Çevre ve Orman Bakanlığı sorumludur.

II. YETKİLİ KURULLAR

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu" (Yüksek Kurul) ile "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları" (Bölge Kurulları) yer almaktadır.

KTVKK'nun ilk metninde, Yüksek Kurul ile birlikte Bölge Kurulları oluşturulmuştu. Ancak 3386 sayılı Kanun ile mevcut Bölge Kurulları yerine Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları getirildi. 3386 sayılı Kanun ile getirilen değişiklikten önceki 57. madde ile Bölge Kurullarının görevleri, Yüksek Kurulun ilke kararlarına uymak koşuluyla, uygulamaya yönelik kararlar almaktı ve 61. madde uyarınca Bölge Kurullarının kararlarına karşı otuz gün içinde Yüksek Kurula itiraz olanağı bulunmaktaydı. Yüksek Kurulca itirazın kabul edilmemesi durumunda, iptal talebi ile İdare Mahkemesine başvurulabilmekteydi. 3386 sayılı Kanun ile söz konusu 61. madde yürürlükten kaldırılarak, Koruma Kurulları kararlarına karşı Yüksek Kurula itiraz olanağı tanınmamıştı.

5226 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"un¹⁵⁴ 17. maddesi ile KTVKK'nda yer alan "Koruma Kurulu" ibareleri, "Koruma Bölge Kurulu" olarak değiştirilmiştir. "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ile Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik" in¹⁵⁵ 7. maddesinin (d) bendinde sayılan Bölge Kurulları kararlarına karşı itirazları değerlendirerek karar alma yetkisi verilmiştir. Yönetmeliğin 18. maddesi ile de Yüksek Kurula yapılacak itirazların kapsamı ve usulü düzenlenmiş olup, ilgili Bölge Kurulları kararlarına karşı 60 gün içinde Yüksek Kurula itiraz olanağı tanınmıştır.

Yüksek Kurul ile Bölge Kurulları, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olup, ayrı birer tüzelkişilikleri ve dolayısıyla "husumet ehliyetleri" bulunmamaktadır. Bu

¹⁵⁴ RG. 27 Temmuz 2004, Sayı: 25535.

¹⁵⁵ RG. 12 Ocak 2005, Sayı: 25698.

nedenle, davalar Kültür ve Turizm Bakanlığı hasım gösterilerek açılır. Bölge kurulu kararına karşı doğrudan İdare Mahkemesine gidilmez; önce Yüksek Kurula müracaat gerekmektedir. Yüksek Kurula yapılan itirazlar sonuçlanıncaya kadar itiraza konu Bölge Kurulu kararının uygulanmasına devam edilir. İtirazın reddine karar verilmesi halinde ilgililer, 60 gün içinde ilgili İdare Mahkemesinde Yüksek Kurul kararına karşı iptal davası açabilirler.

A. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu

1. Yüksek Kurulun Yapısı

Yüksek Kurul, KTVKK m. 53 ile ilgili Yönetmeliğin 6. maddesi uyarınca, Kurum temsilcisi on tabii üye ile altı seçilmiş üyeden oluşur. Buna göre Yüksek Kurul:

- a) Bakanlık Müsteşarı,
- b) Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı,
- c) Bakanlığın ilgili Müsteşar Yardımcısı,
- d) Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü,
- e) Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürü,
- f) Bayındırlık ve İskan Bakanlığının ilgili Genel Müdürü veya Yardımcısı,
- g) Orman Genel Müdürü veya Yardımcısı,
- h) Vakıflar Genel Müdürü veya Yardımcısı,
- i) Maden İşleri Genel Müdür veya Yardımcısı,
- j) Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü veya Yardımcısı,
- k) Koruma Bölge Kurulu başkanlarından Bakanlıkça seçilecek altı üye

olmak üzere toplam 16 üyeden oluşmaktadır.

2. Yüksek Kurulun Çalışma Şekli

Yüksek Kurul, yılda en az 2 kere toplanır. Bakanlık tarafından gerekli görülmesi halinde olağanüstü toplantıya çağrılır. Yüksek Kurulun toplantı gündemi Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanır. Yüksek Kurul salt çoğunlukla toplanıp, toplantıya katılan üyelerin en az dörtte üçünün oyları ile karar alır.

Yüksek Kurulun onaltı üyesinden onu, siyasi iktidara bağlı bürokratlardır. Kalan altı üye ise yine Bakanlıkça seçilen Bölge Kurulu başkanlarından oluşmaktadır. Bu

açından bakıldığında, Yüksek Kurulun siyasi erkin kontrolü altında olduğu görülmektedir. Ayrıca, ilgili Yönetmeliğin 8. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca toplantı gündeminin Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanması, Yüksek Kurulu daha da bağımlı hale getirmiştir.

3. Yüksek Kurulun Görev ve Yetkileri

Yüksek Kurulun görev ve yetkileri, KTVKK m. 51 ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ile Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik'te¹⁵⁶ gösterilmiştir. Buna göre görev ve yetkileri şunlardır:

a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek (KTVKK m. 51/2-a, Yönetmelik m. 7/a):

Yüksek Kurul, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve sit alanları ile ilgili birçok ilke kararı çıkarmıştır. Yüksek Kurulun ilke kararları bağlayıcı niteliktedir, söz konusu kararlara uymayan kamu görevlileri bu davranışları nedeni ile sorumludurlar.

İdari karar niteliğinde olan bu ilke kararları, ilgilileri tarafından iptal davasına konu edilebilirler. Yukarıda açıklamış olduğumuz üzere Yüksek Kurulun tüzel kişiliği bulunmaması nedeniyle, bağlı bulunduğu Kültür ve Turizm Bakanlığı davada hasım gösterilmelidir.

b) Bölge Kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak (KTVKK m. 51/2-b, Yönetmelik m. 7/b):

Bölge Kurulları, Yüksek Kurulun ilke kararları çerçevesinde uygulama yapmak durumundadırlar. İlke kararlarının, Bölge Kurullarınca farklı yorumlanması söz konusu olabilir. Bu durumda aynı ilke kararı doğrultusunda farklı uygulamalar nedeniyle karışıklık yaşanması kaçınılmazdır. Böyle bir durumda, Bölge Kurulları arasındaki koordinasyonu sağlamak görevi Yüksek Kurula düşmektedir.

¹⁵⁶ RG. 12 Ocak 2005, Sayı: 25698.

Yüksek Kurul, koordinasyon sağlamak görev ve yetkisine dayanarak Bölge Kurullarını yanlış yorum ve uygulamaları nedeni ile uyarabilir ve izlemeleri gereken yolu gösterebilir.

Bölge Kurulu üyeleri, Yüksek Kurulun emrine uymak zorundadırlar; aksi halde sorumlulukları söz konusu olur. Anayasanın 137. maddesi uyarınca "Kamu hizmetlerinde herhangi bir sıfat ve suretle çalışmakta olan kimse, üstünden aldığı bir emri, yönetmelik, tüzük, kanun veya Anayasa hükümlerine aykırı görürse yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir. Ancak; üstü emrinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yinelerse, emir yerine getirilir; bu halde, emri yerine getiren sorumlu olmaz. Konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmez; yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz".

c) Uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle Bakanlığa yardımcı olmak (KTVKK m. 51/2-c, Yönetmelik m. 7/c):

Yüksek Kurul, karşılaşılan sorunların değerlendirilmesi ve çözümüne yardımcı olmak bakımından Bakanlığa danışmanlık hizmeti vermekle de görevli kılınmıştır. Yüksek Kurulun görüşleri değerlendirme ve tavsiyeye yönelik olup, Bakanlığa bağlayıcı nitelikte değildir.

d) Planlama yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile valilik ve belediyeler tarafından kurullarca alınmış ve alınacak; sit alanı, derecelendirilmesi, sit geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları, koruma amaçlı imar planları ve revizyonlarına ilişkin alınan kararlara karşı, yapılan itirazları değerlendirerek karar almak (Yönetmelik m. 7/d).

B. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları

1. Bölge Kurullarının Yapısı

Yönetmeliğin dokuzuncu maddesi uyarınca, Bölge Kurulu üyeleri Bakanlık ve Yükseköğretim Kurulunca seçilen üyelerden ve Kurum temsilcisi üyelerden oluşmaktadır.

Bakanlık ve Yükseköğretim Kurulunca seçilen üyeler:

- Arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimarlık ve şehir planlama dallarında uzmanlaşmış kişilerden Bakanlıkça seçilecek beş temsilci,

- Yukarıdaki belirtilen ve Bölge Kurulunun ihtiyacına göre Bakanlıkça talep edilecek dallardan Yükseköğretim Kurulunca seçilecek iki öğretim üyesinden oluşur.

Bakanlık personelinin üye olarak seçilmesi mümkün olmadığı gibi; seçilecek üyenin alanında uzman kişilerden olması tercih edilir.

Kurum temsilcisi üyeler ise Bölge Kurulunda görülecek konulara değişmektedir. Buna göre üyeler şunlardır:

- Görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise Büyükşehirlerde Büyükşehir belediye başkanı veya teknik temsilcisi ile ilgili ilçe veya ilk kademe belediyesi başkanı veya teknik temsilcisi, belediye sınırları dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci,

- Görüşülecek konu, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile ilgili ise Bayındırlık ve İskan İl Müdürlüğünden bir teknik temsilci,

- Görüşülecek konu, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise, Vakıflar Bölge Müdürü veya teknik temsilcisi,

- Görüşülecek konu, Çevre ve Orman Bakanlığı ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci,

- Görüşülecek konu, müze müdürlüğü ile ilgili ise ilgili müze müdüründen oluşur.

Bölge Kurulu toplantıları kapalı olarak yapılmayıp, ilgili meslek kuruluşları ile sivil toplum örgütleri temsilcilerinin bu toplantılara gözlemci olarak katılmaları mümkündür.

Yönetmeliğin dokuzuncu maddesinde Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğünü ilgilendiren konularda ilgili müdürün oy hakkı olmamak kaydıyla toplantıya danışman olarak çağrılabilceği ve gerek görülmesi halinde diğer kamu kurum ve kuruluşlarından oy hakkı olmaksızın görüş alınmak üzere uzman çağrılabilceği de belirtilmiştir.

2. Bölge Kurullarının Çalışma Şekilleri

Bölge Kurulları ayda en az dört kez toplanmakla birlikte, toplantı sayısı arttırılabilir. Bölge Kurulları, toplantıya katılması gereken üyelerin salt çoğunluğuyla toplanır ve toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar alınır. Ancak karar yeter

sayısının, oy kullananların Yönetmeliğin 9 uncu maddesinin (a) bendinde sayılanlardan olmasına bakılmaksızın dörtten az olamayacağı belirtilmiştir (Yönetmelik m. 12).

3. Bölge Kurullarının Görev ve Yetkileri

Yüksek Kurulun ilke kararları çerçevesinde olmak üzere, Bölge Kurullarının görevleri ve yetkileri KTVKK ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurullarının Çalışmaları ve Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelikte gösterilmiştir. Buna göre Bölge Kurullarının görev ve yetkileri şunlardır (KTVKK m. 57, Yönetmelik m. 11) :

a) Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen ya da Vakıflar Genel Müdürlüğüne tespit edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak:

3386 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten önce, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescili Yüksek Kurulun yetki ve sorumluluğunda bulunmaktaydı. Ancak, söz konusu değişiklik ile bu yetkisi Koruma Kurullarına devredilerek Yüksek Kurulun yetkiler daraltılmıştır.

b) Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak.

c) Sit alanlarının, tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek:

Bir alanın sit olarak ilanı, bu alandaki imar planı uygulamalarını durdurmaktadır.

Korumaya yönelik asıl imar planının yapılmasına kadar, alanın sit olarak ilanından itibaren üç ay içinde Koruma Kurulunca geçiş dönemi yapı şartları belirlenir.

5226 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten önce, tescilden itibaren bir ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarının belirleneceği düzenlenmişti. Bu süre, görevin acele yapılmasını sağlamak için konulmuş bir hüküm olup, 5226 sayılı Kanun ile bu süre üç aya uzatılmıştır. Geçiş dönemi yapı şartlarının bu üç aylık süreden sonra belirlenmesi, bu şartları geçersiz kılmaz.

d) Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini altı ay içerisinde inceleyip karar almak:

Bir alanın sit olarak ilanında itibaren bir yıl içerisinde, valilik ya da belediye tarafından hazırlanan koruma amaçlı imar planı, Bölge Kuruluna verilir. KTVKK m. 57/d maddesinde, Bölge Kurulunun söz konusu planları ve bunlarda yapılacak değişiklikleri inceleyip karar alacağı hüküm altına alınmış olup, bunun için belirli bir süre öngörülmemiştir. Ancak ilgili yönetmeliğin 11/d maddesinde, Bölge Kurulunun inceleyip karar alma süreci için altı aylık bir süre belirlenmiştir. Kanaatimce; Yönetmeliğin bu maddesi ile Bölge Kuruluna verilen altı aylık süre kesin bir süre olmayıp, sürecin hızlandırılmasına yönelik bir hükümdür. Buna göre; Bölge Kurulunun koruma amaçlı imar planları ile bunlara dair değişiklikleri altı ay geçtikten sonra karara bağlaması durumunda da söz konusu karar geçerli olacaktır.

Bölge Kurulunca söz konusu planın uygun bulunup onaylanması halinde geçiş dönemi yapı şartları kendiliğinden ortadan kalkar.

Bölge Kurulunun bu görevi; 19/10/1989 tarih ve 383 sayılı KHK'nin 25 inci maddesi uyarınca, "özel çevre koruma bölgeleri"nde uygulanmaz.

e) Uygulamaya yönelik projeler ile değişiklikleri hakkında en geç üç ay içinde karar almak:

KTVKK'nda öngörülmemiş olmakla birlikte, ilgili Yönetmelik ile Bölge Kuruluna, uygulamaya yönelik projeler ile bu projelerin değişiklikleri hakkında en geç üç ay içinde karar almak görevi de verilmiştir (Yönetmelik m. 11/e).

f) Ören yerlerine ilişkin çevre düzenleme projeleri ile bunların her türlü değişikliklerine ilişkin görüş bildirmek:

Bölge Kurulunun bu görevi de, KTVKK'nda yer almamakla birlikte ilgili Yönetmeliğin 11/f maddesi ile düzenlenmiştir.

g) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak:

Tespiti yapılacak koruma alanları, KTVKK m. 8'de gösterilen koruma alanlarıdır. Buna göre; KTVKK m. 7'ye göre tescil edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tespiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi Bölge Kurullarına aittir.

h) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanların tescil kaydını kaldırmak:

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı niteliğini kaybeden taşınmazların tescil kaydı Bölge Kurulunca kaldırılabilir. Bu şekilde taşınmaz, KTVKK kapsamı dışında kalır. Bir taşınmazın yıkılmaya yüz tutması ya da benzeri durumlar, o taşınmazın tescil kaydının kaldırılmasını gerektirmeyebilir. Tescil kaydının kaldırılması yetkisi, aynen ihya mümkün olmayan hallerde kullanılır¹⁵⁷.

ı) Koruma amaçlı imar planı onaylanmış sit alanlarında tescilli taşınmaz kültür varlığı parselinde, planın bulunmadığı sit alanlarında ise tüm parsellerde inşai ve fiziki müdahalelere; koruma uygulama ve denetim bürosu kurulmayan yerlerde 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci maddesi uyarınca ruhsat gerektirmeyen tamirat ve tadilatlarla ilişkin karar almak:

KTVKK'nda öngörülmemen bu görev ve yetki, Yönetmeliğin 11/ i maddesi ile Bölge Kuruluna verilmiştir.

i) Sit alanı içinde kalmayan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların koruma alanlarına ilişkin uygulamaya dönük kararlar almak:

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların koruma alanlarının kullanımları, kullanma şekillerini değiştirilmesi ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılmayacağı konusunda kara alma yetkisi Bölge Kurullarına aittir. Fiziki ve inşai müdahalelerin izinsiz yapılması KTVKK m.65 uyarınca cezalandırılmaktadır.

j) Naklinde zorunluluk bulunan korunması gerekli kültür varlıklarının uygulamaya yönelik işlemleri hakkında görüş bildirmek:

KTVKK'nda öngörülmemen bu görev, Yönetmeliğin 11/ k maddesi ile Bölge Kuruluna verilmiştir.

k) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parsellerinde, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetlerini etkilemeyecek şekilde ayrılma ve birleştirilmelerine ilişkin karar almak:

¹⁵⁷ KANADOĞLU, s. 247.

KTVKK'nda öngörülmeven bu görev ve yetki, Yönetmeliğin 11/ 1 maddesi ile Bölge Kuruluna verilmiştir.

l) Kanunun "Devir yasağı" ve "Kullanma" başlıklı 13 üncü ve 14 üncü maddelerinde yer alan konularda talep edilmesi halinde Bakanlığa görüş vermek.:

KTVKK'nda öngörülmeven bu görev, Yönetmeliğin 11/ m maddesi ile Bölge Kuruluna verilmiştir.

m) Kanunun "Kamulaştırma" başlıklı 15 inci maddesi uyarınca, taşınmaz kültür varlıkları ve bunların koruma alanları, kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahalli idare birliklerince mevcut fonksiyon dışında bir amaçla kamulaştırılacak ise yeni fonksiyona ilişkin olarak Bakanlığa görüş vermek:

KTVKK'nda öngörülmeven bu görev, Yönetmeliğin 11/ k maddesi ile Bölge Kuruluna verilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI HUKUKLARDA

MAĞARALARIN KORUNMASI

I. GENEL OLARAK

Birçok yabancı ülke hukukunda mağaralar, doğa koruma yasaları, milli park yasaları gibi düzenlemeler içinde değerlendirilmektedirler.

Mağaraların korunması bakımından en etkili ve doğrudan koruma sağlayan düzenlemeler, Amerikan Hukukunda yer almaktadır.

Dünyanın en büyük mağara sistemlerine evsahipliği yapan Amerika Birleşik Devletleri'nde gerek federal kanunlar gerek eyalet kanunları ile mağaraların ve mağara ekosistemlerinin korunması yolunda önemli adımlar atılmıştır.

Ülkemizde, mağaralar açısından dolaylı bir koruma sağlayan yasal düzenlemelerin yetersizliğinin daha iyi kavranabilmesi, mağaralar için doğrudan koruma sağlayacak yasal düzenlemelerin aciliyetinin anlaşılabilmesi ve konuyla ilgili yapılacak çalışmalara ışık tutabileceği inancıyla, Amerikan Hukukunda mağaraların korunmasına yönelik doğrudan ve dolaylı düzenlemelerin ve konuyla ilgili çalışmalarını sürdüren ulusal organizasyonların kısaca ortaya konmasının faydalı olacağı kanaatindeyim.

II. AMERİKAN HUKUKUNDA MAĞARALARIN KORUNMASI

A. Genel Olarak

Amerikan Hukukunda federal yargılama sistemi uygulanmakta olup, Anayasa ve birden fazla eyaleti ilgilendiren olayların yetkileri Federal Yönetime bırakılmakta, diğer idari yetkileri ise yerel yönetimler (eyaletler) üstlenmektedir¹⁵⁸.

¹⁵⁸ EMED/ KOLCUOĞLU/ KÖYMEN/ KURANEL/ ÖZBEK/ ÜÇEL, s. 13.

Federal hükümete devredilmeyen tüm yetkiler eyaletlere aittir. Ancak Amerikan hukuk sisteminde federal yetkiler çok geniş şekilde yorumlandıkları için eyaletlerin yetki alanları daralmaktadır.

Bir eyalet kanunu ile federal kanun arasında uyumsuzluk ortaya çıkması durumunda ise eyalet kanunun geçersiz sayılması durumu söz konusudur¹⁵⁹.

B. Yasal Düzenlemeler

1999 yılı itibariyle 44.681 adet kayıtlı mağarası bulunan¹⁶⁰ Amerika Birleşik Devletleri'nde yasal açıdan mağaraların korunması amacıyla önemli düzenlemeler getirilmiştir.

1916 yılında Milli Park Hizmetleri Kanunu ile başlayan ve milli park alanlarında bulunan mağara ve yarasaların korunmasına da olanak veren bu ilk yasal düzenlemenin ardından 1969 tarihli Ulusal Çevre Koruma Kanunu, 1973 tarihli Tehlike Altındaki Türler Kanunu, 1988 tarihli Federal Mağara Kaynakları Koruma Kanunu, 1993 tarihli Lechuguilla Mağarası Koruma Kanunu ve 1998 tarihli Ulusal Mağara ve Karst Araştırmaları Enstitüsü Kanunu ile federal düzeyde önemli adımlar atılmıştır. Bu federal kanunlar ile ülke sınırları içerisinde yer alan mağaraların kalıcı olarak korunması güvence altına alınmıştır.

Ayrıca mağaraların yoğun olarak bulunduğu 27 eyalette, mağara korumaya ilişkin eyalet kanunları ile mağaraların etkin olarak korunması sağlanmaktadır.

1. Federal Kanunlar

a) Milli Park Hizmetleri Kanunu¹⁶¹

1916 yılında çıkarılan Milli Park Hizmetleri Kanunu ile günümüzde Milli Park içinde yer alan 80 milyon dönümün üzerinde alanın ve bu alan içindeki doğal yaşamın korunması sağlanmaktadır.

¹⁵⁹ EMED/ KOLCUOĞLU/ KÖYMEN/ KURANEL/ ÖZBEK/ ÜÇEL, s. 13.

¹⁶⁰ Bkz. CULVER/ HOBBS III/ CHRISTMAN/ MASTER, s.140.

¹⁶¹ National Park Services Act of 1916 (Public Law 64-235, 39 Stat. 535).

Milli park alanlarından birçoğu, içinde yer alan çarpıcı mağara ve karst oluşumları ile çeşitli yaras türlerini de içeren doğal yaşama ev sahipliği yapmaktadırlar.

Kendine özgü ekosistemleri barındıran mağaraların ve yarasaların önemi, ülkemizde olduğu gibi Amerika'da da, milli park uygulamalarının ilk dönemlerinde pek az anlaşılabilmiştir.

Milli parklar içerisinde yer alan mağaralar, değerli kaynaklardan çok ziyarete açılabilir potansiyel turizm yerleri olarak görülmüş ve bir mağaranın dikkati çeken oluşumlara sahip olması halinde turizme açılarak değerlendirilmesi yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, milli park alanlarındaki pek çok yaras popülasyonunun yokolması sonucunu doğurmuştur¹⁶².

b) Ulusal Çevresel Yönetim Kanunu (NEPA)¹⁶³

Amerikan Ulusal Çevresel Yönetim Kanunu (NEPA), devlet yönetimini ve yasaları yorumlayan ve uygulayan tüm Federal Hükümet kurumlarının bazı kurallara uyması zorunluluğunu getiren dönüm noktası bir kanundur¹⁶⁴.

Bu kanuna göre devlet kurumları, çevre ile ilgili çalışma ve uygulamalarında şu kurallara uymak zorundadırlar:

- Çevresel kararlarda sistematik, eğitimsel yaklaşım kullanmak,
- Çevresel konularla ilgili değerlerin tayinindeki işlemleri geliştirmek,
- Çevre kalitesini önemli derecede etkileyebilecek projeleri dikkate alan ve "Çevresel Etki Raporu (EIS)¹⁶⁵" olarak adlandırılan detaylı raporlar hazırlanmasını sağlamak,

EIS'in, sunulan projelerde beklenen çevresel etkiyi, herhangi kaçınılmaz olumsuz etkiyi, projenin mümkün alternatiflerini ve uzun dönem fayda analizlerini içermek zorundadır.

NEPA ile öngörülen diğer kurallar ise eyalet kurumlarınca hazırlanan çevresel etki raporlarının Federal kurumlarca izlenmesi ve değerlendirilmesine yöneliktir.

¹⁶² LERA, www.caves.org/section/ccms/bat2k.

¹⁶³ The National Environmental Policy Act of 1969 (Public Law 91-190; 31 Stat. 852).

¹⁶⁴ LERA, www.caves.org/section/ccms/bat2k/index.htm

¹⁶⁵ Environmental Impact Statement

c) Tehlike Altındaki Türler Kanunu (ESA)¹⁶⁶

Tehlike Altındaki Türler Kanunu ile nesli tükenme tehlikesi altında bulunan pekçok vahşi hayvan ve bitki türlerinin korunması amaçlanmıştır. ESA'nın amacı tehlike altında bulunan türlerin iyileştirilerek korunmaya ihtiyaç duymayacakları konuma getirilmeleridir.

ESA, iki farklı koruma seviyesi getirmektedir. Öncelikle, tamamıyla veya dikkate değer bir bölümü tehlike altında bulunan ve nesli tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olan bitki ve hayvan türleri için önemli koruma sağlamaktadır.

Kanun uyarınca, yakın bir gelecekte nesli tehlike altında kalacağı öngörülen türler ise "tehdit altındaki" türler olarak tanımlanmakta ve daha az kısıtlayıcı hükümler içeren yönetmeliklerle korunmaktadırlar¹⁶⁷.

ESA ile nesli tehlike ve tehdit altında olarak listelenen türlerin herhangi bir şekilde kullanımı, doğal ortamından alınması, satılması, ticaret amacıyla reklamının yapılması, yetkili makamın izni olmadıkça yasaklanmıştır.

Amerika'da bulunan bazı yarasalar türleri de, tehlike altında ve tehdit altında bulunan türler olarak listelenmiş olup koruma hükümlerinden faydalanmaktadırlar¹⁶⁸.

d) Federal Mağara Kaynaklarını Koruma Kanunu¹⁶⁹

Federal Mağara Kaynaklarını Koruma Kanunu, ülke genelindeki mağaraların korunması bakımından doğrudan bir düzenleme olarak önem taşımaktadır.

Bu kanun ile Federal topraklar içerisinde yer alan ve kayda değer mağaraların, ulusal doğal mirasın paha biçilmez ve yeri doldurulamaz parçaları oldukları belirtilmiş ve kanunun amacı olarak Federal topraklar içerisinde yer alan ve özellik arzeden mağaraların kalıcı kullanım için ve tüm insanların yararına korunması ve muhafaza edilmesi olarak vurgulanmıştır.

¹⁶⁶ The Endangered Species Act of 1973 (Public Law 93-205, 87 Stat. 884).

¹⁶⁷ LERA, www.caves.org/section/ccms/bat2k/index.htm

¹⁶⁸ <http://endangered.fws.gov/mammals1.html>

¹⁶⁹ The Federal Cave Resource Protection Act of 1988 (Public Law 100-691, 102 Stat. 4546).

Kanun uyarınca mağaralar, "yer yüzeyinin altında veya kayalık veya kaya tabakası içerisinde (bu bağlamda herhangi mağara kaynağını içeren anakaya içerisindeki çok küçük boşlukları, maden ocaklarını, tünelleri, su tünellerini veya insan yapımı diğer kazıları içermeyen) giriş kısmı doğal yolla veya insan yapımı ile meydana gelmiş herhangi bir doğal yol ile oluşmuş oyuk, boşluk, çukur veya birbirine bağlı pasajlar halindeki sistemler" olarak tanımlanmıştır (Section 3/1).

Kanunda yasaklanmış davranışlar ve suç sayılan eylemlere ilişkin cezalar da düzenlenmiş ve mağaralar açısından etkin bir koruma sağlanmaya çalışılmıştır. Buna göre, yetkili makamın izni olmaksızın bilinçli olarak mağaraları yoketmek, mağara ortamını rahatsız etmek, mağaralara zarar vermek, mağaraları bozmak, yapılarını değiştirmek, mağara içindeki doğal hayvan ve bitki yaşamını değiştirmek maksadıyla hareket edenlerin cezalandırılacakları hüküm altına alınmıştır (Section 7/a).

Bu hükmün çiğnenmesi halinde bir yıldan fazla olmamak kaydıyla hapis veya para cezası öngörülmüş olup, her iki cezanın uygulanması da söz konusu olabilmektedir. Suç sayılan eylemlerin ikinci kez veya ikiden fazla işlenmesi halinde ise üç yıldan az olmamak kaydıyla hapis veya uygun para cezası veya her iki yaptırım da öngörülmüştür (Section 7/b).

e) **Lechuguilla Mağarası Koruma Kanunu**¹⁷⁰

Amerika'da bulunan Lechuguilla Mağarası ve mağaraya komşu bulunan alanların bilimsel, çevresel ve diğer değerler bakımından uluslararası özellik arzemesi nedeniyle mağaranın ve çevresinin etkin şekilde korunabilmesi amacıyla özel bir kanun ile koruma altına alınmıştır.

Bu kanun ile mağara kamu mülkiyetinde bırakılarak, bölgeye yönelik tehditlere karşı olduğu kadar maden araştırmaları ve çalışmalarının kötü etkilerine karşı da etkin biçimde korunmak istenmiştir.

Özel bir yasa ile koruma altına alınması ile birlikte Lechuguilla Mağarası, Milli Park Hizmetleri Kanunu, Federal Mağara Kaynaklarını Koruma Kanunu gibi kapsamında bulunduğu düzenlemeler ile çok yönlü ve etkin bir korumaya kavuşmuştur.

¹⁷⁰ The Lechuguilla Cave Protection Act of 1993 (Public Law 103-169, 107 Stat. 1983).

f) Ulusal Mağara ve Karst Araştırmaları Enstitüsü Kanunu¹⁷¹

Ulusal Mağara ve Karst Araştırmaları Enstitüsü Kanunu ile:

- Speleoloji biliminin ilerlemesini sağlamak,
- Speleolojik bilgilerin merkezleştirilmesini ve standardizasyonunu sağlamak,
- Mağara ve karst araştırma programları arasındaki işbirliğini ilerletmek,
- Halk eğitimini geliştirmek,
- Mağara ve karst alanlarının yararına çevrenin korunmasında ulusal ve uluslararası işbirliğini desteklemek,
- Güvenilir ve sağlam çevresel kaynak yönetimi uygulamalarını desteklemek ve geliştirmek, amaçlanmıştır.

Kanunun diğer hükümleri ile enstitünün kuruluşu, yönetimi ve fonları düzenlenmiş, mağara araştırmalarının bilimsel araştırmalar bakımından sağlam temellere oturtulması sağlanmıştır.

2. Eyalet Kanunları

Mağara yoğunluğunun bulunduğu 27 Amerikan eyaletinde mağara koruma yasaları bulunmaktadır.

Alabama, Arizona, Arkansas, California, Florida, Georgia, Hawaii, Idaho, Illinois, Indiana, Kentucky, Maine, Maryland, Missouri, Montana, Nevada, New Mexico, North Carolina, Ohio, Oklahoma, Pennsylvania, Tennessee, Texas, Vermont, Virginia, West Virginia, Wisconsin eyaletlerinde yürürlükte bulunan mağara koruma kanunları ile mağaraların ve mağaralarla ilgili kavramların tanımlarına yer verilmektedir.

Söz konusu eyalet kanunları ile ağırlıklı olarak mağaralarda gerçekleştirilen vandalizme, mağaralarda bulunan materyallerin mağara dışına çıkarılmasına, mağara bitki ve hayvan yaşmalarının değiştirilmesi veya yokedilmesine, mağara kapı veya girişlerinin kırılması veya tahrip edilmesine yönelik cezalar düzenlenmektedir.

¹⁷¹ The National Cave And Karst Research Institute Act of 1998 (Public Law 105-325, 112 Stat. 3038).

Söz konusu cezalar, mağaralara verilen zararlar, "Sınıf A"dan (1. derece) "Sınıf E"ye (5. derece) kadar bir derecelendirme sistemi ile değerlendirilmekte ve suça konu davranışlar için 50.-\$ ile 2.000.-\$ arası para cezaları ve/ veya 1 yıla kadar hapis cezası öngörülmektedir.

Mağaraların korunmasına ilişkin eyalet kanunlarının yanısıra Texas eyaletinde yarasalar koruma kanunu da yer almakta olup, mağara ve yarasalar açısından etkin koruma sağlanmaktadır¹⁷².

C. Korumada Rol Oynayan Organizasyonlar

1. Genel Olarak

Amerika Birleşik Devletleri'nde mağaraların ve mağara ekosistemlerinin etkin olarak korunması bakımından önem taşıyan bir diğer husus da, mağaraların ve yarasaların korunması amacıyla faaliyet gösteren ulusal organizasyonlardır.

Özellikle Ulusal Speleoloji Derneği, Amerikan Mağara Koruma Derneği, Uluslararası Yarasalar Koruma organizasyonu ve Karst Suları Enstitüsü bu konuda etkin çalışmalar yapan organizasyonlardır.

2. Ulusal Organizasyonlar

a) Ulusal Speleoloji Derneği (NSS)

1941 yılında kurulan Ulusal Speleoloji Derneği, mağara araştırmaları, mağaraların korunması ve mağaralarla ilgili çalışmalarda dünyanın en büyük organizasyonu olma özelliğine sahiptir. 11.000'den fazla aktif üyesi ile Amerika'da bulunan 40.000'in üzerinde mağaranın ve keşfi ve araştırılmasının yanısıra, dünya çapında da keşif ve araştırma faaliyetleri ile çalışmalar yapmaktadır¹⁷³.

Mağaraların korunması ve ekosistemleri ile gelecek nesillere aktarılması amacıyla çalışmalarını yürüten NSS, ulusal alandaki etkin çalışmalarını, ilgili devlet

¹⁷² İlgili eyalet kanunlarının tam metinleri için bkz. Appendix 2, <http://www.caves.org/section/ccms/bat2k/index.htm>

¹⁷³ <http://www.caves.org>

kurumları ve dernek ve organizasyonlar ile yaptıkları protokoller ve işbirliği anlaşmaları ile pekiştirmekte ve etkinliğini arttırmaktadır.

Balık ve Vahşi Yaşam Servisi, Milli Park Servisi, Orman Servisi, Amerikan Mağara Koruma Derneği, Uluslararası Yarasa Koruma Organizasyonu, Doğa Koruma Organizasyonu, Karst Suları Enstitüsü gibi kurumsal ve gönüllü yapılarla gerçekleştirilen protokoller ve işbirliği anlaşmaları ile mağaraların, mağara ekosistemlerinin ve yarasaların korunması bakımından sistemli ve geniş bir yelpazede çalışmalarını yürütmektedir.

NSS, "Mağara Vandalizmini Caydırıcılık Ödülü"¹⁷⁴ ile de mağara koruma konusunda etkili ve ses getirici bir uygulamada bulunmaktadır. Herhangi bir kimsenin mağaraya verdiği zararlardan ötürü mahkumiyeti sonucunu doğuracak eylemi hakkında bilgi verenlerin 250 \$- 1.000 \$ arasında bir meblağ ile ödüllendirilmesi yoluyla, mağaraların korunması ve mağaralara verilen zararların caydırılmasına yönelik kararlı ve etkili adımlar atılmaktadır.

b) Amerikan Mağara Koruma Derneği (ACCA)¹⁷⁵

Amerikan Mağara Koruma Derneği, mağaraların ve karst alanlarının korunması amacıyla 1977 yılında kurulmuş olan, kâr amacı gütmeyen bir organizasyondur.

Halkın bilinçlendirilmesine yönelik eğitim programları ve yeraltı doğal kaynak kullanımının uygun idaresi ile ilgili profesyonel hizmetler de sunan ACCA, eğitici seminerleri ile yüzlerce toprak sahibinin, mağaraların etkin bir şekilde korunması yönünde bilgilendirilmesini sağlamıştır.

Çalışmalarında etkin sonuçları hedefleyen ACCA, Milli Park Servisi, Orman Servisi, Balık ve Vahşi Yaşam Servisi gibi devlet kurumları ile ve NSS VE Doğa Koruma Organizasyonu gibi gönüllü kurumlarla da işbirliği içinde hareket ederek, Amerika'nın önemli mağara ekosistemlerinin korunmasına hizmet etmektedir¹⁷⁶.

¹⁷⁴ Cave Vandalism Deterrence Award

¹⁷⁵ The American Cave Conservation Association.

¹⁷⁶ <http://www.cavern.org/acca/accahome.html>

c) Uluslararası Yarasa Koruma (BCI) Organizasyonu¹⁷⁷

Misyonu yarasaları korumak ve dünya genelindeki habitatlarını iyileştirmek olan BCI, yarasaların değerinin ve öneminin anlaşılabilmesi için insanların bilinçlendirilmesi, kritik yarasa habitatlarının korunması ve diğer habitatların da korunma alanlarına dahil edilmesi yönünde çalışmalar yapmaktadır.

Yarasalar ve korunma ihtiyaçları ve yarasaların dahil olduğu ekosistemler üzerine araştırmalarla bilimsel bilginin geliştirilmesine çalışılmaktadır.

Yarasalar ve habitatları ile ilgili çalışmalarıyla biyolojik çeşitliliğinin korunmasına yardımcı olan organizasyon, yarasalar ve yaşam alanları ile ilgili pek çok araştırma programını da yürütmektedir¹⁷⁸.

NSS de, BCI'nın tüm aktivite ve programlarında aktif ortağı olarak görev almaktadır.

e) Karst Suları Enstitüsü (KWI)¹⁷⁹

Karst Suları Enstitüsü, sağlam bilimsel araştırmalar ve profesyoneller ile halkın eğitimi yolu ile karst su sistemlerinin önemini ve bu konudaki temel anlayışın geliştirilmesini amaçlayan, kâr amacı gütmeyen bir enstitüdür.

KWI bünyesindeki çevreci bilimadamları, karst alanlarına özgü nadir kaynaklardan yararlanılmasında ve bu kaynakların kullanımında daha iyi yaklaşımlar ortaya koyabilmek için çalışmalarını sürdürmektedirler¹⁸⁰.

¹⁷⁷ Bat Conservation International.

¹⁷⁸ <http://www.batcon.org>

¹⁷⁹ The Karst Waters Institute.

¹⁸⁰ <http://www.karstwaters.org/kwitour/understanding.htm>

DEĞERLENDİRME

Sahip olduğu yaklaşık 40.000 mağara ile "mağara cenneti" olarak bilinen ülkemizdeki doğal mağaraları, barındırdıkları zenginlikleri, mağaraların gördükleri zararları ve bu zararlara karşı korunma biçimlerini ortaya koyduk.

Ulusal ve uluslararası düzenlemelerin getirmiş olduğu koruma statüleri, mağaraların korunması bakımından dolaylı olarak fayda sağlamakla birlikte yeterli olmamaktadır. Nitelik ve nicelikleri bakımından mağara zengini olan ülkemizde, bu doğal varlıkları doğrudan koruyacak hükümlerin bulunmaması önemli bir eksikliktir.

Çevre bilincinin gelişmiş olduğu ülkelerde, mağaraların korunmasına yönelik özel yasaların yürürlükte olduğu görülmektedir. Mağaralar bakımından zengin olan Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya gibi ülkelerde mağaraları korumaya ilişkin düzenlemeler büyük bir titizlikle uygulanmaktadır. Yine bu ülkelerde, mağaraların turizme açılmaları konusunda mağara koruma bilinci ön planda tutularak değerlendirme yapılmakta ve ziyarete açılan mağaralar için "Mağara Yönetim Planı" oluşturularak mağaralar etkin bir biçimde korunmaktadır. Turizme açılma konusunda ise mağaraların sürdürülebilirliği dikkate alınmakta, bu nedenle de yeni mağaraların turizme açılmasından çok hasar görenlerin restorasyonuna öncelik verilmektedir.

Ülkemizde ise mağaraları doğrudan korumaya yönelik bir düzenleme bulunmadığı gibi, çevre bilincinin çok gelişmemiş olmasına bağlı olarak mağara koruma bilinci de gelişmemiştir. Mağaralara yapılan girişlerde bilinçsiz davranıldığı, içinde define barındırdığı sanılarak özellikle yöre halkı tarafından kazılma ve oluşumların kırılması şeklinde tahrip edildiği gözlenmektedir.

Kişisel tahribatın yanısıra, turizme açılmada izlenen prosedür nedeni ile de mağaralar büyük zararlar görmekteyiz. Kültür ve Turizm Bakanlığının, mağaraların turizme açılmasında turizm amacını ön plana çıkardığı görülmektedir. Mağaraların

korunmasına yönelik doğrudan bir düzenlemenin bulunmaması nedeni ile idari makamlar arasında yetki karmaşası yaşanmakta, kimi zaman da uluslararası sözleşmeler ile getirilen yükümlülükler ihlal edilmektedir.

Nitekim, Bursa ili İnegöl ilçesi sınırları içinde bulunan ve "Doğal Varlık" olarak tescil edilmiş bir mağara olan Oylat Mağarası'nın 2005 yılından beri devam eden turizme açılma sürecinde olduğu gibi, ulusal düzenlemelerin yeterli koruma sağlamadığı, uluslararası düzenlemelerle getirilen yükümlülüklerin ise ihlal edildiği gözlenmiştir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında belirlenen koruma statülerinden faydalanan mağaraların, yine aynı kanun uyarınca, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının uygun görüşü alınmak suretiyle turizme açıldıkları, mağaraların tahribatına yol açan çalışmalara izin verildiği görülmektedir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Bölge Kurullarının oluşumları dikkate alındığında, bunların siyasal erkin baskısı altında kaldığı görülmekte ve bu durum bölge için gelir kapısı olarak düşünülen mağaraların, yok edilmeleri pahasına turizme açılmaları ile sonuçlanmaktadır.

Kesin inşaat yasağı bulunan I. derece sit alanlarının turizm amaçlı kullanılabilmesi için derecelerinin düşürülerek, bazı sit alanlarının ise derecelerinin kaldırılarak turizme açılmaya çalışıldığı görülmüştür.

Ulusal düzenlemelerin korumaya ilişkin hükümlerinin bertaraf edilmeye çalışılmasının yanısıra, Türkiye'nin taraf olduğu ve uygulanmasını uluslararası alanda taahhüt ettiği sözleşmeler için de yeterli hassasiyet gösterilmemektedir. Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern Sözleşmesi) uyarınca koruma altına alınmış olan yarası türleri bakımından yeterli araştırmalar yapılmamakta, bu türlerin yaşama alanı olan mağaralar bilimsel araştırmalardan yoksun olarak turizme açılmak istenmektedir.

Karstik yapıların da "sulak alan" olarak kabul edilmesi ile mağaraların korunması bakımından çok önemli bir düzenleme haline gelen Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Alanlar Hakkındaki Sözleşme (Ramsar Sözleşmesi) ülkemizde etkin bir şekilde uygulanamamaktadır.

Ramsar Sözleşmesinin iç hukukta uygulanması bakımından yetkili kılınan Çevre ve Orman Bakanlığı, mağaraların korunması bakımından önemli bir makam haline gelmiştir. Sulak alanlar kapsamında değerlendirilen karstik yapılardan olmaları nedeni ile mağaralarla ilgili konularda Bakanlığın görüşünün alınması gerekmektedir. Çevre ve Orman Bakanlığının olumlu görüşü olmadan mağaralarla ilgili kararlar alınmaması, özellikle turizme açma konusunda tek yetkili olan Kültür ve Turizm Bakanlığının bu gücünün dengelenmesi bakımından önem taşımaktadır.

Tüm beşeri tehditleri bünyesinde barındıran ve mağaraların çok büyük zararlara uğramalarına neden olan mağara turizmi konusunda etkili önlemler alınmalı, bir mağaranın turizme açılabilme kriterleri -mağaranın korunması önceliğine bağlı kalınarak- detaylı ve ayrıntılı olarak düzenlenmeli, mağaralar turizme açıldıktan sonra da etkin denetime tabi tutularak korumanın sürekliliği sağlanmalıdır.

Mağaraların tehditler karşısında bu denli korunmasız kalmalarının en büyük nedeni, ülkemizde doğal mağaraları doğrudan korumaya yönelik yasal düzenlemelerin bulunmamasıdır.

Ülkemizin mağara potansiyeli göz önüne alındığında, mağaraların korunması ve kullanılmasına yönelik özel bir yasal düzenleme yapılmaması büyük eksiklik oluşturmaktadır. Doğanın korunmasında ortaya çıkan sıkıntıların önlenmesi ve mevcut yasal boşluğun giderilmesi amacıyla "Doğa Koruma Kanunu" taslağının hazırlanmakta olduğu yönünde bir duyum alınmış olmakla birlikte, taslak metnine ulaşılammıştır.

Böyle bir düzenleme içinde özellikle kullanım biçimleri ve esaslarının net olarak belirlenmesi, doğal zenginliklerimizden olan mağaraların etkin bir biçimde korunmaları ve gelecek nesillere aktarılması bakımından yeterli korumanın sağlanamayacağı görüşündeyim.

Nitekim, ülkemizde yaklaşık olarak 40.000 adet olduğu tahmin edilen doğal mağaraların kullanımları, turizme açılmaları, mağaraların ve mağara ekosistemlerinin korunması ve konu ile ilgili yaptırımların belirlenmesi, "Mağara Koruma Kanunu" olarak ayrıntılı bir şekilde düzenlenmeli, ilgili yetkili makam ve kurullar yanında sivil toplum kuruluşlarının da yasanın uygulamasına etkin katılımı sağlanmalıdır.

Hazırlanacak olan Mağara Koruma Kanunu bünyesinde öncelikle mağaralara, mağara ekosistemlerine, korumaya ve yasak davranışlara ilişkin tanımlar ayrıntılı olarak ortaya konmalı, mağaraların kullanım alanları detaylı olarak düzenlenmelidir.

Kullanım alanlarına göre mağaraların hangi özellikleri taşımaları halinde bilimsel, turistik, sportif, araştırma, vb. amaçlı olarak kullanılabileceğinin sınırlarının açık ve net olarak belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu kullanım alanlarına ilişkin uygulamalar yönetmeliklerle ayrıntılı olarak düzenlenmelidir.

Kanaatimce, ulusal ve uluslararası boyutta çok büyük öneme sahip olan mağaraların, yetkili makamlardan alınacak izin ile sadece bilimsel amaçlı çalışmalar için kullanılması sağlanmalıdır. Bu bağlamda, bilimsel çalışmaların içerik ve sınırları iyi tespit edilmeli, bu mağaralardan ne şekilde ve ne miktarda canlı veya cansız örnek alınabileceği ilgili yönetmelikle düzenlenmelidir.

Mağaraların turizme açılması konusunda da belli kriterler getirilmeli, bir mağaranın turizme açılabilme şartları net olarak ortaya konmalıdır. Turizme açılacak mağaraların belirlenmesinde uzman bilirkişilerden ayrıntılı raporlar alınması hayati önem taşımaktadır. Bu raporların hazırlanmasında, taraf olduğumuz uluslararası anlaşmalarda yer alan koruma altındaki türlerin ve koruma statülerinin ciddi olarak incelenmesi gerekmektedir.

Mağaranın turizme açılmasında mağaraya en az zararın verilmesi prensibinden yola çıkılmalı, oluşumunu henüz tamamlamamış aktif veya yarı aktif mağaraların turizme açılmaması prensibi benimsenmelidir.

Günümüzdeki uygulamalar dikkate alındığında, mağaralara en fazla zararın verilmesine yol açan beşeri tehdit olarak göze çarpan turizm amaçlı yararlanmada ekoturizm kavramı ön plana çıkarılmalıdır. Bu bağlamda, gelişimini tamamlamış fosil mağaraların doğal halleri ile turizme açılmaları prensibinin benimsenmesinin turizme açılacak mağaralara en az zararın verilmesi bakımından hayati önem taşıdığı kanaatindeyim.

Ekoturizm ekseninde mağara içi aydınlatmalara, zaruri olmaları ve hayati önem taşımaları halinde minimum düzeyde izin verilmeli, mağaraya gelen ziyaretçilerin baret kullanımları mecburi tutulmalı ve alın feneri gibi kişisel aydınlatma araçlarını kullanmaları sağlanmalıdır.

Turizme açılacak mağaralarda, yürüyüş platformları oluşturulması yerine yine hayati tehlike yaratmayacak şekilde yürüyüş patikalarının kullanımı ön plana çıkarılmalı ve mağaraya verilecek zarar minimum düzeye indirilmelidir.

Ekoturizm kapsamında mağaranın turizme açılmasında ziyaretçilerin mağaraya girişleri yerel rehber veya rehberler eşliğinde gerçekleştirilmeli ve bu girişlerdeki ziyaretçilerin belli bir sayı ile sınırlandırılması yoluna gidilmelidir.

Tüm bu öneriler ışığında, turizme açılacak mağaralarda bir yönetim planının oluşturulması, bu yönetim planı doğrultusunda mağara içinde takip edilecek patikaların belirlenmesi, yerel rehberlerin görev tanımlarının yapılması ve mağaraya girişlerde ziyaretçilerin uyması gereken kuralların düzenlenmesi gerekmektedir.

Mağaraların turizme açılmasında gözetilmesi gereken hususlardan birisi de turizme açılmada belli bölgelerin tespit edilmesi ve aynı bölge içinde turizme açılacak maksimum mağara sayısının belirlenmesidir. Bu şekilde, turizme açılma kriterlerini taşıyan her mağaranın turistik amaçlı kullanımına da olumlu yönde bir sınırlama getirilebileceği kanaatindeyim.

Hazırlanacak olan Mağara Koruma Kanunu ile mağaralara yönelik yasak davranışların ve bu davranışlara karşı uygulanacak yaptırımların da detaylı olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Nitekim, mağaralara verilen zararlara ilişkin yeterli

yaptırımların neredeyse hiç bulunmaması nedeniyle ülkemiz mağaraları büyük bir tehdit altında bulunmaktadır.

Mağaralara verilen zararlar, değerli oluşumların kırılması veya mağara dışına çıkarılması, mağara canlılarının rahatsız edilmesi, öldürülmesi veya yok edilmesi, mağara içine yabancı atıkların boşaltılması, mağara içinde ateş yakılması veya zararlı olduğu düşünülen mağara canlılarının yok edilmesi amacı ile mağaralarda kimyasal ilaçlamaların yapılması, kanalizasyon atıklarının sulu mağaralar olarak tanımlanan ve yeraltı derelerini veya yeraltı su sistemlerini barındıran mağaralara verilmesi, mağara girişlerinin katı atık, moloz veya betonla doldurulması gibi yöntemlerle gerçekleştirilmektedir.

Bu açıdan, mağaralara yönelik yasak davranışların ve suça ilişkin cezai hükümlerin belirlenmesi, mağaralara verilen zararlar bakımından caydırıcılığın sağlanmasında hayati önem taşımaktadır.

Yasak davranışlar kanunla sınıflandırılmalı ve her bir sınıf için etkin cezalar hüküm altına alınmalıdır. Suça konu olabilecek yasak davranışlar, dahil oldukları sınıf için öngörülen para veya hapis cezaları ile veya her iki ceza ile yaptırıma bağlanmalı ve suça konu davranışların tekrarlanması halinde cezaların artırılması yoluna gidilmelidir.

Yasak davranışlar ve yaptırımlar konusunda karşımıza çıkabilecek en büyük sorunlardan birisi denetim sorunudur. Öncelikli olarak ülkemiz mağaralarının tam envanterinin oluşturulması için gerekli altyapı ve çalışmalar gerçekleştirilmeli, envantere dahil edilen mağaralar için koruma önlemleri alınmalı, belli dönemlerde yapılacak incelemeler ile mağaraların mevcut durumları tespit edilerek raporlanmalıdır.

Mağara Koruma Kanunu ve ilgili yönetmeliklerin düzenlenerek hayata geçirilmesinin yanısıra, Amerika'da bulunan Lechuguilla Mağarası ve komşu alanlarının bilimsel, çevresel ve diğer değerler bakımından uluslararası özellik arzemesi nedeniyle ve etkin şekilde korunabilmesi amacıyla özel bir kanun ile koruma altına alınması gibi özel düzenlemelerin de hukukumuzda hayata geçirilmesi, uluslararası boyutta öneme sahip mağaralarımızın en etkin şekilde korunmalarını sağlayacaktır.

Mağaraların korunmasına yönelik en verimli sonuç kuşkusuz ki halkın konu ile ilgili bilgilendirilmesi ve eğitilmesi yolu ile sağlanabilecektir. Düzenlenecek Mağara Koruma Kanunu ile bu yöndeki çalışmalara da kaynak sağlanması gerekmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi, mağaraların korunması yönünde gönüllü çalışmalar yapan ve mağara biliminin ilerlemesini sağlayan ulusal organizasyonların ülkemizde de desteklenmesi önem taşımaktadır.

Mağaraların korunmasına yönelik iç hukukumuzdaki dolaylı düzenlemelerle getirilen görevlerin pek çoğunun ve taraf olduğumuz uluslararası anlaşma hükümlerinin uygulanması yükümlülüğünün Çevre ve Orman Bakanlığına bırakılmış olduğu gözönüne alındığında, düzenlenecek olan Mağara Koruma Kanunu ile ortaya çıkacak görevlerin bu Bakanlığın sorumluluğuna verilmesinin uygun olacağı kanaatindeyim.

Mağara Koruma Kanunu'nun yürütülmesinden sorumlu olacak Bakanlık ve bakanlığın ilgili müdürlüklerinin ulusal organizasyonlar ile işbirliğinin sağlanması, Kanun bünyesinde kurulacak komisyonlara bu organizasyonların dahil edilmesi ve korumaya yönelik çalışmalarda görüşlerinin alınması, mağaraların korunmasında sivil toplum kuruluşlarının da aktif ve etkin rol oynaması ve devlet kurumlarının yetkilerinin özellikle mağaraların turizme açılmasında dengelenmesi bakımından önem taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

I. KİTAPLAR, MONOGRAFİLER, MAKALELER VE SEMPOZYUMLAR

- ADAY, K. : Türkiye’de Özel Çevre Koruma Bölgeleri Yönetimi ve Yöneltileri (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1999.
- ALBAYRAK, İ. : "Türkiye Mağaralarının Yarasa Faunası", Mağara Ekosisteminin Türkiye’de Korunması ve Değerlendirilmesi Sempozyumu I, Aralık 2003, Alanya- Antalya, TTKD Yayınları, 2004.
- ALTAY, B. : "Türkiye’de Mağaraların Turizmde Kullanılma ve Anlayış Uygulamaları", Ulusal Mağara Günleri Sempozyumu Bildiri Özleri, Haziran 2005, Beyşehir- Derebucak/ Çamlık.
- ALTAY, B./ SÖYLEMEZ, A.T./ GÖNENDİK H. : "Mağara Turizmi ve Düşündürdükleri", Mağara Araştırma Derneği Dergisi, S. 9, Ankara 1993.
- ALTINTAŞ A./ KONTAŞ, T./ YILDIZ, G./ ERKAL, N. : "Yarasa Dışkısı (Bat Guano) Mineral Düzeyleri", http://www.ankara.edu.tr/rectorate/kutuphane/Veteriner_Web_HTML/veteriner2005_1.htm
- ARAS, C. : Açıklamalı – İçtihatlı Orman Kanunu, Ankara 2002.
- AYGEN, T. : Türkiye Mağaraları, Türkiye Turing ve

- Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul 1984.
- BAYARI, S. : "Türkiye'de Mağaralara Yönelik Tehditler ve Koruma Önlemleri", Mağara Ekosisteminin Türkiye'de Korunması ve Değerlendirilmesi Sempozyumu I, Aralık 2003 Alanya-Antalya, TTKD Yayınları 2004.
- CULVER, D. C./ HOBBS III., Horton H./ CHRISTMAN, M. C./ MASTER, L. L. : "Distribution Map Of Cave And Cave Animals In The United States", Journal Of Cave And Carst Studies, S. 61(3), s.139-140, 1999.
- DABAK, F. N. : Türk Çevre Hukukunda Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Korunması (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 1998.
- EMED, Ç. Z./ KOLCUOĞLU, U./ KÖYMEN, E./ KURANEL, P./ ÖZBEK, S./ ÜÇER, K. : Amerika Birleşik Devletleri'nde Federal Yargılama Sistemi ve Bu Sistem İçinde Cezai Yargının Yeri ve İşleyişi, http://turkish.turkey.usembassy.gov/uploads/images/LmsXB9AFu2j7ja45bZd3Vw/federal_yargi.pdf
- ERDOĞAN, S. : "Karst: Yeni Ramsar Sulak Alan Kriteri ve Türkiye'den Bir Örnek", Mağara Ekosisteminin Türkiye'de Korunması ve Değerlendirilmesi Sempozyumu I, Aralık 2003 Alanya- Antalya, TTKD Yayınları 2004.

- EVCI, D./ ARIKAN, N. : "Mağaralar, Turizm, İnsan ve Çevre Sağlığı", Mağara Ekosisteminin Türkiye'de Korunması ve Değerlendirilmesi Sempozyumu I, Aralık 2003 Alanya-Antalya, TTKD Yayınları 2004.
- GÜMÜŞ, E. : Türkiye'de Milli Park Uygulamasının Çevre Korumadaki Yeri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1998.
- GÜNDEL, A. : Eski Eserler ve Ceza Hukuku, Ankara 1996.
- KALELİOĞLU, U./ ÖZKAN, N. : Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Çevre Sözleşmeleri, İzmir Barosu Yayınları, İzmir 2000.
- KANADOĞLU, S. : Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku *Açıklamalar, Yargıtay-Danıştay Kararları, Mevzuat, 2. B.*, Ankara 2003.
- Kültür Envanteri Dökümü, 2005 (Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden temin edilmiştir) (*Envanter* olarak kısaltılmıştır).
- NAZİK, L. : "Mağaraların Oluşum ve Gelişim Özellikleri", Mağara Ekosisteminin Türkiye'de Korunması ve Değerlendirilmesi Sempozyumu I, Aralık 2003 Alanya-Antalya, TTKD Yayınları 2004. (*Mağaraların Oluşumu* olarak kısaltılmıştır)
- NAZİK, L. : "Mağara Nedir, Nasıl Oluşur?", Ulusal Mağara Günleri Sempozyumu Bildiri Özleri, Haziran 2005 Beyşehir-Derebucak/ Çamlık, (*Mağara Nedir* olarak kısaltılmıştır)

- ÖZBEK, O. : Kuru Mağaracılık Eğitimi, ODTÜ-SAT MADAG Mağara Dalışı Eğitim Programı, <http://www.metu.edu.tr/home/wwwsat/madag/yayinlar/251-nurozbek.pdf>
- ÖZEL, E. : “Mağara Ekosistemleri, Önemi ve Korunması”, <http://www.mad.org.tr/modules.php?name=News&file=article&sid=62>.
- ÖZTÜRK, Y. : Ceza Hükümleri Yönünden Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, Yetkin Basımevi, Ankara.
- SÖYLEMEZ, T. : "Mağaralarda Sedimentasyon", 1. Speleoloji Sempozyumu 11-13 Mayıs 1990 Boğaziçi Üniversitesi, BÜMAK, Yayınları No.VI, s. 28.
- ŞENER, T./ SINMAZ, E. : "Türkiye’de Mağara Kirliliği", 1. Speleoloji Sempozyumu, 11-13 Mayıs 1990 Boğaziçi Üniversitesi, BÜMAK Yayınları No.VI.
- TAŞKIRAN, H. : "Türkiye’de Mağara Kazıları", Ulusal Mağara Günleri Sempozyumu Bildiri Özleri, Haziran 2005 Beyşehir-Derebucak/ Çamlık.
- Temel Mağaracılık Eğitimi Kurs Kitapçığı, Mağara Araştırma Derneği Yayın No: 1b, Ankara 1996.
- Türkiye’nin Çevre Konusunda Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler, TC. Çevre Bakanlığı, Ankara 1998.
- Türkiye’nin Tabiatı Koruma Alanları, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği Yayını No:9, İkinci Baskı, Ankara 2002 (*Koruma Alanları* olarak kısaltılmıştır)

- UMAR, B./ ÇİLİNGİROĞLU, A. : Eski Eserler Hukuku, Ankara 1990. Ülkemiz Mağaraları Hakkında Mevzuat, Uygulamalar Ve Öneriler; Turizm Bakanlığı Yatırımlar Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı, Yayın No 1993/7, Şubat 1993 (*Mevzuat ve Öneriler* olarak kısaltılmıştır).
- ÜNAL, M. : Orman Hukuku, 2. Baskı, Ankara 2003.
- YAMAÇ, M. : "Mağara Mikrobiyolojisi", SpeleoTURK Karst ve Mağara Araştırmaları Dergisi, TC. DEÜ Rektörlüğü Sağlık ve Spor Dairesi Başkanlığı Dokuz Eylül Üniversitesi Mağara Araştırma Kulübü, S. 2, 2004 (*Mikrobiyoloji* olarak kısaltılmıştır).
- YAMAÇ, M. : "Mağara Biyolojisi (Biyospeoloji)", Mağara Ekosisteminin Türkiye'de Korunması ve Değerlendirilmesi Sempozyumu I, Aralık 2003 Alanya-Antalya, TTKD Yayınları 2004 (*Biyoloji* olarak kısaltılmıştır).
- Yargıtay ve Danıştay Kararları : Kazancı İçtihat Bilgi Bankası

II. WEB SAYFALARI

- <http://endangered.fws.gov/mammals1.html> (Temmuz 2006)
- <http://paleoberkay.atSPACE.com/turkce/kaletepe.html> (Ocak 2006)
- <http://www.ae.metu.edu.tr/~yiscen/> (Mağara Turizmi Ve Sorunlar) (Ocak 2006)
- <http://www.akdeniz.edu.tr/muhfak/cevre/coastlearn-r/bio/introduction.htm> (Biyoeçitliliğe Giriş) (Ocak 2006)
- <http://www.alanya-bld.gov.tr/alanya/magaralar.asp> (Ocak 2006)
- <http://www.batcon.org> (Temmuz 2006)
- <http://www.bbc.co.uk/science/horizon/2000/vostok.shtml> (Ocak 2006)

- <http://www.cavern.org/acca/accahome.html> (*Temmuz 2006*)
- <http://www.caves.org> (*Temmuz 2006*)
- <http://www.dimcave.com.tr/index.htm> (*Ocak 2006*)
- <http://www.evrensel.net/05/06/03/toplum.html#2> (*Ocak 2006*)
- <http://www.karstwaters.org/kwitour/understanding.htm> (*Temmuz 2006*)
- <http://www.mta.gov.tr/magara/tasari.html> (Mağaralar ve MTA) (*Ocak 2006*)
- <http://www.tumab.org> (*Ocak 2006*)
- <http://www.turizm.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF499B69D61D44A960> (*Ocak 2006*)